

Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem
Társadalomtudományi Kar
Nappali tagozat
Nemzetközi Kapcsolatok szak
Európa főszakirány

Az Európai Unió keleti bővítése francia szemszögből

SZAKDOLGOZAT

Készítette: Erdei Balázs

Konzulensek: Horváth Jenő (BKÁE)
Flamm László (Teleki László Alapítvány)

Lezárva: Budapest, 2000. április 26.

TARTALOM

ELŐSZÓ

1. BEVEZETÉS

1.1. Az EU három meghatározó országa és a bővítés

- 1.1.1. Nagy-Britannia
- 1.1.2. Németország
- 1.1.3. Franciaország

2. POLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSOK

2.1. Mitterrand ellentmondásos politikája

- 2.1.1. A mélyítés fő szorgalmazója
- 2.1.2. Mitterrand politikájának gazdasági következményei
- 2.1.3. A bővítés elfogadása

2.2. Jacques Chirac: új külpolitikai hangvétel

- 2.2.1. Chirac ambiciózus kijelentései
- 2.2.2. A nyilatkozatok fogadtatása
- 2.2.3. Gazdasági következmények

3. POLITIKAI ÉRDEKEK

3.1. A francia érdekszféra főbb területei

- 3.1.1. Történelmi hagyományok
- 3.1.2. A bővítés biztonságpolitikai aspektusa

3.2. Politikai ellenérdekeltségek

- 3.2.1. A francia-német egyensúly megbomlása
- 3.2.2. A hagyományosan erős mediterrán kapcsolatok
- 3.2.3. Nagy országok versus kis országok

4. A KELETI BŐVÍTÉSEL KAPCSOLATOS GAZDASÁGI ÉRDEKEK

4.1. Kereskedelmi kapcsolatok

- 4.1.1. Kölcsönös piaci nyitás
- 4.1.2. Az EU és a társult országok közti kereskedelem fejlődése
- 4.1.3. Franciaország szerepe Közép- és Kelet-Európában
- 4.1.4. A kereskedelem várható fejlődése

4.2. Külföldi befektetések

- 4.2.1. USA és Németország: a legnagyobb befektetők a térségben
- 4.2.2. Franciaország a harmadik helyen
- 4.2.3. A külföldi tőkebefektetések perspektívái

4.3. Költségvetési hatások

- 4.3.1. Költségvetési dilemmák Franciaországban
- 4.3.2. A közösségi politikákban bekövetkező változások

5. VESZÉLYEK, KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK A FRANCIA GAZDASÁG SZÁMÁRA

5.1. Új versenytársak a közös piacon

- 5.1.1. A munkaerő költségelőnyei a társult országokban
- 5.1.2. Az árfolyam-politika mozgástere
- 5.1.3. Jogi és intézményi hiányosságok

5.2. Érzékeny ágazatok

- 5.2.1. Vas- és acélipar
- 5.2.2. Textilipar
- 5.2.3. Mezőgazdaság

ÖSSZEGZÉS

MELLÉKLETEK

IRODALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ

Az Európai Unió keleti bővítéséről nagyon sok szó esik napjainkban. Hazánkban, minthogy Magyarország tagjelölt ország, különös jelentőséggel bír ez a kérdés. Rengeteget olvashatunk róla a szakirodalomban és a napi sajtóban egyaránt, a televíziós-rádiós hírekben szinte minden nap szerepel a téma. Politikusok, gazdasági szakemberek kitüntetett figyelmet szentelnek a bővítés folyamatának, és az átlag állampolgár is gyakran szembesül az európai integrációval kapcsolatos problémákkal.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy megadatott számomra az a lehetőség, hogy egy tanévet Franciaországban, a Párizsi Politikatudományi Egyetemen tanuljak, és ez alatt az idő alatt rengeteget kutattam az EU keleti bővítésének tárgykörében. Ekkor nagyjából kialakult bennem egy kép, hogy a franciák hogyan viszonyulnak ehhez a folyamathoz - hiszen a kezembe került dokumentumok nagy része a francia véleményt tükrözte - és megfogalmazódott bennem az a szándék, hogy a kérdéssel részletesebben is szeretnék foglalkozni. Ezért úgy döntöttem, hogy szakdolgozatom témájának ezt választom. A tanulmány következő, bevezető részében az is kiderül, hogy szakmailag miért tartom fontosnak a keleti bővítéssel kapcsolatos francia álláspont részletes elemzését.

Reményeim szerint a kutatásba és a dolgozat írásába fektetett rengeteg munka hasznosnak bizonyul, és a tanulmány elolvasása után értékes információkhoz juthatnak a téma iránt érdeklődők és a szakemberek.

Köszönettel tartozom mindazoknak, akik segítették munkám elkészültét: szakszeminárium-vezetőimnek, Horváth Jenőnek és Rapcsák Jánosnak, a Teleki László Alapítvány munkatársának, Flamm Lászlónak, a Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék tanárainak - különös tekintettel Kaponyi Erzsébetnek, Najat Shamil Alinak és Zsinka Lászlónak - valamint kiváló barátaimnak, Pajor Attilának és Vörös Gergely közgazdászoknak.

1. BEVEZETÉS

1997. december 13-án Luxemburgban az Európai Unió legfelsőbb stratégiai döntéshozó fóruma, az Európai Tanács történelmi jelentőségű lépésre szánta el magát. A tagországok állam- és kormányfői megállapodtak a csatlakozási folyamatok megkezdéséről a tagsági kérelmet benyújtó tíz közép- és kelet-európai állammal valamint Ciprussal.

A luxemburgi döntés egyértelműen kifejezi az európai politikusok arra irányuló törekvését, hogy végérvényesen fel kell számolni a kontinens hidegháború alatt fennálló megosztottságát. A tíz esztendővel korábban még komoly ideológiai választóvonal által elkülönített és teljesen eltérő fejlődési pályán lévő államok ma már egyértelműen az együttműködés lehetséges formáit keresik.

A csatlakozási tárgyalások tényleges megkezdésére 1997-ben még csak hat országot tartott alkalmasnak az Európai Tanács: Ciprust, a Cseh Köztársaságot, Észtországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szlovéniát. Bulgária, Lettország, Litvánia, Románia és Szlovákia a bővítés második körébe került, ami azt jelenti, hogy ezen országokra vonatkozóan ekkor még csak a tárgyalások előkészítésének megkezdését határozták el. Az 1999. december 10-i helsinki Európai Tanácson aztán döntés született arról, hogy ez utóbbi öt országgal valamint az időközben ismét belépését kérő Máltával¹ is megkezdődnek a tényleges tárgyalások 2000-ben. A bővítési folyamat ünnepélyes megnyitójára 1998. március 30-án Brüsszelben került sor az Európai Unió tagállamainak valamint a 11 pályázó ország külügyminisztereinek részvételével, majd a következő napon meg is kezdődtek a tárgyalások az EU és az „első körös” országok között - bilaterális és kormányközi alapon. Hozzá kell tenni mindehhez, hogy 1997-ben volt még egy tagságért folyamodó állam, nevezetesen Törökország. Kérelmét azonban visszautasította az Európai Tanács mindenekelőtt az emberi jogok sérelmei miatt.² Helsinkiben a helyzet annyiban változott, hogy most már Törökország is hivatalos tagjelöltnek számít, de a csatlakozási tárgyalások továbbra sem kezdődhetnek el vele az Öcalan-ügy és más hasonló problémák miatt.

Ezek az események bizonyítják, hogy létezik egyfajta politikai szándék - a fejlett nyugati- és a volt kommunista országokban egyaránt - Európa egységesítésére. Az EU jelenlegi tag-országaiban az érvelés középpontjában a kontinens stabilizálásának szükségessége, Európa nemzetközi gazdasági és politikai hatalmának növelése, az egységes piac bővítése és az európai identitás megerősítése szerepel. A pályázók pedig általában arra helyezik a hangsúlyt, hogy a mai globalizálódó világban a fejlődést hosszú távon egyedül az integráció biztosíthatja.

Természetesen mind a tagországokban, mind a tagjelöltekben ismert jelenség a bővítés illetve a csatlakozás szükségességének megkérdőjelezése is. Az általánosság szintjén megjelenő ellenérvek gyakran összefüggésben vannak a tagországok már jelenleg is túl nagy számával, a pályázók fejlettségi színvonalával valamint a felkészültség hiányosságaival. Ugyanakkor pedig specifikus ellenérdekeltségek merülhetnek fel a politika, a gazdaság és a társadalom egyes szektoraiban is.

¹ 1996-ban ugyanis a máltai kormány befagyasztotta tagsági kérelmét

² Communication de la Commission "Agenda 2000 - pour une Union plus forte et plus large", Com(97) 2000 final du 15.7.1997, p. 66-67.

Nyilvánvaló, hogy egy-egy országon belül is megoszlanak a vélemények, és az EU bővítésének kérdése komoly viták tárgyát képezi. Nem kivétel ez alól Franciaország sem, az EGK egyik alapító tagállama, sőt sokak szerint épp itt tapasztalható legmarkánsabban az érdekek heterogenitása.

A csatlakozás kimenetele nem csupán a pályázó államok és az EU közötti bilaterális tárgyalások függvénye. Tulajdonképpen a jelöltek az egyes tagállamokkal folytatnak érdemi egyeztetéseket, így például Magyarország és Franciaország között folyamatos párbeszéd tárgyát képezi a bővítés problematikája. Ugyanakkor az EU-n belüli közös álláspont kialakítását a jelenlegi tagországok közötti hosszadalmas érdekegyeztetési procedúra előzi meg, ami sok esetben igen kiélezett vitákat eredményez.

Franciaország véleménye fokozott súllyal esik latba az EU döntéseinek meghozatalakor, és érvényes ez a megállapítás az Unió bővítésekor felmerülő problémák esetére is.³ Ennél fogva Magyarország számára alapvető fontosságú, hogy megismerje Franciaország álláspontját az Unió keleti bővítésével kapcsolatban. Annál is inkább, mivel 2000. második felében Franciaország tölti majd be a soros elnöki tiszteket az EU-ban, és ez az időszak a csatlakozási tárgyalások lényeges szakasza lesz. Sokkal jobb tárgyaló-pozícióba kerülhetünk, ha már ismerjük tárgyalópartnerünk részletes elképzeléseit, ami pedig természetesen alapos felkészülést igényel. Ez a tanulmány segítséget nyújthat ehhez.

1.1. Az EU három meghatározó országa és a bővítés

Az Európai Unión belül a tagállamok jogilag teljesen egyenlők, nincs megkülönböztetés az egyes országok között sem a nemzetközi politikában, sem a világgazdaságban elfoglalt helyük szerint. Nem vitás azonban, hogy a gyakorlatban egyes államok meghatározó szerepet töltenek be az integrációs folyamatokban. Nagyhatalmi súlyuk alapján a három legjelentősebb befolyással rendelkező EU-tagnak Franciaország és Németország - akik kezdettől fogva kulcsszereplői voltak az európai egyesülésnek - valamint az Egyesült Királyság számít. E három állam véleménye rendkívül fontos a közösségi döntések meghozatalakor. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a többi tagországnak nincs tényleges beleszólási joga az Unió döntéshozatali folyamatába. Sőt, vétójogával mindenki élhet az egyhangú szavazást igénylő kérdésekben, így adott esetben akár Luxemburg - a Közösség legkisebb országa - egyedül is megakadályozhat egy döntést.

Az EU történetéből levonható tapasztalati tény, hogy ha a franciáknak, a németeknek és az angoloknak sikerül közös nevezőre jutniuk egy-egy stratégiai fontosságú kérdésben, akkor azon a területen viszonylag gördülékenyen működnek a dolgok, ha viszont álláspontjaik eltérnek egymástól, akkor bizony bőven adódnak problémák. A többi tagország - az említett országok egyetértése esetén - általában felsorakozik a „három nagy” mögé, és nem blokkolja az integráció folyamatát.

Ezért az EU bővítése szempontjából döntő jelentőségű, hogy a három nagy befolyású állam hogyan viszonyul a kérdéshez. Feltételezésem szerint a többi tizenkét tagország közül senki sem él majd vétójogával, és így nem akadályozza meg a bővítést abban az esetben, ha a „három nagy” egyértelműen támogatja azt.

³ Szemlér Tamás: *Az Európai Unió keleti kibővítésének forgatókönyvei Franciaország érdekei alapján*, Európai Tükör - Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997. p. 33.

Bár dolgozatomban Franciaország szempontjainak részletes leírására vállalkozom, a következőkben röviden, nagyvonalakban ismertetem Nagy-Britannia és Németország érdekeltségeit és ellenérdekeltségeit is a csatlakozással kapcsolatban. Előbbi ország esetében elsősorban Mádi István⁴, utóbbinál pedig Kőrösi István⁵ tanulmányaira támaszkodom. Erre a kis „kitérőre” azért van mindenképp szükség, mert így jobban érthető lesz a francia álláspont, hiszen az nagyon sok kérdésben szoros összefüggésben van két partnere véleményével.

1.1.1. Nagy-Britannia

Nagy-Britannia tradicionális okokból támogatja a bővítést, mert ezzel az ún. mélyülést akarja elkerülni. A britek arra számítanak, hogy a tagországok számának növekedésével egyfajta hígulási folyamat történik az Unión belül, azaz az európai intézmények hatásköre szűkebb korlátok közé szorítkozik, miközben csökken - vagy legalábbis nem nő - a szupranacionális jelleg.

Nagy-Britannia számára Kelet-Közép-Európa a történelem folyamán igen kis jelentőséggel bírt. Ebben a térségben egyedül Lengyelország iránt tanúsított komolyabb érdeklődést, mérete és nagyhatalmi kapcsolatrendszerre gyakorolt hatása miatt. Dél-Kelet-Európa már inkább a brit érdekszférába tartozott, a tengerszorosok ugyanis stratégiai jelentőséggel bírtak, mégsem tartozott a legfontosabb területek közé Nagy-Britannia számára. A Baltikumban zajló eseményeket a brit politika sokáig megkülönböztetett figyelemmel kísérte, de gyarmatbirodalmának kiépülése során egyre csökkent a Baltikum jelentősége. Ettől függetlenül a szigetországnak központi érdeke volt a baltikumi orosz terjeszkedés megakadályozása, vagy legalábbis korlátok közé szorítása.

Mindezek után nem meglepő, hogy Nagy-Britannia kereskedelmi kapcsolatai rendkívül korlátozottak ezekkel a térségekkel, még akkor is, ha 1989 után nagy fejlődés tapasztalható ezen a téren. A legnagyobb növekedés egyébként a visegrádi országokkal folytatott kereskedelemben ment végbe, ám a kereskedelmi forgalom abszolút értéke még ebben a viszonylatban is nagyon alacsony. Ez pedig azt jelenti, hogy még jelentős tartalékok vannak a kereskedelem bővülésének.

Mivel a brit közigazgatási és közjogi fejlődés meghatározó eleme volt az önkormányzatiság illetve a centralizált bürokráciák tagadása, Nagy-Britannia a szubszidiaritás elvének elkötelezett híve. Ennek megfelelően követeli az Európai Bizottság hatalmának korlátozását. Tulajdonképpen ebből a törekvésből kiindulva vezethető le az a tény, hogy határozottan támogatja a bővítést. Ha ugyanis újabb országok lépnek be az EU-ba, az intézményi, döntéshozatali reformok már végképp elodázhatatlanok lesznek. Az új tagállamok azonban sok tekintetben nagymértékben eltérnek az unió átlagától, így óhatatlanul megnő az EU-n belüli heterogenitás, ami - brit érvelés szerint - teljesen lehetetlenné teszi az EU teljes egészét átfogó központosítást. A mélyítés vagy bővítés kérdésében ennél fogva Nagy-Britannia egyértelműen a bővítés támogatójának és a mélyítés ellenzőjének számít.

Az EU belső viszonyainak esetleges megváltozásával kapcsolatban a briteknek két fontos szempontot kell figyelembe venniük. Egyrészt a bővüléssel csökken majd a déli, mediterrán területek jelenlegi súlya és sok tekintetben privilegizált jellege az Unión belül, amely Nagy-

⁴ Mádi István: *Az EU keleti kibővülésének forgatókönyvei a brit és skandináv érdekek alapján*, Európai Tükör - Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997, p. 53-72.

⁵ Kőrösi István: *Németország és Ausztria érdekeltsége az Európai Unió keleti kibővítésében*, Európai Tükör - Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997, p. 5-32.

Britannia érdekében áll. Másrészt pedig a német pozíciók további erősödése várható az integráción belül. A német újraegyesítést, a Kelet- és Közép-Európai országokkal kötött társulási szerződéseket (Európai Megállapodások) valamint az 1995-ös bővítést követően, az EU „gravitációs központja” már korábban elmozdult Kelet felé, ami szintén Németországnak kedvezett.⁶ Ezt a tendenciát az integráció keleti bővítése még tovább erősítheti. Ebből a szempontból Nagy-Britannia ellenérdekelt lehetne a bővítéssel kapcsolatban, de a brit politika realista, hiszen mégis kész támogatni a bővítés folyamatát. A britek arra számítanak, hogy a többi tagország is hasznot húz a keleti nyitásból, és így az EU keretein belül mérsékelhető lesz majd a német gazdasági dominancia.

1.1.2. Németország

Németország is alapvetően bővítés-párti, de Angliától teljesen eltérő megfontolásokból. Földrajzi fekvése, geopolitikai helyzete, a gazdasági- kereskedelmi- és pénzügyi kapcsolatok intenzitása valamint a politikai és biztonsági kölcsönös függőség alapján Közép- és Kelet-Európa stratégiai fontosságú számára. A térség országai közül is elsősorban a visegrádi országok élveznek prioritásokat a német külpolitikában. Gyakorlatilag Németország, Ausztria, Svájc valamint a visegrádiak alkotják Közép-Európát. Ezen országok közötti munkamegosztás nem újonnan alakult ki, hanem erős történelmi gyökerekből táplálkozik. Értékrendi, történelmi fejlődési, politikai, kulturális és mentalitásbeli téren is szorosan kapcsolódnak egymáshoz, ez csupán a második világháború utáni hidegháborús években volt másként az ideológiai szembenállás következményeként.

Németország számára nagyon fontos a visegrádi térség és Szlovénia politikai-stabilitási és biztonsági hozománya. Felvételük esetén az EU ún. schengeni határa mintegy 300-400 km-rel Keletebbre helyeződne át, ami különösen Németországot és Ausztriát tehermentesítené. Politikailag Németország egyértelműen kinyilvánította támogatását. Az igazsághoz tartozik az is, hogy az 1998-as kormányváltás véget vetett a Helmut Kohl személyéhez kapcsolódó, az integrációs folyamatok, és azon belül is a bővítés iránt elkötelezett politikának. A Schröder-kormány már jóval óvatosabban fogalmaz ebben a kérdésben, az 1998-as koalíciós megállapodásban a kormányzó pártok leszögezték, hogy az EU keleti bővítése előtt szükségesnek tartják bizonyos belső reformok véghezvitelét.⁷

Kereskedelmi téren a kelet-közép-európai kooperáció kiterjesztése alapvető érdek mind német mind visegrádi oldalon. A visegrádiak exportjuk növelését a tartós együttműködés révén érhetik el, a német vállalatok pedig a Kelet-Közép-Európából származó import révén termelési inputjukat olcsóbbá téve csökkenthetik költségteleiket, javítva ezzel versenyképességüket. Hasonló okokkal magyarázható a német működő-tőke nagymértékű beáramlása a térségbe. Az új exportpiacok és értékesítési lehetőségek valamint a termelési költségkülönbségek - melyek a bérszínvonal, a szakképzett munka ára, a K+F költségei, az infrastruktúra-használat és a szállítási költségek eltérésein alapul - beruházás-serkentő hatásúak.

Németország tehát érdekelt a visegrádi országok EU-hoz történő csatlakozásában, igaz, vannak fenntartásai ezzel kapcsolatban. Gyakran említik potenciális veszélyforrásként, hogy az EU átlagánál jóval fejletlenebb országok csatlakoznának az amúgy is már egyensúlytalanságokkal terhelt Közösséghez. A keleti bővítés magas költségei is ellenérvként szoktak felmerülni. Ami pedig a pénzügyi integrációt illeti, elképzelhetetlennek tartják, hogy a pályázó országok megfeleljenek a monetáris unió kritériumainak. Bizonyos társadalmi

⁶ Inotai András: *Útközben: Magyarország és az Európai Unió*, Budapest, 1997, p.16.

⁷ Bense Szabolcs: *A német-francia kapcsolatok fejlődése 1945-től napjainkig*, BKÁE Világgazdaságtan tanszék - házi dolgozat, 1999, p. 10.

csoportok, így a német agrártermelők is tartanak a visegrádiak csatlakozásától, és a külföldi bér munka tömeges beáramlásának veszélye miatt a munkavállalás terén is ellenállás tapasztalható.

Nagy-Britannia és Németország számára egyaránt problémát okoz, hogy a csatlakozni kívánó országok - Lengyelország és esetleg Románia kivételével - kis területű országok. A kis és nagy országok egymáshoz viszonyított pozíciójának alakulása pedig kiemelkedően fontos az EU intézményi és döntéshozatali rendszere szempontjából. Már az 1995-ös bővülés is lényeges súlyponteltolódást eredményezett a kisebb tagországok javára az EU-n belül, és ugyanebbe az irányba hathat az újabb országok felvétele. Ezt persze egyik nagy ország sem tarja kívánatosnak, így ebben a kérdésben mindenképp lényegi változás várható. Ezek az államok egy olyan döntéshozatali rendszerben érdekeltek, mely a kis országok gyarapodása ellenére is megfelelő súlyt biztosít a nagyobb tagországok számára.

1.1.3. Franciaország

Nagy-Britannia és Németország érdekeinek rövid, általános elemzése alapján megállapítható, hogy a két ország politikai és gazdasági téren is támogatja a közép- és kelet-európai - elsősorban a visegrádi - országok felvételét, de természetesen komoly feltételekhez kötötten. Franciaország vajon milyen álláspontra helyezkedik? Beszélhetünk-e egységről a három vezető országot tekintve vagy megosztottak a bővítés kérdésében? Ha megosztottak, akkor van-e esély arra, hogy kompromisszumos megoldásokat találjanak? Dolgozatom célja, hogy a francia érdekek részletes elemzése révén közelebb kerüljünk az előbbieken feltett kérdések megválaszolásához. Előljáróban csak annyit, hogy a három ország közül mintha Franciaországnak fűződne a legkevesebb érdeke a kelet- és közép-európai országok csatlakozásához, és ott ütközhet a legnagyobb ellenállásba a bővítés. Franciaország inkább az integrációs folyamatok mélyítésének szószólója, és a tagfelvételi kérelmüket benyújtó országok belépését csak akkor támogatná, ha már megvalósultak az EU intézményi reformjai.⁸

⁸ Erről lásd részletesebben: Prate, Alain: *Approfondissement ou élargissement*, Commenaire (Julliard), printemps 1992, p. 77-85.

2. POLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSOK

A keleti bővítés kérdésében Franciaország politikája nagy változásokon ment keresztül az utóbbi évtizedben. A kilencvenes évek első felének óvatos magatartását néhány esztendővel ezelőtt jóval ambiciózusabb elképzelések váltották fel. Ez a folyamat szorosan összefügg a köztársaságielnök-választások eredményeivel. Az 1958-as francia alkotmány ugyanis jelentős hatalmat adott a köztársasági elnöknek, többek között az ország külpolitikai irányvonalának meghatározásában, és az európai politika alakításában is ő játssza a kulcsszerepet, mivel ő képviseli az országot az Európai Tanácsban.⁹ Ezért az 1900-as évek utolsó két francia elnökének, François Mitterrand-nak és Jacques Chirac-nak nyilatkozatai és tettei rengeteg értékes információhoz vezetnek a bővítéssel kapcsolatos hivatalos francia álláspontról.

2.1. Mitterrand ellentmondásos politikája

Az egész világon nagy érdeklődéssel kísért 1989-es események, a kelet-európai szovjet típusú rendszerek látványos összeomlása új helyzetet teremtett az európai politikában. A kontinens ideológiai megosztottsága egyik napról a másikra megszűnt, s ez az Európai Unió országait is külpolitikájuk ártértelelésére ösztönözte. Mitterrand első reakciója az európai integráció mélyítésének szorgalmazásában nyilvánult meg, és egyértelműen elzárkózott mindenféle gyors bővítési folyamatától a volt kommunista térség irányában.

Mitterrand nem vitatta a közép- és kelet-európai országok jogát az EU-tagságra, sőt felhívta a figyelmet a tagországok felelősségére is a kérdésben, mégis újból és újból kiemelte a folyamattal járó nehézségeket. Ez pedig egyáltalán nem kedvezett Franciaország „image”-ének Közép- és Kelet-Európában. Ezért vitatható, hogy szükség volt-e arra, hogy állandó jelleggel hasonló félelmeinek adjon hangot: „Franciaország nem ellenzi [a keleti országok csatlakozását], de tudja, hogy amikor a nemzetek közösségi hozzájárulásának megemeléséről, az ún. nettó befizetők - vagyis azok, akik többet fizetnek, mint kapnak - terheinek növeléséről lesz szó, rögtön sokan meghátrálnak.”¹⁰

2.1.1. A mélyítés fő szorgalmazója

Európa országait közös értékek és kulturális hagyományok kötik össze, ezért a kontinens megosztottsága a hidegháború alatt természetellenes állapot volt. 1989-ig kellett várni arra, hogy a nemzetközi politikában egyáltalán szóba jöhessen Európa keleti felének csatlakozása a nyugat-európai integrációhoz.

Franciaország a bővítés kérdését összekötötte a mélyítés szükségességének gondolatával, és az időrendi sorrendet tekintve az integráció megerősítését mindenképpen a bővítés elé helyezte. Mitterrand 1989 őszén amellet foglalt állást, hogy a közép- és kelet-európai változások az Európai Közösség megerősítését teszik szükségessé. Azt azonban mindenképpen el akarta kerülni, hogy a Közösséget egy megmaradt hidegháborús konstrukciónak tekintsék, amely már nem egyeztethető össze az új Európával, ezért érveit is ehhez igazította. Az európai integrációs folyamatok felgyorsítása, mélyítése pozitívan járul hozzá a Kelet-Európában végbemenő fejlődéshez - vallotta.¹¹ Nem csupán az lenne a mélyítés következ-

⁹ Csizmadia Sándor: *Franciaország: a „nagy nemzet” az európai integrációban* In: *Közösségi politikák - nemzeti politikák. A Tizenötök EU-rópai*. Budapest, 1997, p. 131-135.

¹⁰ *Le Monde*, 13. 09.1991.

¹¹ Deloche-Gaudez, Florence: *La France et l'élargissement de l'Union européenne*, Etudes de CERI 1998, n°46. p. 3-4.

ménye, hogy a Közösség egy magasabb fejlettségi szintre kerülne, hanem a Közösségen kívüli államok számára is egy vonzóbb egységgé válna. Egy erős, jól működő közösség ösztönző hatással van a belépni szándékozókra.

Mitterrand számára tehát a Közösség jelentette azt a stabil pontot, amely a kontinens hidegháborút követő újraformálásának középpontját és szervező erejét testesítette meg. Noha ebből a szempontból a „keleti fejlődés és a nyugati integráció”¹² nincs ellentmondásban egymással, egyértelműen a Kelet bizonyos fokú kirekesztettségére utal integrációs téren. Mitterrand ugyanis félt attól, hogy egy esetleges túl korai bővítés a mélyülés rovására megy. Az új államok felvételével - az érdekek nagyfokú heterogenitása miatt - veszélyeztetve érezte a közösségi politikákat (agrárpolitika, strukturális politika), félt, hogy elindul egy dezintegrációs és egy visszarendeződési folyamat a szabadkereskedelmi térség irányába. Ahhoz, hogy ezt a „hígulási” folyamatot elkerüljék, mindenekelőtt a mélyítést javasolta, vagyis a Közösség megszilárdítását, még mielőtt a belépő országok azt esetleg megakadályozhatnák.

1989 második félévében éppen Franciaország töltötte be az EK-ban a soros elnöki tiszte. Decemberben a strasbourgi Európai Tanácson megvitatták a Gazdasági és Monetáris Unió tervét, ami kilátásba helyezte a gazdasági integráció véghezvitelét az egységes belső piaccal és az egységes valutával. Mitterrand volt az integráció ilyen formában való megerősítésének fő szorgalmazója. Így látta megelőzhetőnek a „hígulási” folyamatot, illetve biztosítottak a német újraegyesítésről álmodozó NSZK megfelelő keretek között tartását. A francia elnök egy kormányközi konferencia összehívását javasolta a gazdasági- és monetáris unió jogi alapokra helyezése céljából (mint ismeretes ez a találkozó 1990-ben kezdődött el Rómában, és az Európai Unióról szóló szerződés aláírásával zárult le). Margaret Thatcher a javaslattal nem értett egyet, Helmut Kohl pedig meglehetősen bizonytalannak tűnt. Előbbi ellenállása, ismerve a hagyományos angol Európa-politikát (lásd korábban), nem meglepő, a német kancellár habozása viszont nem volt magától értetődő. Kohl nem akarta nyíltan kijelenteni, hogy lemond a német márkáról az integráció oltárán, főleg azért, mert már közeledett a németországi parlamenti választások időpontja. Végül mégis beleegyezett abba, hogy 1990 végéig egy kormányközi konferenciát összehívjanak, hogy így megnyugtassa azokat, akik egy nagy, erős és Kelet-Európa felé orientálódó Németországtól tartottak, illetve, hogy korábbi nyilatkozatainak - melyekben a német és az európai egyesítés összetartozásáról beszélt - hitelt adjon. Mintegy ellentételezésként az állam- és kormányfők nyilatkozatot tettek a német újraegyesítés elfogadása mellett bizonyos feltételek teljesülése esetén.¹³

A francia elnökség alatt Mitterrand-nak sikerült tehát elérnie, hogy az integráció megerősítésére elszánt lépéseket tegyenek. Ugyanakkor ebben az évben történtek a változások Kelet-Európában, és a francia elnök aggodalmait fejezte ki a szovjet uralom alól felszabadult térség integrálásának előrelátható nehézségei miatt. Mitterrand pozitívan értékelte a kelet-európai forradalmakat, de óva intett attól, hogy ezek az események az integrációs folyamatok folytonosságát megtörjék. Egy túl korai keleti bővítés csak tovább növelné a Közösség belső problémáit, és a megoldandó feladatok számának növekedése hátráltatná az egyesülési folyamatot - hangoztatta.¹⁴ Nem a bővítés szükségességét kérdőjelezte meg, egyszerűen még nem látta elérkezettnek rá az időt. Arra azonban nem tudta a választ, hogy a csatlakozás mikor lehet majd esedékes. Ellenben tett egy olyan javaslatot, hogy a demokratikussá váló valamennyi európai állam között szorosabb kötelekeket építsenek ki, és egy ún. konföderációt

¹² 1989. november 18-i sajtótájékoztató az Elysée-palotában

¹³ Gretschnann, Klaus: *Az Euró*, Friedrich Ebert Stiftung, Budapest, 1999, p. 27.

¹⁴ Deloche-Gaudez, Florence: *La France et l'élargissement de l'Union européenne*, Etudes de CERI 1998, n°46. p.8.

valósítsanak meg. Ezt az ötletet azonban nem fogadták túl nagy lelkesedéssel, főként Közép-Európában nem, ahol az elképzelést a csatlakozás alternatívájaként fogták fel.¹⁵

Nem véletlen, hogy mindezek után a közép- és kelet-európai országok a franciák kezdeményezéseit bizonyos fokú szkepticizmussal fogadták. Franciaországot a status quo híveként tartották számon, amelyhez a német újraegyesítéssel szemben tanúsított ellenséges magatartása is nagymértékben hozzájárult. Közép-Európában olyan kép alakult ki az országról, hogy az európai bővítési folyamat késleltetése áll érdekében.

Márpedig a kelet-közép-európai demokráciák már a kilencvenes évek elején az egyik legalapvetőbb külpolitikai célkitűzésként az EU-hoz való csatlakozást fogalmazták meg. Ezért Franciaország szembehelyezkedő álláspontja semmiképp sem volt pozitív hatással kapcsolatai fejlődésére a közép- és kelet-európai államokkal. A térségben Franciaország nem került a „legkedveltebb” tagországok közé, rontva ezzel Európán belüli pozícióját. Közép-Európát már eredetileg is erős szálak kötötték Németországhoz, ám a franciáktól való távolodás tovább növelte a németek felé orientálódást. Németország európai túlsúlyától való félelem, mely hagyományosan jellemzi a franciákat, így paradox módon épp a francia magatartás miatt erősödött fel.

Következésképpen Franciaország megítélése Közép- és Kelet-Európában a 90-es évek első felében nem volt túlságosan kedvező. A keleti bővítés kapcsán tanúsított ellenséges magatartása csökkentette Mitterrand népszerűségét a térségben. Pedig ma úgy tűnik, az ő óvatossága igazolódott be, hisz tulajdonképpen még ma is bizonytalan a csatlakozás kimenetele. Az 1997-es amszterdami kormányközi konferencián nem sikerült az intézményi reformok ügyében jelentősen előrelépni, és az EU részéről továbbra sincs kijelölve az első csatlakozások időpontja. Utólag Kohl kancellár optimizmusa is inkább politikai színezetűnek és realitást nélkülözőnek bizonyult, bár kétségtelen, hogy nagy népszerűségnek örvendett Közép-Európában.

2.1.2. Mitterrand politikájának gazdasági következményei

A bővítést ellenző magatartás gazdasági szempontból is kedvezőtlennek bizonyult. A politikai megnyilvánulások gyakran jelentős gazdasági következményeket vonzanak maguk után. Mitterrand beszédeiben újból és újból utalt a térség elmaradottságára, és ez nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a francia vállalatok viszonylag kis számban képviseltették magukat a régióban. Franciaország és Közép-Európa között a kapcsolatok dinamikus fejlődése igazán csak a kilencvenes évek második felében indult meg. (Erről részletesebben később, a 3. fejezetben lesz szó.)

A második világháború utáni Franciaországban a nyugati országokhoz képest magas részesedésű állami szektor alakult ki. Az 1990-es években - amikor a volt kommunista országok épp a piacgazdaságba való átmenetet tűzték ki maguk elé, és erőteljes privatizációba kezdtek - lehetőleg távol tartották maguktól az állami vállalatokat. A függetlenségüket alig elnyert államok erős ellenszenvvel viszonyultak a vállalatok szocialista állami irányításához, mivel abból már „eleget” tapasztalhattak az elmúlt négy évtized alatt. A múlttal való szakítás kényszere azonban sokszor a szocialista rendszer néhány pozitívumának elvetésével is párosult. Az állami szerepvállalásnak gyakran csak a negatív oldalát látták a térség politikusai. Ezért például a neves autómárka, a Renault állami vállalati státusza önmagában is jelentős versenyhátrányt jelentett a Volkswagen-nel szemben a csehszlovákiai Skoda cég felvásárlása során.¹⁶

¹⁵ Csizmadia Sándor: *Franciaország: a „nagy nemzet” az európai integrációban* In: *Közösségi politikák - nemzeti politikák*. A Tizenötök EU-rópai. Budapest, 1997, p. 116.

¹⁶ Deloche-Gaudez: *La France et l'élargissement de l'Union européenne*, Etudes de CERI 1998 n°46, p.7.

2.1.3. A bővítés elfogadása

1991-ben Mitterrand arról beszélt, hogy több évtized is eltelhet Közép- és Kelet-Európa teljes bekapcsolódásáig az európai egyesülési folyamatba.¹⁷ Ennek ellenére két évvel később, az Európai Tanács koppenhágai csúcán nem élt vétőjogával, amikor a Közösség országainak állam- és kormányfői a közép- és kelet-európai társult országok csatlakozását helyezték kilátásba, amennyiben teljesítik a tagsággal járó követelményeket. 1994-ben pedig az Európai Tanács esseni ülésén Franciaország is elfogadta a társult országok EU-csatlakozását elősegítő stratégiát¹⁸, melynek legfontosabb elemei az Európai Megállapodások, a közös piacra való felkészülés, a PHARE program és egy folyamatos politikai párbeszéd („strukturális dialógus”) az EU és a csatlakozni szándékozók között.

Ezzel gyakorlatilag Franciaország hozzájárult a csatlakozási folyamat elkezdéséhez. Ezért utólag elhibázott lépésnek és feleslegesnek tűnik Mitterrand elnök sorozatos bővítés elleni megnyilvánulása. Ráadásul 1993 júniusában még Koppenhágában is tett a korábbiakhoz hasonló kijelentéseket, mielőtt aláírta azt a megegyezést, miszerint a közép- és kelet-európai társult országok tagjai lehetnek az Európai Uniónak.¹⁹

A francia politikusok egy része azzal magyarázza a francia vétő elmaradását, hogy a német érdekérvényesítés Koppenhágában nagyon jól működött, elsősorban azért, mert más nagy jelentőségű országok is Németország mellé álltak. Így például az akkori soros elnök Dánia joggal hitte, hogy ha sikerül az európai integrációs folyamat szempontjából stratégiai fontosságú megállapodásokat tető alá hozni, akkor elnökségüknek sikeres megítélésben lesz része. A dán kormány ezen kívül igazolni akarta európai elkötelezettségét, miután a Maastrichti Szerződés ratifikálását a népszavazás elutasította. Az Egyesült Királyság a bővítésben az integráció mélyítésének akadályozó tényezőjét látta, így - ismerve hagyományos álláspontját a bővítés-mélyítés dilemmában - nem meglepő, ha szintén a nyilatkozat elfogadásáért szállt harcba.²⁰

A koppenhágai döntés elfogadása ellenére, Mitterrand véleménye nem változott abban a kérdésben, hogy el kell kerülni egy idő előtti bővítést. Ismét hangsúlyozni kell azt is, hogy Mitterrand soha nem a bővítés szükségességét vonta kétségbe, hanem csupán az időzítéssel volt gondja. Így, mivel Koppenhágában még messze nem döntöttek a tényleges felvétel részleteiről, körülményeiről, időpontjáról, Mitterrand joggal gondolhatta, hogy ez még csupán egy olyan kezdeti lépés a kibővülés felé, aminek folytatása hosszú-hosszú évekig is eltarthat. Ebből a szempontból tehát nincs is ellentmondás nyilatkozatai és a között a tény között, hogy nem akadályozta meg a koppenhágai döntést. Annak lényege ugyanis csak a csatlakozási kritériumok meghatározása volt, és szó sem esett arról, hogy bármelyik ország, akár csupán megközelítőleg is, már teljesítené azokat.

1993 júniusában Mitterrand-nak nem csupán a többi tagország álláspontját, hanem természetesen saját kormánya véleményét is figyelembe kellett vennie. Az 1993. márciusi nemzeti választásokon a jobboldal szerezte meg a győzelmet, és jobbközép kormány alakult Edouard Balladur miniszterelnökletével, így Mitterrand szocialista párti elnöknek meg kellett

¹⁷ Deloche-Gaudez: La France et l'élargissement de l'Union européenne, Etudes de CERI 1998 n°46, p.2.

¹⁸ Izikné, Hedri Gabriella: *Az európai egyesülési folyamat és Magyarország*, in: Európa zsebkönyv Budapest 1995, p.25.

¹⁹ *Bulletin des Communautés*, 6-1993, point I.13.

²⁰ Mádi István: *Az EU keleti kibővülésének forgatókönyvei a brit és skandináv érdekek alapján*, Európai Tükör - Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997, p. 53-72.

osztania a hatalmat.²¹ A kormány programjának pedig fontos részét képezte a keleti országok felé való nyitás. Alain Juppé külügyminiszter - későbbi miniszterelnök - világos és ambiciózus álláspont kialakítását javasolta a keleti bővítés ügyében.²²

1993-ban egyértelmű elmozdulás történt a keleti bővítés kérdésében a francia külpolitikában. Ugyanakkor az új kormány sem kérdőjelezte meg az európai integráció mélyítésének szükségességét, és egyáltalán nem azonnali bővítésben gondolkozott. Alain Juppé 1993 júliusában magyarországi látogatása során nyilatkozta, hogy Franciaországnak nem csak, hogy nincsenek aggályai Magyarország Európai Közösséghez való csatlakozásával kapcsolatban, hanem saját külpolitikájának egyik legfontosabb céljának tekinti azt. Elismerte, hogy országa rövidtávon jóval kevésbé érdekelt a csatlakozásban, mint hosszútávon, de ő ez utóbbi időhorizontra helyezte a hangsúlyt Európa egységesítési folyamata szempontjából.²³

Az azonban egyáltalán nem biztos, hogy ha 1993 nyarán baloldali kormánya lett volna Franciaországnak, akkor Mitterrand Koppenhágában élt volna vétőjogával. Annál is inkább, mivel 1993 júniusában két jelentős tényező is megnyugtatóan hathatott az európai integráció felgyorsítása iránt elkötelezett francia elnök számára. Egyrészt az 1993. májusi dán népszavazás a Maastrichti Szerződés elfogadása mellett foglalt állást, ami az egy évvel korábbi eredmény ismeretében²⁴ egyáltalán nem volt biztosra vehető. Ez pedig a francia elnök által oly fontosnak tartott gazdasági és pénzügyi integráció szempontjából előrelépésnek számított, hiszen Dánia volt az utolsó állam, aki még nem ratifikálta az Európai Unióról szóló szerződést. Ráadásul a maastrichti döntések között szerepelt a közös kül- és biztonságpolitikának az integráció egyik alappilléreként való meghatározása, mely a franciák által kezdeményezett politikai dimenzió megerősítését szolgálta.

Másrészt a koppenhágai döntés a közép- és kelet-európai országok csatlakozásával kapcsolatban feltételes volt. Ez azt jelenti, hogy az Európai Tanács a bővítés előfeltételeként - először az EU történetében - nagy számú kritériumot határozott meg a kérelmezőkkel szemben. Korábban a tagsággá válás lehetőségét kizárólag politikai szempontoktól tették függővé. Tulajdonképpen csak demokratikus berendezkedésű európai államok kapcsolódhattak be az integrációba, gazdasági kritériumokat 1993-ig azonban még soha nem határoztak meg. Márpedig a koppenhágai csúcsertekezleten kibővítették a feltételek listáját, melyek már nem csupán a politikai szférára terjedtek ki, hanem gazdasági, törvényhozási, közigazgatási vonatkozásuk is volt.²⁵ Így az újabb jelentkezők számára megnehezítették a belépést. Érthető, hogy ilyen körülmények között Mitterrand elnök számára elfogadható volt a döntés.

2.2. Jacques Chirac: új külpolitikai hangvétel

Az 1995-ös francia köztársaságielnök-választás győztese, Jacques Chirac, a hivatalba lépését követő években ellátogatott több közép-európai országba, és nem kis meglepetésre 2000-et jelölte meg csatlakozásuk első lehetséges dátumaként. A korábbi francia állásponthoz képest mindenképp előrelépésnek tekinthető ez a kijelentés, még akkor is, ha valószínűleg ekkor már maga Chirac elnök sem tartotta reálisnak a 2000-es csatlakozási időpontot. Úgy is lehet

²¹ „Cohabitation”-nak vagy „társbérlet”-nek nevezik, amikor a baloldal és a jobboldal közösen gyakorolja a hatalmat.

²² Juppé, Alain: *La politique européenne de la France*, Studia diplomatica, 1994 47(3), p.10.

²³ Francia-magyar külügyminiszteri ajtótajékoztató Budapesten, 1993. 07.13., Bulletin d'information, 16. 06. 1993.

²⁴ Az 1992. június 2-i dániai referendum elvetette a maastrichti szerződést

²⁵ Palánkai Tibor: *Az európai integráció gazdaságtana*, Budapest, AULA Kiadó, 1996, p. 404.

azonban értelmezni a dolgot, hogy Mitterrand 1991-es nyilatkozata - melyben „évtizedekről”²⁶ beszélt a keleti bővítést illetően - és Chirac kijelentései között tulajdonképpen nincs nagy ellentmondás, hiszen a 2000. év már tulajdonképpen egy évtizedes távlatot jelent 1991-hez képest. Ez az érvelés azért nem helytálló, mert Mitterrand jóval hosszabb távban gondolkozott, mint tíz év.

Mindenesetre úgy tűnik, hogy a kilencvenes évek második felére a franciák is megbarátkoztak a keleti bővítés gondolatával, ez azonban nem jelenti azt, hogy lemondtak volna az integráció mélyítéséről. Sőt, ma is az intézményi reformok legfőbb szorgalmazói, és állandó jelleggel hangsúlyozzák, hogy addigra meg kell valósítani őket, még mielőtt bármely állam belépésére kerülne sor.

2.2.1. Chirac ambiciózus kijelentései

Chirac 1996. szeptember 12-én Varsóban vetette fel először a 2000-es csatlakozás lehetőségét Lengyelország számára, majd pedig 1997. január 16-án, Budapesten a következő kijelentést tette: „Azt mondom, amit Varsóban: azt kívánom, hogy az Önök országa 2000-től az Európai Unióhoz csatlakozzon.” Még hozzátette: „Franciaország mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy ezt a dátumot betartsák”.²⁷ (Részletesebben erről lásd a 9. számú mellékletben) Hasonló ígéretet tett három hónappal később Csehországban is.

Ezek a nyilatkozatok - ismerve az előzményeket - váratlanok voltak. Miután Mitterrand türelemre intette a közép- és kelet-európai államokat az uniós tagságot illetően, Chirac elnök szavai túlságosan illuzórikusnak tündek. Ezt alátámasztja az a bizottsági közlemény, melyet 1997 januárjában, közvetlen Chirac magyarországi látogatása után hoztak nyilvánosságra. Ebben az áll, hogy figyelembe véve a tárgyalások várható időtartamát, és a parlamenti ratifikációs eljárásokat, a legelső országok csatlakozása nem várható 2002 előtt.²⁸ Ehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy ez korántsem volt hivatalos álláspont, hiszen az Európai Bizottság azóta is óvakodik pontos céldátumot meghatározni. Igaz, hogy több európai politikus - köztük Hans van den Broek, a Santer vezette bizottság bővítésért felelős tagja - 2002-2003-ról beszélt²⁹, de ezek mind, mint legkorábban szóba jöhető időpontok voltak, azaz semmiképp sem jelentettek végleges elhatározást.

Chirac elnök mindennek ellenére merész kijelentéseket tett. De vajon miért beszélt következetesen olyan évszámról, mely már akkor is irreálisnak tűnt? Egyik lehetséges magyarázat, hogy mivel a 2000. évi csatlakozás legelőször Helmut Kohl szájából hangzott el, Chirac a német-francia tengely egységét akarta nyilatkozataival kifejezésre juttatni. Kohl azonban majd két évvel korábban, 1995 júliusában, jelölte meg az ezredfordulót a csatlakozás időpontjaként, és kizárólag Lengyelországban. Valószínű tehát, hogy a német kancellár szimbolikus jelentőséget tulajdonított a kerek évszámnak, és csupán azt szeretne volna kifejezni, hogy Németországnak elemi érdeke, hogy a jövőben Keletre tolódjon az Unió határa. Természetesen feltételezhető, hogy Chirac szándékai is hasonlóak voltak.

Lényeges különbség, hogy Kohl varsói kijelentéseit nem ismételte meg más országokban, ezzel szemben Chirac sorban egymás után a három említett helyszínen szinte szó szerint elmondta ugyanazt. Ebből adódóan biztosra vehető, hogy ez utóbbi következetesen, tudatosan

²⁶ Lásd korábban

²⁷ Deloche-Gaudez, Florence: *La France et l'élargissement de l'Union européenne*, Etudes de CERI 1998 n°46. p.21.

²⁸ *Le Monde*, 24. 01. 1997.

²⁹ *International Herald Tribune*, 23. 01. 1997.

és előre megtervezett módon helyezte 2000-re kilátásba a bővítés első körét, míg német kollegája elképzelhető, hogy csupán improvizált Lengyelországban.

Mindent egybevetve a francia köztársasági elnök politikai retorikája azt a célt szolgálta, hogy eloszlassa azokat a kételyeket, melyek Franciaország bővítési politikájával szemben merültek föl. Világossá akarta tenni, hogy országa nem ellenzi a bővítést, és egyben azt is kifejezésre juttatta, hogy politikája markánsan eltér elődjétől. Ugyanakkor pedig a mélyítés szükségességét ő sem kérdőjelezte meg, sőt azt a sikeres bővítés előfeltételként határozta meg. A korai csatlakozási időpont megjelölésével talán épp a reformokról szóló döntések rövid határidejére hívta fel a figyelmet, és így mielőbbi cselekedetekre próbálta serkenteni az Unió tagországait.

További tényezők is szerepet játszhattak Chirac nyilatkozataiban. Befolyásolhatta a köztársasági elnök véleményét, hogy két, hozzá közel álló politikus következetesen a keleti bővítés érdekében érvelt. Egyikjük Alain Juppé, a másik pedig Michel Barnier, az akkori európai ügyekért felelős miniszter, aki tulajdonképpen Chirac külföldi útjait készítette elő. Mindketten határozottan kiálltak az EU határainak kiterjesztése mellett, és szükségesnek tartották, hogy Franciaország megerősítse pozícióit Európa keleti felében.

A másik említésre méltó dolog, hogy 1995-ben az SGCI³⁰ ülésén napirendre került a bővítés kérdése, és a találkozó eredményeképpen a francia adminisztráció első alkalommal készített el egy olyan munkát, mely nagy részletességgel tárgyalja ezt a témát. Végeredményben a bővítés kapcsán felmerült problémák egyike sem tűnt megoldhatatlannak, sőt még a mezőgazdaság kérdésében - ami tulajdonképpen az egyik legkényesebb kérdés az általunk vizsgált területen - sem kongatták meg a vészharangot, hanem arra a következtetésre jutottak, hogy a közösségi politikák jövőbeli reformja révén képesek lesznek kezelni ezt a problémát.³¹

2.2.2. A nyilatkozatok fogadtatása

Míg Nyugat-Európában meglepődést, sőt néhol iróniát váltottak ki Chirac felvetései³², addig Európa másik felében rendkívül pozitív volt a fogadtatás. A térség politikai vezetői a francia diplomáciai irányvonal megváltozásának egyértelmű jeleként fogták fel az új hangnemet. Göncz Árpád például „a korábban nem tapasztalt mértékű bizalom jeleként”³³ értékelte Chirac beszédeit. A belépni szándékozó országokban inkább ezeknek a változásoknak tulajdonítottak nagy jelentőséget, mintsem magának az évszámnak. Ezt bizonyítja, hogy egyik közép-európai országban sem tűzték ki célul a 2000-es évet a csatlakozásra, hisz a legkorábbi lehetséges dátum a 2002 volt (ld.: magyar álláspont ebben a kérdésben).

A nyugat-európai sajtóban éles kritikák is megjelentek Chirac kijelentéseivel kapcsolatban, és óva intették a francia elnököt attól, hogy illúzióba kergesse a belépésre várókat. Chirac azonban kiállt korábbi állításai mellett, és magyarázatként azt hozta fel, hogy a bővítés menetrendje politikai akarat kérdése³⁴, és ha az amszterdami kormányközi konferencián sikerül az intézményi reformokat megvalósítani, akkor annak befejezése után hat hónapon belül a tárgyalások is megkezdődhetnek, és az ezredfordulóra már megtörténhet a bővítés.

³⁰ Az SGCI (Secrétariat Général du Comité Interministériel), avagy a Minisztériumközi Bizottság Főtitkársága alkotja tulajdonképpen a francia európai politika gerincét

³¹ Deloche-Gaudez, Florence: *La France et l'élargissement de l'Union européenne*, Etudes de CERI 1998 n°46. p.24.

³² Gyévai Zoltán: *Irreális ígéret*, Magyar Hírlap, 1997. január 17.

³³ Magyar Hírlap, 1997. január 18-i szám, p.3.

³⁴ lásd részletesebben a 9. számú mellékletben

Még ha történetesen az amszterdami találkozó valóban eredményes lett volna, akkor sem valószínű, hogy a csatlakozási tárgyalások és a parlamenti ratifikációs eljárások 2000-re befejeződtek volna. Hiszen 1997. június közepén zárták le az amszterdami konferenciát, és ha nem is hat, de bő kilenc hónapra rá megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások. A tárgyalások még ma is tartanak, a ratifikációkra pedig csak azok lezárása után kerülhet sor, mely még legalább másfél évet vesz igénybe. Így a legmerészebb becslések szerint sem kerülhet sor a csatlakozásra 2002-2003 előtt.

2.2.3. Gazdasági következmények

Chirac közép-európai utazásainak természetesen gazdasági vonatkozása is volt. A köztársasági elnök nem tartotta elegendőnek a francia vállalatok jelenlétét a régióban, és a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok bővítését helyezte kilátásba. Talán dicsérő szavai - melyekkel a térséget illetve a demokratizálódás és gazdasági fejlődés előrehaladott állapota miatt - nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a francia érdekeltségű cégek vezetői a 90-es évek második felére biztonságosabbnak ítélték meg a beruházási feltételeket Közép-Európában, mint néhány évvel korábban³⁵. Természetesen túlzás lenne azt állítani, hogy a fenti változások kizárólag az elnöki nyilatkozatok eredményeképpen indultak meg, az azonban valószínűsíthető, hogy Chirac szavainak volt valamennyi ösztönző hatása.

A logikai sorrendet megfordítva, érdekes kérdés lehet, hogy vajon mekkora szerepet játszott a gazdaság egyes szektorainak lobbitevékenysége a hivatalos francia álláspont kialakításában, illetve Chirac kijelentéseiben. Mihelyt ugyanis a vállalatok piaci részesedésük növekedését szeretnék elérni valahol, mert vonzó befektetési lehetőségekre bukkannak, nyilvánvaló, hogy a politikai, gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzésében érdekeltek. Egy hatékony érdekérvényesítő tevékenység révén pedig akár akkora befolyást is szerezhetnek a politikai szférában, hogy az ország külpolitikai állásfoglalásainak kialakításában aktívan részt vehetnek. E logika szerint Chirac azért tett merőben más kijelentéseket, mint elődje, mert a 90-es évek második felétől Közép-Európa országai - Ágh Attila szavaival élve - a „demokratikus átmenetből” lassan kezdtek áttérni a „demokratikus konszolidáció” fázisába³⁶, ami már jóval kiegyensúlyozottabb viszonyokat jelentett. A külföldi befektetők számára pedig mindenképp fontos, hogy stabil térségbe kerüljön tőkéjük. Amikor tehát nyilvánvalóvá vált a régió stabilitása, a vállalatok erős lobbitevékenységbe kezdtek Közép-Európa preferálása érdekében, és ennek eredménye lett az új hangnem felvétele a külpolitikában.

³⁵ Részletesebben lásd a 4. fejezetben

³⁶ *A magyar politikai rendszer komparatív összefüggésben* című tárgy előadásán hangzott el

3. POLITIKAI ÉRDEKEK

A keleti bővítéssel kapcsolatos francia politikai érdekek elsősorban történelmi alapokon nyugszanak illetve biztonságpolitikai eredetűek. Ezzel szemben ellenérdekeltség tapasztalható az EU-n belüli erőviszonyok várható megváltozásával kapcsolatban. A német-francia egyensúly megbomlásától, a közösségi mediterrán politika térvésztesztétől valamint a kis országok súlyának megnövekedésétől tartanak a franciák. Természetesen a politikai állásfoglalás kialakításában gazdasági okok is jelentősen közre játszanak, a két szféra nem választható el élesen egymástól.

3.1. A francia érdekszféra főbb területei

3.1.1. Történelmi hagyományok

Franciaország és a közép- és kelet-európai országok közötti viszony a XX. században egyáltalán nem úgy alakult, ahogy azt a francia diplomácia elképzelte. Franciaország vezető államférfiai ugyanis azt szerették volna, hogy jelentős, a németekéhez hasonló súlyú befolyásuk legyen a térségben. Kívánság és valóság azonban nem esett egybe, és a franciák az egész század során nem tudtak látványos előretörést produkálni a nagyhatalmi versengésben ezen a területen. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a francia törekvések sokszor minimális mértékletességet sem tanúsítottak.³⁷

Az első világháború után például a Németország meggyengítését célzó túlzott francia ambíciók végeredményben a várt következményekhez képest épp ellentétes hatást váltottak ki. Ideiglenesen sikerült ugyan Németországot a versailles-i békediktátummal térdre kényszeríteni, a 30-as években azonban már egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a francia nagyhatalmi törekvések újabb német megtorláshoz vezetnek.

Visszatérve a tanulmány szempontjából fontos Közép- és Kelet-Európára, hasonlóan a német kérdéshez, itt is elhibázottnak bizonyultak a győztes hatalmak túlzásba vitt ambíciói. A térségben végrehajtott határmódosítások is tulajdonképpen Németország és háborús szövetségesei ellen irányultak. A nagyhatalmak azonban nem vették figyelembe, hogy a békeszerződések - köztük a trianoni - olyan területi viszályok kiindulópontjává válnak melyek beláthatatlan időre szóló ellentéteket generálnak az új államok között. A francia külpolitika felelőssége vitathatatlan e tekintetben.

Németország előretörését, majd pedig újabb vereségét követően, 1945 után a helyzet gyökeresen megváltozott. A kétpólusú világrendszer kialakulása, illetve a hidegháború alatt világossá vált, hogy a területi befolyások tekintetében a két szuperhatalmon kívül más alig-alig „rúghat labdába”. A negyvenes évek végére a teljes egészében szovjet uralom alá került közép- és kelet-európai országokban irreálissá vált a francia befolyás növekedése. A korábbi szövetséges Franciaország és Szovjetunió között megromlott a viszony, ami még inkább ellehetetlenítette a térség országaival való francia kapcsolattartást. Talán egyedül Jugoszlávia jelentett kivételt, ami mindenekelőtt Tito Szovjetuniótól elhatárolódó politikájának következményeként magyarázható.

A hatvanas években kezdődött enyhülési időszak a hidegháborúban változásokat hozott a francia-szovjet viszonyban is. De Gaulle 1966-os moszkvai látogatásának szimbolikus jelentősége volt.³⁸ A két ország közeledése egyben azt is jelentette, hogy Franciaországnak a

³⁷ Gazdag Ferenc: *Franciaország története 1945-1995*, Budapest, Zrínyi 1996

³⁸ Gazdag Ferenc: *Franciaország története 1945-1995*, Budapest, Zrínyi 1996, p.122-124.

szovjet uralom alatt álló közép- és kelet-európai országokkal való kapcsolata is javult. Közülük is legfőképpen azokkal az országokkal, melyekhez már korábban is szorosabb szálak kötötték, vagyis Romániával és Lengyelországgal. Am ez utóbbiakkal való kapcsolattartásuk sem volt ellentmondástól mentes. Az 1981-es lengyelországi tömegmegmozdulás, majd Jaruzelski tábornok katonai diktatúrájának bevezetése után Franciaország eltávolodott Lengyelországtól, és diplomáciai kapcsolatait is minimálisra csökkentette vele. Ugyanakkor pedig a jóval kegyetlenebb, embertelenebb Ceausescu-rendszert nem ítélte el a francia diplomácia, sőt burkoltan támogatta.

A kelet-európai rendszerváltás újabb fordulatot hozott a nemzetközi kapcsolatokban, és így természetesen a francia külpolitikában is. A nyitás mellett, úgy tűnik, a hagyományos politikák átértékelésére is sor került. A fent említett két prioritást élvező ország belépésével kapcsolatban ugyanis komoly aggályok merültek fel francia részről. Romániában a gazdaság rendkívüli elmaradottsága, Lengyelországban pedig az óriási súlyú agrárszféra teszi érdekeltté a francia gazdaságot a belépéssel kapcsolatban. Vitathatatlan, hogy a történelmi hagyományok befolyásolhatják a politikai döntéseket, már csak azért is, mert előfordulhat, hogy a társadalomban ezeknek a tradícióknak még ma is kiemelt szerepük van. Azt azonban az eddigi események is alátámasztják, hogy nem feltétlenül elsősorban a múltbeli kapcsolatok határozzák meg az ország álláspontját, hiszen például jelentős közeledés indult meg Csehország vagy éppen Magyarország felé, annak ellenére, hogy a két országot a franciák a hagyományos német érdekszférába sorolják.

3.1.2. A bővítés biztonságpolitikai aspektusa

1993-ban a francia miniszterelnök, Edouard Balladur egy nemzetközi konferencia összehívását javasolta azzal a céllal, hogy Európa helyzetét stabilizálják. Veszélyesnek tartotta ugyanis a kontinens jövője szempontjából, hogy számos olyan régió van Európában, ahol az állami és a nemzeti határok nem esnek egybe, és bármelyik pillanatban súlyos etnikai konfliktus robbanhat ki.³⁹

A stabilitási konferenciára tett javaslatot némi szkepticizmussal fogadták a közép- és kelet-európai térség államai, mert attól tartottak, hogy ez Mitterrand elnök európai konföderációs elképzeléseinek⁴⁰ részét képezi, amelynek megvalósulása a Közösséghez való közeledésüket akadályozná, vagy legalábbis késleltetné. A francia diplomácia viszont éppen úgy próbálta eloszlatni a fenti kételyeket, hogy a tervet a bővítés előkészítésének szerves részeként állította be. A Közösség ugyanis tartózkodik a problémás területek felvételétől, és addig úgy sem lehetne tagságról álmodozni, amíg a környező országokkal feszült a viszony.

Balladur említést tett azokról a békeszerződésekről is (Bécsi kongresszus, békeszerződések Versailles-ban, a Trianon palotában és Sèvres-ben, Jaltai konferencia), amelyek nagyban hozzájárultak ennek az „áldatlan” helyzetnek a kialakulásához Európa középső felében.

Ez a megnyilvánulás értelmezhető egyfajta vezeklésnek is francia részről a történelemben elkövetett „bűnök” miatt. Franciaország ugyanis vitathatatlanul aktív szerepet játszott az előbb említett történelmi események mindegyikében. Az egyezkedések során a nagyhatalmak teljesen figyelmen kívül hagyták más államok érdekeit, azt pedig nem gondolták át, hogy a felelőtlen térképátrajzolások súlyos etnikai következményekkel járhatnak.

³⁹ *Le Monde*, 10. 04. 1993.

⁴⁰ Prate, Alain: *Approfondissement ou élargissement*, Commenaire (Julliard), printemps 1992, p. 79.

Ha esetleg valóban ott rejlenek is a szavak mögött az elődök által elkövetett hibák „jóvátételére” irányuló erőfeszítések, akkor sem jelenti azt, hogy a francia külpolitika megváltoztatta volna addigi elképzeléseit az európai status quo megőrzésére vonatkozóan, vagyis az új határmódosítások lehetőségét kizárta. Mindenesetre elképzelhető, hogy a francia vezetők belátták, hogy a fent említett békekötések tragikus következményekhez vezettek egyes országokban (köztük Magyarországon), és úgy gondolták, hogy bár a múltat nem lehet megváltoztatni, a térség európai integrációja enyhítheti, hosszú távon akár fel is számolhatja a feszültségforrásokat a térségben.

Biztonságpolitikai szempontból a keleti bővítés más tekintetben is szorosan kapcsolódik a francia törekvésekhez. Franciaország az egyik fő szorgalmazója az európai pillér megerősítésének a NATO-ban, az EU egységes kül- és biztonságpolitikájának valamint az európai védelmi rendszer kialakításának. Az önálló európai biztonságpolitikától az Amerikai Egyesült Államoktól való függés megszüntetését vagy legalábbis enyhítését várják. Mindmáig azonban az egymástól lényegesen eltérő tagállami érdekek miatt nem lehetett megvalósítani a francia elképzeléseket.⁴¹

Ebből a szempontból egy kibővített, nagyobb kiterjedésű EU segítheti a francia érdekek érvényre juttatását. Igaz ez akkor is, ha a francia politikai vezetők szerint a közép- és kelet-európai országok Amerika elkötelezettjei.⁴² Az tény, hogy ezek az államok kinyilvánították, hogy biztonságuk szavatolását elsősorban a NATO-tól várják, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy nem támogatnák az egységes európai védelmi rendszert. A probléma ugyanis az, hogy ebbe a témába, tagság hiányában, még nincs is érdemi beleszólásuk. Magyarország, Csehország és Lengyelország nem azért csatlakozott a NATO-hoz, mert a katonai szervezet feltétlenül prioritást élvez külpolitikájukban az EU-val szemben, hanem egész egyszerűen azért, mert erre volt lehetőség, míg az EU-csatlakozás egyelőre várat magára. Az EU és a NATO nem alternatív szervezetet jelent, így a belépés a NATO-ba nem jelenti, hogy az EU-hoz, és azon belül az esetleg már kialakított egységes védelmi rendszerhez, a közép-európaiak ne akarnának csatlakozni.

Annak ellenére, hogy a keleti bővítés biztonságpolitikai aspektusa közvetlenül kevésbé érinti Franciaországot, mint Németországot (elsősorban földrajzi okok miatt), a közvetett tényezők magyarázatot adnak a francia érdekeltségre. Számukra sem elhanyagolható jelentőségű, hogy meddig terjed majd az EU határa, és mekkora kiterjedésű lesz az egységes biztonságpolitikai övezet.

3.2. Politikai ellenérdekeltségek

A közép-kelet-európai államok EU-csatlakozása kétségtelen, hogy az Unión belüli erőviszonyok megváltozását idézi elő. Ez pedig Franciaországnak, az integráció meghatározó aktorának, nem feltétlenül áll érdekében.

3.2.1 A francia-német egyensúly megbomlása

A történelem folyamán a franciák állandó jelleggel törekedtek arra, hogy megakadályozzák Németország túlzott megerősödését a kontinensen, és hogy Franciaország megfelelő ellen-súlyt képezzen. Tulajdonképpen ez a politika vezetett az európai integrációhoz, melynek egyik jövőbeli nagy eseménye az egykoron kommunista diktatúrában szenvedett országok

⁴¹ Kiss J. László - Orgoványi András: *Kül- és biztonságpolitika*, Európa zsebkönyv. Az Európai Unió és Magyarország, Budapest 1995, p. 150.

⁴² Franciaországi tanulmányaim során gyakran találkoztam ilyen és ehhez hasonló kijelentésekkel

csatlakozása lenne. Ezek az államok - közülük is mindenekelőtt a visegrádiak - sokkal inkább kötődnek Németországhoz, mint Franciaországhoz. Ennek nemcsak földrajzi, hanem történelmi és kulturális okai is vannak. Ennél fogva a franciák német érdekszférának tekintik a régiót⁴³, és attól tartanak, hogy az újraegyesítés által már amúgy is megerősödött pozíciójú Németország súlya a kibővüléssel tovább nőne az EU-n belül. Az Unió határai Kelet felé tolnának ki, a közös piac földrajzi középpontja Nyugat-Kelet irányban, vagyis Franciaország felől Németország felé mozdulna el. A német befolyás megerősödésétől félve sokan ellenezik a keleti bővítést. Ők azonban figyelmen kívül hagynak néhány várható francia nyereséget. Ha ugyanis Európa középső illetve keleti fele az EU részét képezi majd, a már bent lévő országok mindegyike számára könnyebb lesz a térség piacainak meghódítása, és nem csupán Németország kerül kedvező pozícióba. Ráadásul Franciaország gazdasági jelenléte fokozatosan bővül Közép- és Kelet-Európában, és várhatóan ez a tendencia meg is marad.

Ugyanakkor minél nagyobb a tagországok száma, annál fontosabbá válnak a Közösségen belül az ország-csoportosulások a különböző érdekek mentén, és Franciaország számára egyáltalán nem közömbös, hogy a belépő államok melyik nagyobb hatalom mögé sorakoznak fel az EU-n belül. Noha nem valószínű, hogy Franciaországnak a némethez hasonló mértékű befolyása lesz a térségre, szeretné minél több területen megnyerni magának a közép- és kelet-európai országokat.

3.2.2. A hagyományosan erős mediterrán kapcsolatok

A keleti bővítéssel kapcsolatban gyakran felmerülő ellenérv, hogy Franciaország gazdaságilag sokkal kevésbé érdekelt a közép- és kelet-európai, mint például az észak-afrikai térségben. Ezért gyakran ez utóbbi területet preferálják külpolitikájukban. Ennek jegyében az 1994. decemberi esseni Európai Tanácson, a közép- és kelet-európai országok 1995-99-es pénzügyi támogatására vonatkozó német javaslat ellenében, Franciaország hasonló súlyú közösségi szerepvállalást követelt a mediterrán övezetben. Míg Kohl kancellár elképzeléseiben az szerepelt, hogy 1999-re a közép- és kelet-európai államoknak jóval nagyobb összegeket juttassanak, mint a mediterrán térségbe, Mitterrand a Közösség déli politikájának párhuzamos megerősítését szorgalmazta.

Természetesen mindkét ország törekedett arra, hogy soros elnöki pozíciójukat minél jobban kihasználják érdekeik érvényesítésére. A sors „pikantériája” ugyanis, hogy míg 1994 második felében Németország, addig 1995 első hat hónapjában éppen Franciaország adott otthont a közösségi csúcstalálkozóknak. Nem meglepő tehát, hogy éppen Essenben fogadták el a közép- és kelet-európai társult országok EU-csatlakozását lehetővé tevő stratégiát. Franciaország pedig még ugyanezen az ülésen kijelentette, hogy soron következő elnöksége alatt prioritást ad majd az 1995 második felében esedékes barcelonai euro-mediterrán konferencia előkészítésének.⁴⁴

A déli országok megsegítése jelentős francia érdek, hiszen erős történelmi, kulturális szálakkal kötődnek több országhoz is a térségben (pl.: Marokkó, Algéria). Ebből azonban nem következik az, hogy más területeket, így például Kelet- és Közép-Európát, elhanyagolná a francia külpolitika. Nem összeegyeztethetetlen ugyanis mindkét térség egyidejű támogatása. Ezt bizonyítja, hogy a francia elnökség alatt fogadták el a társult országok belső piaci felkészítéséről szóló fehér könyvet, valamint az EU és a tagságra pályázók közötti folyamatos

⁴³ Szemlér Tamás: *Az Európai Unió keleti kibővítésének forgatókönyvei Franciaország érdekei alapján*, Európai Tükör - Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997

⁴⁴ Bulletin de l'Union européenne, 12-1994

politikai párbeszéd megkezdését. Mindkét elem az Essenben elfogadott csatlakozási előkészületi stratégia szerves részét képezi.

Mindemellett az is érthető, hogy nem lehet egyszerre minden elmaradottabb térséget „teljes mellszélességgel” támogatni, és bizonyos prioritásokra szükség van. Feltehető a kérdés, hogy vajon az áll-e a francia külpolitika érdekében, hogy továbbra is elsőbbséget adjon a mediterrán térségnek, és tovább erősítse a hagyományosan erős kapcsolatokat, vagy netán érdemesebb a földrajzilag közelebb eső, az európai kultúra szerves részét képező, jövőbeli uniós tagországok felé orientálódni. Néhány kereskedelmi adat hűen ábrázolja a francia érdekek változását:

1997-ben már valamivel nagyobb volt a francia export volumene Közép- és Kelet-Európába, mint az ún. ACP (African, Caribbean and Pacific) országokba. Míg 1996 és 1997 között 2,6%-kal csökkent Franciaország kivitele az afrikai, karibi és csendes-óceáni fejlődő országokba, behozatala pedig 0,8%-kal nőtt, addig a közép- és kelet-európai országokba az export 23,9%-kal, az import pedig 9,8%-kal lett nagyobb.

1. táblázat

A közép- és kelet-európai valamint az ACP országok részesedése a francia külkereskedelemben (%)

	<i>Export a társult országokba</i>	<i>Export az ACP országokba</i>	<i>Import a társult országokból</i>	<i>Import az ACP országokból</i>
1995	1,77	2,46	1,40	1,96
1996	2,19	2,65	1,48	2,06
1997	2,45	2,34	1,49	1,92

Forrás: saját számítások a *The European Union Encyclopedia and Directory, 1999* alapján

A 90-es évek második felében egyértelműen érezhető a francia kereskedelmi érdekeltségek elmozdulása a közép- és kelet-európai országok felé, és a prioritások fokozatos átértékelése. Chirac 1996-97-es közép-európai utazásai, és ottani beszédei tulajdonképpen ennek a változásnak a megerősítését is szolgálták.

3.2.3. Nagy országok versus kis országok

A közösségi döntéshozatallal kapcsolatosan egyik gyakran felmerülő probléma a kis és nagy országok aránya az EU-ban. A szakirodalom legtöbbször öt államot sorol a „nagy EU-tagok” közé: Németországot, Nagy-Britanniát, Franciaországot, Spanyolországot és Olaszországot. Ha a többi tizet „kicsinek” tekintjük, akkor szembevetünk a kis országok számbeli fölénye, mely, a belépni szándékozó államok méretéből adódóan, a bővítéssel várhatóan tovább nő. Lengyelországot és talán Romániát kivéve csupa kis ország tartozik a hivatalos tagjelöltek közé.

Franciaország az összes többi nagy állammal együtt érdekelt a nagy államok számának növekedésében, így ha ez lenne az egyetlen szempont, nyilvánvalóan az előbb említett két országot támogatná. Érdekesség, hogy éppen ez az a két állam, melyekkel Franciaországnak hagyományosan jó kapcsolatai vannak Közép- és Kelet-Európán belül (lásd 3.1.1. fejezet). Mindennek ellenére semmi jel nem utal arra, hogy a francia diplomácia kizárólag Lengyelország és Románia csatlakozása mellett állna ki, és ez azzal magyarázható, hogy a területi kiterjedésen és a történelmi kapcsolódáson kívül számos más szempont is közrejátszik támogatási prioritásaiban. Ugyanakkor pedig hosszútávon politikailag és erkölcsileg semmiképp sem lenne elfogadható a kisebbek kirekesztése, ezért más megoldást kell találni az esetleges

aránytalanságok megszüntetésére. Valószínűleg a döntéshozatali eljárás olyan irányú megváltoztatására kerül majd sor, hogy a kis tagállamok számának gyarapodása esetén is megfelelő súlyt biztosítson a nagyoknak, így Franciaországnak is.

Kétségtelen, hogy az ebben az alfejezetben (3.2.) tárgyalt három ellenérv mindegyikének van valóságalapja, a problémák elemzése után azonban az is kiderült, hogy egyik sem olyan jellegű, hogy a csatlakozás megvétózásához vezetne. Mindhárom esetben létezik olyan megoldás, mely megvalósulása esetén Franciaország érdekeltébbé tehető az EU-bővítésben.

4. A KELETI BŐVÍTÉSEL KAPCSOLATOS GAZDASÁGI ÉRDEKEK

A franciák által megfogalmazott politikai szempontok többsége a térség egészéhez kapcsolódik. A gazdasági érdekek esetében már jóval gyakoribb az egyes országokhoz, netán régiókhoz vagy városokhoz való kötődés. Ugyanakkor pedig, amíg a politikában általános jelenség az ún. nemzeti érdekekre való hivatkozás, mely egységességet követel meg a politikai csoportosulások szintjén, a gazdasági szférában ez jóval ritkább.

Sok esetben az egyes szektorok gazdasági érdekei olyannyira eltérnek egy országon - adott esetben Franciaországon - belül, hogy egymással teljesen ellentétes külügyi irányvonalat szorgalmaznak.

Mára már egyértelműen kiderült, hogy Franciaország számára a közép- és kelet-európai térség gazdasági szempontból egyáltalán nem elhanyagolható jelentőségű. A kereskedelmi kapcsolatok dinamikus fejlődésnek indultak az utóbbi időben, és Franciaország külgazdasági kapcsolataiban felértékelődött Közép- és Kelet-Európa jelentősége.

Ugyanakkor a francia-afrikai kereskedelem igen sokat veszített a korábbi jelentőségéből az elmúlt évtizedben. Természetesen a francia kötődés - történelmi, kulturális és gazdasági téren egyaránt - továbbra is erős a volt gyarmatbirodalomhoz, de ez nem jelenti azt, hogy Franciaország Közép- és Kelet-Európával szemben Észak-Afrikát preferálná. Ellenkezőleg, épp az áll érdekében, hogy mindkét térség hasonló odafigyelésben részesedjen a Közösségen belül, és ebben a kérdésben maga mellett tudhatja az Unió déli tagállamait.

Franciaország makrogazdasági teljesítményét három fő területen érinti a keleti bővítés: kereskedelmi, tőkeáramlási és költségvetési oldalon.

4.1. Kereskedelmi kapcsolatok

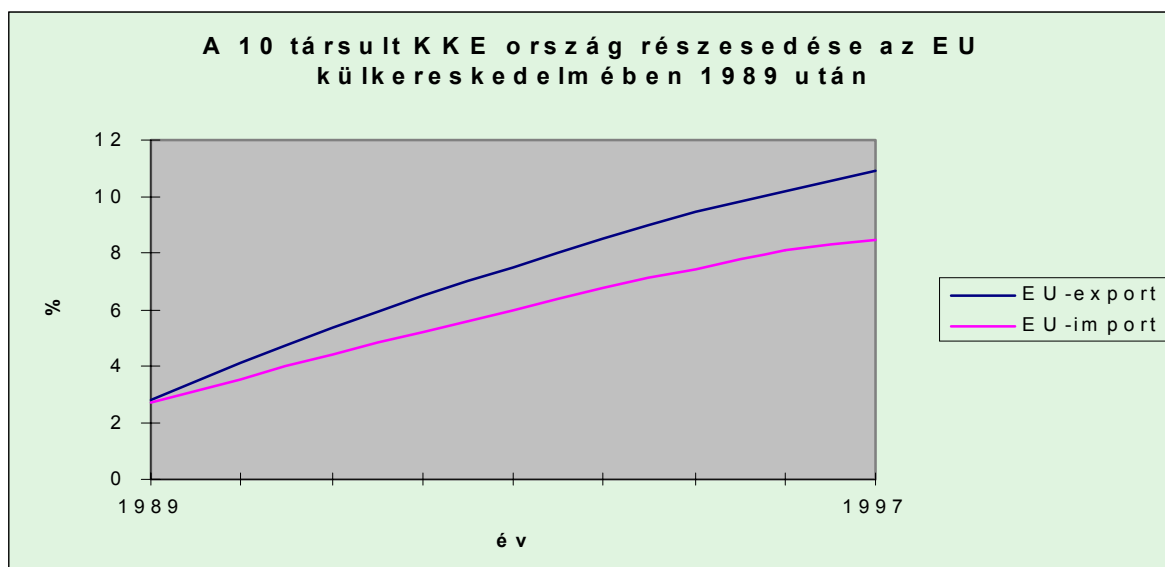
A KGST összeomlása valamint a társulási szerződések aláírása nagy lökést adott a Nyugat- és Kelet-Európa közti kereskedelem növekedéséhez. A közép- és kelet-európai országok ugyanis új piacokra való bejutással próbálták kompenzálni az elvesztett KGST-piacokat, és elsősorban, a szocializmus alatt alig-alig számításba jövő, nyugat-európai térség felé orientálódtak. A társulási szerződések liberalizációs előírásai pedig a kereskedelmi akadályok fokozatos lebontásával stimulálták a kontinens két része közötti tranzakciókat.

A kelet-európai országok rendszerváltását követően, néhány éves kivárás után, a francia vállalatok is felismerték a térség piacainak perspektivikus jellegét. A viszonylagos megkésettységnek taktikai okai lehettek, a vállalatok nagy része valószínűleg kezdetben nem érezte elég stabilnak a közép- és kelet-európai országokban kialakult helyzetet, esetleg egyfajta visszarendeződési folyamatról tartott, így inkább hagyott némi időt a terület alapos feltérképezésére. Természetesen ez versenyhátrányt is jelentett azokkal a vállalatokkal szemben, akik, a piacok mielőbbi kiaknázása és a nagyobb nyereség reményében, a politikai változásokat követően, rögtön kezdeményezően léptek fel, és egyben vállalták a nagyobb bizonytalanság kockázatát.

4.1.1. Kölcsönös piaci nyitás

1989 után a közép- és kelet-európai országok „kinyíltak” a nyugati országok felé, és kereskedelmi kapcsolataik fokozatosan bővülni kezdtek, és azóta, ha csökkenő mértékben is, de folytatódik ez a tendencia. Jól mutatja ezt a következő ábra, mely a 3. számú melléklet adatai alapján készült.

1. ábra

Forrás: Eurostat. External and Intra-European Trade

Az ábrán nagyon jól látható, hogy az EU exportja a társult közép- és kelet-európai országok felé gyorsabb ütemben bővül, mint az onnan érkező importja. Tény, hogy a Közösség összes behozatalában ma jóval nagyobb a 10 társult állam részesedése (1997:8,48%), mint 1989-ben (2,70%). Közben azonban 1997-ben az összes EU-kivitelnek már a 10,90%-a a térségbe irányul, míg 1989-ben ez a mutató is csupán 2,78% volt. Ezek a számok rámutatnak arra, hogy az Unió eddig jobban ki tudta használni az Európai Megállapodások liberalizációs előírásait, annak ellenére, hogy az ipari termékekre vonatkozó kereskedelmi korlátozások lebontására a közép- és kelet-európai országok több időt kaptak, mint az EU.

Az Európai Megállapodásokban a mezőgazdasági termékeket illetően a felek csupán kölcsönös kedvezményeket nyújtottak egymásnak, a szabad kereskedelem megvalósítását csak a belépés utánra helyezték kilátásba.⁴⁵ Ennek elsődleges oka, hogy az EK tagállamaiban a mezőgazdaságot érintő intézkedések általában belpolitikai feszültséget okoztak és okoznak ma is, noha ezekben az országokban ennek az ágazatnak a súlya mind a termelésben, mind pedig a foglalkoztatottak számában kisebb, mint a legtöbb közép- és kelet-európai országban.

4.1.2. Az EU és a társult országok közti kereskedelem fejlődése

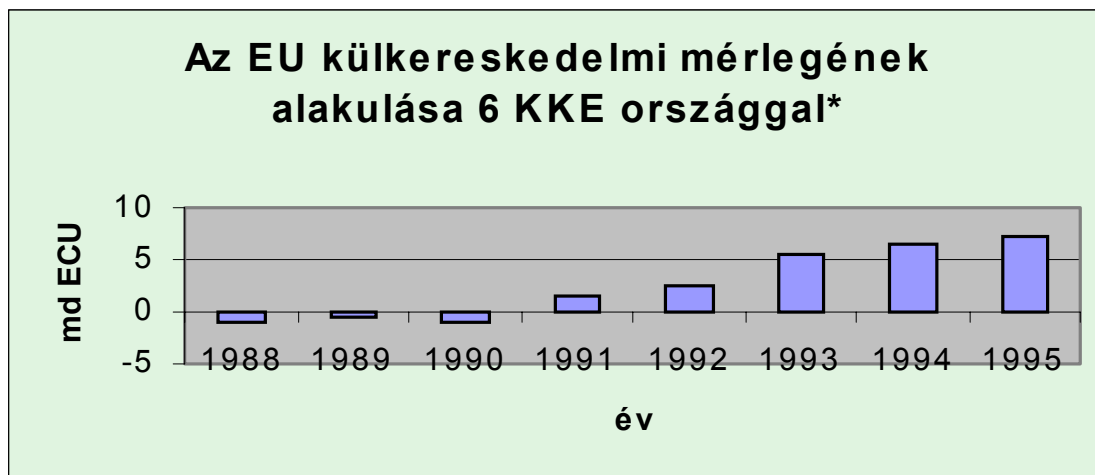
1989 után a kereskedelmi kapcsolatok fejlődése azt eredményezte, hogy az Európai Unió a társult közép- és kelet-európai országok első számú kereskedelmi partnere lett. A földrajzi közelségből adódóan ez mindenképpen egy természetes folyamatnak tekinthető. 1989-ben az Unió 37,5%-ban részesült a közép- és kelet-európai államok összes importjából, 1995-ben ez az adat már majdnem eléri a 60%-ot.⁴⁶ Ebből következik, hogy az EU messze a legérdekeltbb ebben a térségben, két nagy vetélytársuk, az Egyesült Államok valamint Japán jóval kisebb mértékben van jelen a kelet-európai piacokon. Ugyanakkor az EU és a volt szocialista országok közti forgalom növekedése ellenére, Közép- és Kelet-Európa csupán kis hányadot tesz ki a Közösség külkereskedelmében.

⁴⁵ Hargita Árpádné: *A magyar-EK társulási megállapodás (Európai Megállapodás)*, Európa kislexikon, Budapest, 1999. p. 221.

⁴⁶ A 4. számú mellékletben található az erre vonatkozó 1995-ös adatok

A Közösség közép- és kelet-európai országokkal szembeni külkereskedelmi mérlege gyakorlatilag végig deficitese volt 80-as évek során. 1991-ben azonban a helyzet megfordult, az EK mérleghiánya többletbe ment át, és ez a többlet csak tovább nőtt az évek során⁴⁷ (ld.: 5. számú melléklet). Hiába tudták tehát a közép- és kelet-európai országok kivitelüket növelni a közös piacra, behozataluk még nagyobb mértékben emelkedett.

2. ábra

* az 5. számú mellékletben feltüntetett 6 ország

Forrás: Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p. 117.

A EU-export megemelkedése minden tagállamot kedvezően érintett, de leginkább azt a négy országot, akik együtt a Közép- és Kelet-Európával folytatott EU-kereskedelem mintegy $\frac{3}{4}$ -ét bonyolították le: Németországot (42,81%), Olaszországot (14,61%), Ausztriát (9,19%) valamint Franciaországot (6,95%).⁴⁸ Németország elsődleges szerepe mindenekelőtt a földrajzi közelségből, a korábbi kapcsolatokból ered. 1995-ben már Németország és a térség közti forgalom elérte a francia-német kereskedelem 80%-át. A dinamikus fejlődés eredményeképpen, Németország nézőpontjából, a közép- és kelet-európai piacok jelentősége vetekedett az amerikaival.

A német szállítások nagy része beruházási javakból áll. Különböző gépeket, műszaki berendezéseket nagy mennyiségekben szállítanak Közép- és Kelet-Európába. Ezzel szemben a német textilipari valamint mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek iránt sokkal kisebb a kereslet a térség országaiban.

Olaszország tekintélyes szerepének két fő oka van. Egyrészt az átmenetet megelőzően is komoly tényezőt játszott a térség ipari termelésében - azon belül is főleg az autópiparban. Másrészt pedig a fogyasztási javak iránt Kelet-Európában megjelenő komoly keresletre az olasz vállalatok viszonylag gyorsan tudtak reagálni. Ausztria jelentős szerepének, Németországhoz hasonlóan, elsősorban földrajzi, történelmi okai vannak.

Franciaországnak, negyedik helye ellenére, sokkal kisebb a közép- és kelet-európai piacokon való részesedése, mint az élen álló Németországnak.

⁴⁷ Inotai András: *Útközben. Magyarország és az Európai Unió*, Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 85-103.

⁴⁸ 1997-es adatok - saját számítások a *The European Union Encyclopedia and Directory* 1999 alapján

2. táblázat

Németország, Olaszország, Ausztria és Franciaország részesedése az EU és Közép- Kelet-Európa közti kereskedelemben (%)

Ország	1995	1996	1997
Németország	44,77	43,28	42,81
Olaszország	14,62	15,06	14,61
Ausztria	8,41	8,82	9,19
Franciaország	6,77	7,17	6,95

Forrás: saját számítások a *The European Union Encyclopedia and Directory* 1999 alapján

4.1.3. Franciaország szerepe Közép- és Kelet-Európában

A közép- és kelet-európai francia kereskedelmi érdekeltségeket árnyaltan kell kezelni. 1989 után exportjuk ugyan jelentősen növekedett, de piaci részesedésük még így is jóval alulmaradt egyes európai partnereikhez képest. Ágazati alapon vizsgálva, bizonyos területeken sikerült jelentősen előrenyomulni, így például a mezőgazdasági, az élelmiszeripari, a gyógyszeripari valamint a kozmetikai termékek piacán. Más kulcsfontosságú szektorokban viszont elmaradt a remélt nagy térhódítás (pl.: autógyártás).

Ugyanakkor a közép- és kelet-európai országok szerepe meglehetősen kicsi a francia piacon, noha itt is tapasztalható némi fejlődés. Ez azonban minimális. A térségbeli államok 1995-ben például mindössze 1,4%-ban, 1996-ban és 1997-ben pedig 1,5%-ban⁴⁹ részesültek a teljes francia importból.

Franciaország, a többi tagországhoz hasonlóan, összességében nyert a kereskedelmi kapcsolatok fejlődéséből. Viszonylag kicsi ugyan a részesedése a közép- és kelet-európai kereskedelmi forgalomban, ez azonban nem jelenti azt, hogy számára tét nélküli lenne a térség csatlakozása a közös piachoz. Francia elemzők szerint ugyanis még jócskán van lehetőség a kereskedelem bővítésére.⁵⁰ Jelenleg, ahogy arról az előzőekben már szó esett, az EU országok között a negyedik helyen áll a közép- és kelet-európai országokkal folytatott bilaterális kereskedelem szempontjából, de jóval le van maradva az első helyezett Németországtól.⁵¹ Ráadásul az ország relatív részesedése tovább csökkent német és olasz partnereikkel szemben, ugyanis mialatt Németország és Olaszország 5 esztendő leforgása alatt (1989 és 1994 között) megtriplázta eladásait a vizsgált piacokon, Franciaország csak alig több mint másfélszeresére tudta növelni térségbe irányuló exportját.

Franciaország és az egykori szocialista államok között a kereskedelmi teljesítmények országonként és ágazatonként jelentős különbségeket mutathatnak.

⁴⁹ Saját számítások a *The European Union Encyclopedia and Directory* 1999 alapján

⁵⁰ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p. 115-121.

⁵¹ Bővebben lásd: Adam, François - Boillot, Jean-Joseph: *Les échanges commerciaux entre la France et les PECO*, Économie internationale, La Revues du CEPII, n°62.

4.1.3.1. Országokénti eltérések

A nemzeti piacok mérete fontos tényező lehet a külgazdasági prioritások meghatározásánál. Ebből a szempontból egyértelműen Lengyelország és Románia vezetik a listát, a romániai lassú átmenet azonban jelentős akadályozó tényező. Ebből következik, hogy a politikai, gazdasági stabilitás elengedhetetlen feltétele a kapcsolatok javulásának. Természetesen a fejlettségbeli különbségek is meghatározóak. A sok tekintetben élen járó közép-európai visegrádi országokkal például jelentősebb fejlődés indult meg a kereskedelemben. Mindemellett a túl nagy földrajzi távolság vagy a hagyományos, történelmi kapcsolatok hiánya csökkentheti az érdeklődést. A balti országokban például viszonylag alacsony intenzitású a francia piaci érdeklődés.

Az 1990-es és 1995-ös adatokat vizsgálva (ld.: 6. számú melléklet), megállapítható, hogy Franciaország piaci részesedése emelkedett Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon, viszonylag jelentős, 8% körüli értéken stabilizálódott Szlovéniában, a balti országokban pedig jelentősen lecsökkent. Romániában és Bulgáriában tapasztalható, hogy egy-egy évben erősen megemelkedett a francia részesedés, ami egyszeri, nagy összegű tranzakcióknak tudható be. A hat éves periódus egésze Romániában növekedési, Bulgáriában pedig stagnáló tendenciát mutat.

Franciaország térségbeli kereskedelme főként néhány országra koncentrálódott: Szlovéniára, Lengyelországra, a Cseh Köztársaságra, Magyarországra és Romániára. Ezekben az országokban, 1995-ben a 4-6. legnagyobb szállító volt Franciaország. Ezzel szemben a három balti államban csupán a 13-14. helyet foglalták el.

Mindezekből a statisztikai adatokból egyértelműen kiderül, hogy Franciaországnak kereskedelmileg elsősorban az öt fent említett társult államban vannak komoly kereskedelmi érdeklődései, Bulgáriában és Szlovákiában mérsékelt, a balti államokban pedig csekély a kapcsolatok intenzitása.

4.1.3.2. Különbségek ágazatonként

A közép- és kelet-európai országok modernizációs és szerkezetátalakítási igényei ösztönzőleg hatottak egyes francia vállalatok külforgalmára. Így például a technológiatranszfer jegyében műszaki felszerelések, elektronikai berendezések, irodai gépek stb. exportálására került sor, ami ilyen és hasonló termékek esetében kereskedelmi többletet eredményezett Franciaország számára.

Dinamikáját - vagyis az éves növekedési rátákat - tekintve a fogyasztási javak francia exportja áll az élen, ezeken a piacokon már a kilencvenes évek elején igen stabil pozíciókat szereztek a francia vállalatok. Ezzel szemben a textil- és ruházati termékek kivitelében a francia ipar nem ért el olyan eredményeket, mint mondjuk Olaszország.

A közép- és kelet-európai államok által Franciaországba szállított áruk szerkezete meglehetősen koncentrált formát mutat. 1993-ban például 5-féle termékcsoporthoz (ruházat, textilárúk, vegyipari termékek, bútorkészítés, járművek) majdnem a 40%-át tette ki a Franciaországba a társult országokból érkező exportnak. Ugyanakkor ez az arány az évek során folyamatosan csökkent, ami arra utal, hogy a közép-kelet-európai országok kivitele egyre diverzifikáltabb formát mutat.

Lényeges különbségek fedezhetők fel a közép-európai valamint a balkán országok által exportált árucsoportok összetétele között. A visegrádi országokban valamint Szlovéniában egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a fejlettebb technológiát igénylő ágazatokra, ezzel szemben Románia és Bulgária kivitelében továbbra is a munkaigényes termékek dominálnak.

4.1.4. A kereskedelem várható fejlődése

Franciaország és a volt szocialista államok közti kereskedelmi forgalom viszonylag gyengének tűnik fő Uniós partnereihez képest, még akkor is, ha az egyes ágazatok szintjén jelentős különbségek vannak. Ezzel együtt nem mindig szerencsés összehasonlítani az egyes országok teljesítményét, hiszen Németország kiemelkedő szerepe a közép- és kelet-európai országokkal való kereskedelemben a sokat emlegetett földrajzi közelség valamint világgazdasági súlya miatt természetesnek tekinthető.

Ugyanakkor pedig nem szabad megfeledkezni arról, hogy a kommunizmus alatt mesterséges eszközökkel minimalizálták Franciaország és a közép- és kelet-európai országok kereskedelmi forgalmát, és a KGST egy nagyfokú zártágba burkolózott. Ezek az „elvesztett évtizedek” pedig természetesen nem pótolhatók be néhány év alatt. 1989 eseményeit követően megindult egy olyan folyamat, mely a kialakult egyensúlytalanságok csökkenése irányába hat, még ha nem is mindig a leggyorsabb ütemben. Mindenesetre a kereskedelmi forgalom évről évre bővül Franciaország és a közép- és kelet-európai államok között, és minden bizonnyal ugrásszerű növekedés lesz az EU bővítését követően. Franciaországnak tehát mindenképpen az áll érdekében, hogy az európai integráció egyik meghatározó országaként fontos partnere legyen a majdani tagoknak.

3. táblázat

Franciaország kereskedelme Közép- és Kelet-Európával (millió ECU)

	Export	Import
1995	4 076,7	3091,3
1996	5264,7	3407,6
1997	6521,2	3740,2

Forrás: The European Union Encyclopedia and Directory, 1999

4.2. Külföldi befektetések

A közép- és kelet-európai országokban a külföldi tőkeberuházásoknak kétségtelenül jelentős szerepük van a gazdaság szerkezetátalakítási folyamataiban. A befektetők számára a térség új lehetőségeket és kihívásokat jelent. Ugyanakkor a nyugat-európai tőke tulajdonosai megkülönböztetett figyelmet szentelnek Közép- és Kelet-Európának, hiszen az egy leendő közös piaci övezet.⁵²

A politikai-gazdasági rendszerváltozás után felgyorsult a külföldi működőtőke-beáramlás Kelet- és Közép-Európában. A külföldi beruházások privatizációs kivásárlás és új alapítású (zöldmezős) vállalat létesítése formájában valósulnak meg. Mindezidáig a legtöbb külföldi tőkét Magyarország vonzotta a térségbe. A térségbe áramló külföldi beruházásokról a 4. táblázatban valamint a 7. számú mellékletben olvashatók adatok.

4. táblázat

Külföldi közvetlen tőkeberuházások a Közép- és Kelet-Európában (millió USD)

1991	1992	1993	1994	1995	1996
2 448	3 567	5 498	5 217	12 203	10 163

Forrás: CNUCED, World Investissement Report 1997

⁵² Henriot, Alain: *Les enjeux de l'élargissement de l'Union européenne*, Courrier des pays de l'Est, 1997, n°425, p. 7.

Franciaország a harmadik számú befektető Kelet-Közép-Európában Németország és az Egyesült Államok után.

4.2.1. USA és Németország: a legnagyobb befektetők a térségben

Közép-Európában az Amerikai Egyesült Államok és Németország együttes részesedése a legnagyobb. Magyarországon például 1990 és 1995 között a külföldi tőkebefektetések több mint fele ebből a két országból származott (ld.: 8. számú melléklet), de a többi visegrádi államban is jelentős a részesedésük. Egy-egy nagy volumenű beruházásnak meghatározó szerepe van Németország és Amerika túlsúlyának. Német részről Csehországban a Volkswagen, Magyarországon a Deutsche Telekom, Lengyelországban pedig a Henkel voltak az első nagy beruházók. Az amerikai érdekeltségű nagyvállalatok közül a Philip Morris a Cseh Köztársaságban, a General Motors valamint a General Electric hazánkban, a General Motors és a Coca-Cola Lengyelországban létesített telephelyet. Ezeken kívül persze még sok más kisebb-nagyobb méretű beruházások történtek. A német tőke leginkább az elektronika iparban és az autógyártásban, az amerikai pedig a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban, a vegyészeten, az elektronikában valamint az autóiparban koncentrálódik.

A két nagy beruházó állam után a következő nagy befektető ország-csoportot három európai állam, Ausztria (pl.: Voest-Alpine), Franciaország (pl.: Danone), és Olaszország (pl.: Fiat) alkotja, ám jóval lemaradva az első kettőtől.

Végül Nagy-Britannia és Hollandia valamint Svájc és Svédország közös multinacionális vállalatai (pl.: Shell, Unilever, ABB) tartoznak a harmadik csoportba. Az Európán kívüli országok közül meg kell említeni Koreát, hiszen a Daewoo-val sikerült betörniük Közép-Európába valamint Japánt, aki ahhoz képest, hogy világviszonylatban a második legnagyobb külföldi közvetlen tőkebefektető az USA mögött, piaci részesedése nem túl jelentős a térségben.

3. ábra

Forrás: Privatizációs Kutatóintézet

4.2.2. Franciaország a harmadik helyen

Az utóbbi évtizedben tapasztalható tendencia, hogy franciaországi vállalatok egyre nagyobb volumenben alkalmaznak tőke-beruházásokat fejlődő és átmeneti országokban. A nyolcvanas

években még az egységes belső piac jelentett igazi vonzerőt a francia cégek számára. Ekkor a termelési költségek csökkentése helyett inkább a stratégiai megfontolások domináltak.⁵³

A 90-es évek eleji nyugat-európai gazdasági recesszió következtében azonban a francia tőke a szegényebb országok felé orientálódott. Ilyen körülmények között a kelet-európai piacok nyitása új, kedvezőnek tűnő lehetőségekkel kecsegtetett.

Tulajdonképpen 1994-től tapasztalható látványos fejlődés a kelet-európai francia tőkebefektetések terén. A kereskedelemhez hasonlóan itt is megfigyelhető egy néhány éves kivárás a vállalatok részéről. Úgy tűnik a visegrádiak - közülük is főleg Lengyelország és Magyarország - a német és amerikai mellett a francia tőke számára szintén nagy vonzerőt jelentenek. A francia befektetések jellemzője, hogy általában néhány szektorra korlátozódnak, de ott igen nagy intenzitásúak.

A harmadik hely ellenére, francia gazdasági elemzők nem elégedettek a tőkebefektetések mértékével Közép- és Kelet-Európában. Az Egyesült Államokhoz és Németországhoz képest ugyanis nagy a lemaradás. Ugyanakkor, bár a francia tőkebefektetések külföldön jelentősen növekedtek, 1985 után 10 esztendő alatt több mint ötszörösére, döntő hányaduk a fejlett OECD (1995: 83,5%), azon belül is leginkább az EU országokba (1995: 56,1%) irányult. A közép- és kelet-európai országokban a francia cégek munkaerő-állománya 1992 és 1995 között 3,5-szörösére emelkedett, de a német vállalatok még így is majd kétszer annyi embert foglalkoztattak a térségben.

Természetesen országonként változó a helyzet. A francia tőke leginkább Közép-Európában koncentrálódott. Franciaország 1995-ben Magyarországon, Lengyelországban és Szlovéniában a harmadik legnagyobb befektetőnek bizonyult, Romániában a negyedik, Csehországban pedig az ötödik. A balti országokban meglehetősen messze van az élbolytól.

5. táblázat

Francia tőkebefektetések a társult országokban (helyezés)

<i>Ország</i>	<i>Helyezés a befektetett tőke mennyisége alapján</i>
Bulgária	10.
Csehország	5.
Észtország	>20.
Lengyelország	3.
Lettország	>20.
Litvánia	20.
Magyarország	3.
Románia	4.
Szlovákia	7.
Szlovénia	3.

Forrás: DREE

⁵³ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p. 124.

Párizs a lehetőségek kihasználatlanságát részben abban látja, hogy a francia vállalatok külföldi telephelyeiken gyakran a helyi piacról szerzik be termelési inputjaikat, és így nem generálnak franciaországi exportot a vállalatközi kapcsolatokon keresztül. Így tulajdonképpen az anyaország nem, vagy alig profitál ezekből a beruházásokból.

Ezzel együtt Franciaország kelet-európai befektetéseinek összegéhez képest Németország illetve az Egyesült Államok 2-3-szor többet produkál. A 90-es évek kezdeti rövid lelkesedését követően, bizonyos fokú érdektelenség volt tapasztalható a francia vállalatok részéről, mivel nem számítottak gyors gazdasági fejlődésre és átmenetre a volt kommunista országokban.

4.2.3. A külföldi tőkebefektetések perspektívái

Alain Prate, akinek több elemző cikke jelent meg a keleti bővítésről, azt írja, hogy a francia gazdasági társaságok nagy része nem elsősorban a viszonylag alacsony munkaerő-költségek miatt telepítenek leányvállalatot Közép- és Kelet-Európába, hanem ezek a befektetések néhány nagy vállalatcsoport nemzetközi fejlesztési stratégiájának részét képezik. Ezt alátámasztja az a tény, hogy a kis- és középvállalatok sokkal kevésbé képviseltetik magukat a térségben.⁵⁴

Az előzőekből következik, hogy a francia gazdasági élet szereplőinek hosszú távú terveik vannak Közép-Európával kapcsolatban. Ez pedig mindenképpen azt sugallja, hogy a bővítést ők is eldöntött ténynek kezelik, ezért már minél hamarabb mély gyökereket akarnak eresztetni a térségben.

Egyes országok esetében nagyra értékelik a régi gazdasági hagyományokat. Csehországnak például óriási előnye, hogy fejlett ipari kultúrával rendelkezik. A magasan képzett munkaerő és a viszonylag jó termelékenységi mutatók a visegrádi államokban jelentős vonzerőt jelentenek. Nem véletlen, hogy Szlovéniával együtt őket tartják a legjobb helyzetben lévő országoknak.

Természetesen az egykori kommunista országok felzárkózása a nyugati országok színvonalához még hosszú-hosszú éveket vesz igénybe. Mégis a visegrádiak gyors fejlődése, a gazdaság stabil növekedése kedvező lehetőségeket nyújthat a francia vállalatok számára is. Az EU bővítés tulajdonképpen ezt a folyamatot gyorsíthatná meg.

Valószínű, hogy a közép- és kelet-európai országok fejlődése tovább folytatódik, és növekvő szükségleteik ösztönzőleg hatnak majd a francia - és egyben más külföldi - tőkeexportra. Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy éles versenyhelyzet alakul ki a kelet-európai piacok megszerzéséért, ezért az állandó innováció elengedhetlenné válik. A fejlesztés kényszere pedig a francia nemzetgazdaságot mindenképpen pozitívan érinti. Eljutottunk tehát oda, hogy a külföldi befektetések szempontjából is komoly érdekek kötik Franciaországot Közép- és Kelet-Európa európai integrálásához.

4.3. Költségvetési hatások

Mivel a belépni kívánó közép- és kelet-európai országok jóval fejletlenebbek az EU átlagánál,⁵⁵ hosszú felzárkózási folyamatra van szükség, mely óriási ráfordításokat igényel. Ez pedig nemcsak a belépő országok kasszáját terheli meg, hanem közösségi és tagállami pénzek is szükségesek a lemaradás csökkentéséhez. Szinte biztos, hogy a belépő közép- és kelet-európai országok nagyon sokáig az EU ún. nettó haszonélvezői lesznek, vagyis a bővítéssel növekedni fog azok száma, akik többet kapnak vissza a közös pénzekből, mint amennyivel ahhoz hozzájárulnak. Ez pedig a bővítés finanszírozásának problémáját vetíti előre.

⁵⁴ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p.127.

⁵⁵ Az egy főre jutó GDP-ről az 1. és 2. számú mellékletekben található információ

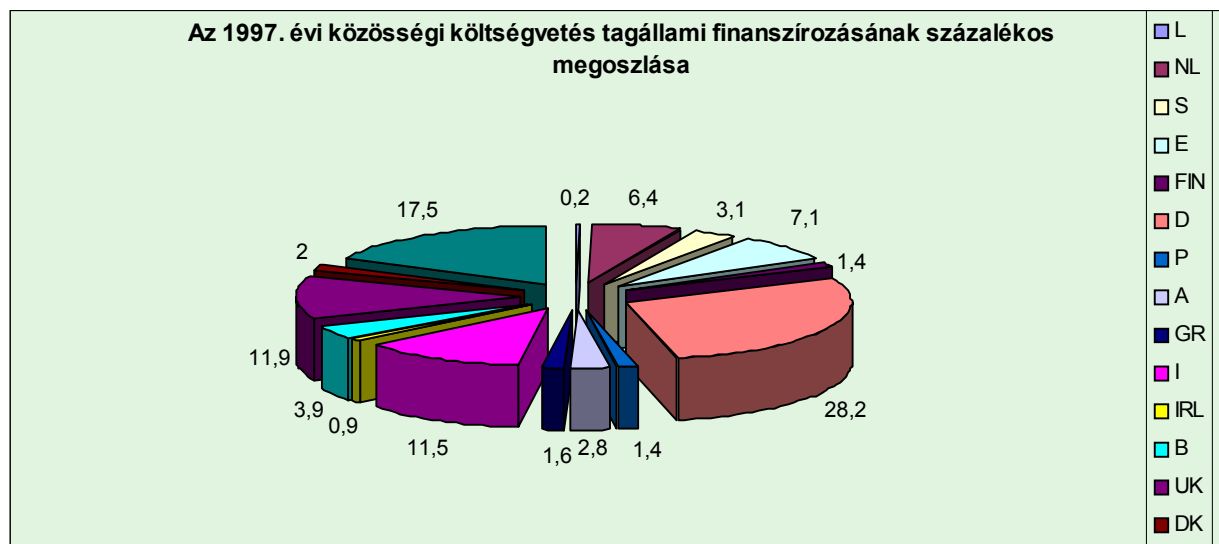
Lehetetlen pontosan felmérni, hogy összesen mekkora pluszköltséget jelent majd az EU számára az új államok befogadása, csupán hozzávetőleges számításokat lehet végezni. Egyes becslések szerint, a jelenlegi közös politikák változatlansága esetén, a keleti bővítés után a közösségi költségvetés akár 50-100%-kal is nőhet.⁵⁶ Természetesen ez annak függvényében is változhat, hogy egyszerre hány ország csatlakozik, ezért sem lehet pontos adatokkal szolgálni. Mindenesetre annyi biztos, hogy jelentősen megnő majd a szükséges források összege. Mivel a közép- és kelet-európai államok szerény összegekkel tudnak majd a közösségi pénzekhez hozzátenni, a jelenlegi tagok befizetési struktúrája jelentősen megváltozik.

4.3.1. Költségvetési dilemmák Franciaországban

Franciaországot, mint az EU egyik nettó befizetőjét, érzékenyen érintheti a költségek növekedése. Olyan elemzések is napvilágot láttak, hogy hozzájárulási kötelezettsége a közösségi forrásokhoz, a jelenlegihez képest, megduplázódhat. Bár a jövőbeli szám adatok még bizonytalanok, ahhoz nem fér kétség, hogy anyagi terhei jelentősen megemelkednek, és az ország által befizetett valamint a visszaáramlott összegek közötti különbség megnő. A túlságosan nagy költségnövekedés összeegyeztethetetlen lenne az államháztartási deficit csökkentésének kényszerével, melyre a maastrichti követelmények kényszerítik az országot. Franciaország ezért mindenképpen szükségesnek tartja az Unió finanszírozási rendszerének felülvizsgálatát és megreformálását.

Franciaország, az európai éves büdzséhez való hozzájárulási összeg nagyságát tekintve, második helyen áll. 1997-ben például, a közös költségvetés 28,2%-át Németország, 17,5%-át pedig Franciaország adta (ld.: 4. ábra). Az is igaz, hogy Franciaország részesül a legnagyobb mértékben a közösségi pénzek elosztása során (ld.: 5. ábra). Ez elsősorban a nagy összegű mezőgazdasági támogatásoknak tudható be. A Strukturális Alapokból viszont kisebb mértékben részesedik (1994 és 1999 között 8,2%-ban), ami egyértelműen arra utal, hogy a fejlettebb országok közé tartozik, illetve kevés az elmaradott terület.

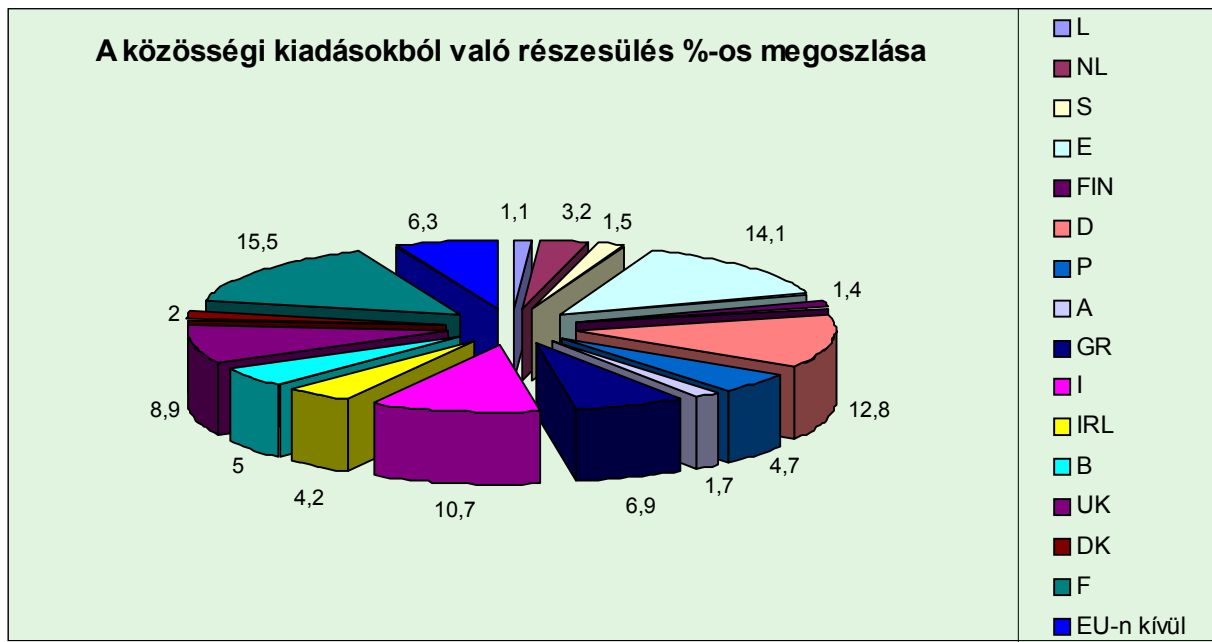
4. ábra

Forrás: IEP de Paris, tableaux statistiques issus du rapport ressources propres de la Commission, 1999

⁵⁶ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p. 112.

5. ábra

Forrás: IEP de Paris, tableaux statistiques issus du rapport ressources propres de la Commission, 1999

A közép- és kelet-európai országok gazdasági teljesítménye külön-külön közel sem azonos, sőt, markáns fejlettségbeli különbségek tapasztalhatók, ám a térség egészéről elmondható, hogy ma még meg sem közelíti az uniós viszonyokat. A felzárkózás nem megy egyik napról a másikra, és felmerül a probléma, hogy a bővítés finanszírozása korlátokba ütközhet. Franciaország egyelőre készségesnek tűnik a terhek egy részének átvállalásában, de kérdés, hogy meddig és milyen mértékben lesz hajlandó további áldozatokra a kibővülés oltárán.

A francia nemzeti költségvetésre tehát lényegesen kihat majd a közép- és kelet-európai államok felvétele az EU-ba. Tekintettel az előrelátható kiadásokra a francia gazdaságpolitikusok legelőbbje takarékosagra inti kormányát.

4.3.2. A közösségi politikákban bekövetkező változások

Az EU részéről a bővítés közvetlen költségei elsősorban a Strukturális Alapok valamint a közös agrárpolitika keretein belül jelentkeznek.

Franciaországban van néhány olyan elmaradottabb régió, melyek a Strukturális Alapokból részesednek, ahol nyilván ellenérzéseket válthat ki az Alapok kiterjesztése az új tagokra. A csatlakozás költségei tekintetében mégsem ez okozza a legnagyobb problémát, hanem a közös agrárpolitika kapcsán felmerülő dilemmák. Egyrészt valószínű, hogy a francia termelőknek juttatott támogatások csökkenni fognak, másrészt pedig félnék az új konkurenciától, annál is inkább mivel már amúgy is túltermelési válsággal küzdenek.

Franciaország a Közös Mezőgazdasági Politika egyik nettó haszonélvező országa, ám a közép- és kelet-európai országok csatlakozása esetén helyzete megváltozhat, és nettó befizetővé válhat. Ez csak a közösségi politikák megreformálása esetén kerülhető el, és akkor is valószínűleg csak ideiglenes jelleggel. Négy-öt ország belépése esetén még elképzelhető, hogy Franciaországnak nem kell többet befizetnie, mint amennyit visszakap, de a többiek csatlakozásával már aligha.⁵⁷

⁵⁷ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p.113.

A strukturális politika megreformálására a bővítéstől függetlenül szükség van. A reformnak azonban figyelembe kell venni a csatlakozás következményeit. Ha ugyanis feltételezzük azt, hogy a fejlődő közép- és kelet-európai országok a jelenlegi növekedési ütemüket tartani tudják, mely a legtöbb országban az EU átlaga fölött van (5. táblázat), még akkor is évtizedekre lesz szükség a tényleges felzárkózásra.

A bővítés költségeivel kapcsolatos számítások évente több tízmilliárd ECU- re teszik a közép- és kelet-európai országok majdani részesedését a strukturális alapokból, mely jóval meghaladná az államok hozzájárulási valamint a részesedők abszorpciós képességét. Mindenesetre a nagy összegek a francia költségvetési kiadásokat is jelentősen megnövelnék, és a már amúgy is a befizetettől kisebb összegben visszaáramlott pénzeszegek mennyisége tovább csökkenne.

5. táblázat

A társult országok éves GDP növekedése (%)

Ország	1997	1998
Bulgária	-6,9	3,5
Csehország	0,3	-2,3
Észtország	10,6	4,0
Lengyelország	6,9	4,8
Lettország	8,6	3,6
Litvánia	7,3	5,1
Magyarország	4,6	5,1
Románia	-6,9	-7,3
Szlovákia	6,5	4,4
Szlovénia	4,6	3,9

Forrás: Economic Survey of Europe 1999 No. 3.

Nem szabad tehát szemet hunyni a költségvetési problémák fölött. Valóban létezik egy markáns érdekkülönbség a nettó befizetők, a nettó haszonélvezők valamint a társult országok között. Franciaország, az első csoport tagjaként, természetesen nem tartja kívánatosnak terhei további megemelkedését.

5. VESZÉLYEK, KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK A FRANCIA GAZDASÁG SZÁMÁRA

Egy jól előkészített csatlakozás Franciaországnak semmiképp nem okozna megoldhatatlan makrogazdasági problémákat, egyes szektorokban viszont adódhatnak bizonyos nehézségek. Ilyen például a vaskohászat, a textilipar és a mezőgazdaság, ahol nagy kihívást jelent majd az új konkurencia megjelenése a közös piacon. Az erősödő versenyben a francia termelő egységeknek is képesnek kell lenniük a megújulásra. A közép- és kelet-európai országoknak pedig el kell fogadniuk az egységes belső piac szabályait.

Franciaország és a volt kommunista államok közötti ipari forgalom alapját nem minden esetben a ricardoi értelemben vett komparatív előnyök képezik. Ez a múlt rendszer szerkezeti sajátosságaira vezethető vissza. A kommunizmus alatt ugyanis a KGST-n belüli szakosodás irányát elsősorban a Szovjetunió szükségletei határozták meg, és egy-egy ország adottságait alig vették figyelembe (így lett Magyarország is a „vas és acél országa”). A múlt örökségeként ez a struktúra ma is rányomja bélyegét a nemzetközi munkamegosztás rendszerére.

Mindeközben azonban a közép- és kelet-európai országok exportjának fejlődése új irányvonalakat is követ, és a változások egyben a szakosodási rendszer átalakulását vetítik előre. Az újonnan létrejött specializáció új lehetőségeket teremthet Franciaország valamint Közép- és Kelet-Európa kereskedelmi kapcsolataiban. Elképzelhető, hogy a nemzetközi munkamegosztásban bekövetkező elmozdulások enyhítik a 4.1. fejezetben megfogalmazott, a kereskedelmi forgalom relatív visszafogottságára vonatkozó problémákat.

A társult országok gazdasága főleg a magas munkaigényű termékek esetében jelent konkurenciát Franciaország számára (pl.: ruházat, cipők, bútorok, bányaiipari termékek). Ez azonban nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy egyes országok a magas tőkeintenzitású termékek előállításában is versenyképesek legyenek, amelyekre még annak idején, a KGST-n belül szakosodtak (pl.: vaskohászat és fémfeldolgozás).

Mindazonáltal félrevezető lehet a szakosodás jelenlegi tendenciáiból egy tartós állapotra következtetni, ugyanis a csatlakozás jelentős változásokat eredményezhet. A közép- és kelet-európai országok termelési költségei még jóval alacsonyabbak az EU átlagánál, de hosszú távon ez a különbség előreláthatólag csökkenni fog, ahogy a jelenlegi tendenciák is erre utalnak.

5.1. Új versenytársak a közös piacon

Az Európai Megállapodásokban rögzített liberalizációs folyamatok új megvilágításba helyezték a Franciaország és Közép-Kelet-Európa közti kapcsolatokat. Párizsban a fejleményeket kereskedelmi téren egy újfajta megmérettetésként értékelték, nevezetesen, hogy a gazdaság egyes szegmensei miként tudják majd felvenni a versenyt az újonnan fellépő konkurenciával. A fejlesztés és az innováció kényszerét a folyamat pozitív hozadékanak tekintik, ám bizonyos területeken aggodalmuknak adtak hangot. Ez utóbbiak közé tartoznak a munkaköltség-előnyök, a nemzeti valuta leértékelési politikájának alkalmazása valamint az intézményi-szabályozási struktúra hiányosságai a közép- és kelet-európai államokban.

5.1.1. A munkaerő költségelőnyei a társult országokban

A fejlődő országok munkaköltsége jóval a fejlettek alatt van. 1994-ben például Franciaországban az egy órára eső átlag munkaköltség 6-szor akkora volt, mint Szlovéniában, 10-szer nagyobb, mint a közép-európai országokban, és 30-szor akkora, mint Kelet-Európában.⁵⁸ A számottevő különbségek alapján jogosnak tűnik Franciaország félelme a közép- és kelet-európai versenytársaktól.

Nem szabad azonban kizárólag a munkaköltségeket figyelembe venni, hiszen a termelékenység legalább olyan fontos mutató. Márpedig az alacsony munkaköltségek egyik oka a bérek alacsony volta, ami ráadásul az infláció következtében - megfelelő nominálbér emelések hiányában - egyes országokban még ma is a reálbérek folyamatos csökkenésével párosul. A reálbérek zsugorodása pedig a keresleti tényezőkön keresztül a termelés visszaesését okozzák, ami visszavetheti a termelékenységet.

A munkaköltség-előnyökben a szociális rendszer fejletlensége is fontos szerepet játszik. A megfelelő egészségügyi előírások, a munkaidőre, munkakörülményekre vonatkozó szabályozások stb. hiánya vagy állandó jellegű figyelmen kívül hagyása komoly költségmegtakarítást jelent ugyan, de erkölcsileg erősen vitatható. Franciaország tulajdonképpen ebben látja a legnagyobb veszélyt, ezért mindenképpen fontosnak tartja a közösségi joganyag teljes átvételét a csatlakozásig, hiszen az EU keretein belül a szigorúbb szabályok korlátozzák a hasonló jelenségek előfordulási lehetőségét. A belépő államoknak például el kell fogadniuk a Maastrichti Szerződés részét képező Európai Szociális Chartát, mely rögzíti a munkavállalók alapvető szociális jogait⁵⁹.

Szorosan kapcsolódik ehhez a témához az ún. migrációs probléma. A tagállamok közvéleményében vannak olyan aggodalmak, hogy az új országok belépésével tömeges vándorlás indul meg Kelet-Európa felől a nyugati államokba. A munkaerő szabad áramlása ugyanis az Unió egyik alapelve, és a nyugati magasabb bérek és jobb munkakörülmények nyilvánvalóan csábítóak a keleti szakemberek számára. Mivel azonban Európát több, külön identitással és kultúrával rendelkező nemzet alkotja, kicsi annak a valószínűsége, hogy valóban tömeges méreteket ölt majd a Kelet-Nyugat irányú népmozgás. Sok esetben egész egyszerűen nyelvi akadályba ütközik az elvándorlás lehetősége. Munkaerő-piaci szempontból teljesen eltér az EU közös piaca az Egyesült Államokétól. Míg ugyanis egy amerikainak nem jár nyelvi nehézséggel egyik szövetségi államból a másikba menni, letelepedni és munkát vállalni, nyilván más a helyzet a jelenleg tizenegy, később még jóval több hivatalos nyelvel rendelkező EU-ban.

5.1.2. Az árfolyam-politika mozgástere

A cserearány-változásoknak a közép-európai államok versenyképességére gyakorolt pozitív hatásai ahhoz vezettek, hogy a nyugati országok a társult országok monetáris dömpingjétől tartottak. A közép- és kelet-európai államok valutáinak alulértékeltsége ugyanis a piaci verseny torzításának veszélyét rejtette magában.

Vitathatatlan tény, hogy az 1990-es évek elején a kereskedelmi akadályok gyors leépítése, a nagyfokú liberalizálás egy még magasabb fokú leértékeléssel párosulva ment végbe több közép- és kelet-európai országban, vagyis a vámcsökkentés liberalizációs hatását rögtön

⁵⁸ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p.129.

⁵⁹ Kőrösi István: *Szociálpolitika, foglalkoztatás*, Európa kislexikon, Budapest, 1999. p. 303.

korlátozták az árfolyam-politika alkalmazásával.⁶⁰ Később azonban megszűntek a drasztikus leértékelések Közép-Európában, és a nemzeti valuták túlzott mértékű alulértékeltisége megszűnt. Azóta a cserearányok nagyjából a gazdasági reálfolyamatoknak megfelelően változnak. A közép-európai országokban alkalmazott árfolyam-politikák is ezt támasztják alá. Magyarországon és Lengyelországban ún. csúszó leértékelést alkalmaznak (az inflációs ráták eltéréseinek függvényében), valamint Csehország is szakított az átalakulás első éveiben alkalmazott erős leértékelési politikájával, és nemzeti fizetőeszközét egy, a német márkából és az amerikai dollárból álló, valutakosárhoz kötötte. Azok a kelet-európai országok, melyek időnként még mindig alkalmazzák a leértékelés politikáját még az átalakulás korábbi fázisában állnak, és bizonyára hasonló változásokon mennek keresztül, mint közép-európai társaik. Hosszú távon ugyanis a valuta alulértékeltisége akadályozza a makrogazdasági stabilizációt (ld. például: inflációs hatás), és csökkenti a strukturális alkalmazkodás kényszerét, amire a térségben nagy hangsúlyt kell fektetni.

Jelenleg tehát a franciáknak illetve az EU-tagoknak nincs okuk a monetáris dömpingtől való félelemre, hiszen semmilyen jel nem mutat arra, hogy a társult országok tartós leértékelési politikát alkalmazzanak a jövőben. Annál is inkább, mivel a felvételi kritériumok között szerepel a gazdasági és pénzügyi unió céljainak elfogadása, ami a hagyományos gazdaság-politikák mozgásterét jelentősen leszűkíti.

5.1.3. Jogi és intézményi hiányosságok

Intézményi téren gyakran tapasztalni még lemaradást az európai normákhoz képest a közép- és kelet-európai országokban, ami a Bizottság legutóbbi országjelentéseiből is kiderül. Magyarországot például kritika érte a korrupció elleni fellépés hatékonyságát vagy mondjuk az igazságszolgáltatás lassú működését illetően.⁶¹ Az általános tendencia mégis afelé mutat, hogy a jogi- és szabályozási keretek egyre inkább hasonlítanak az EU-ban elfogadott elvekhez.

Ma már például nemigen vannak intézményi akadályai annak, hogy a nyugat-európai tőke Közép- és Kelet-Európa piacaira bejuthasson, ami mindenképpen a szabad verseny irányába hat. Jelentős átalakulás ment végbe a közép- és kelet-európai országokban a vállalat-alapítások és felvásárlások terén egy nagyfokú liberalizáció révén. A külföldi tőkeberuházások jogi védelme érdekében pedig külön konvenciókat írtak alá. Ezek az események azért fontosak, mert tulajdonképpen az egyesülési folyamat meghatározó részét képezik.

Az Unió szabályaihoz való közeledés, a harmonizáció elengedhetetlen feltétel a csatlakozáshoz. A szociális jellegű problémák és a leértékelési politikához hasonlóan, itt is az a helyzet áll elő, hogy a még megoldatlan intézményi problémákat a csatlakozási felkészülés ideje alatt szükségszerűen fel kell számolni.

5.2. Érzékeny ágazatok

A francia gazdaság szempontjából a közép- és kelet-európai országok jelenlegi és jövőbeli versenyképessége három szektort érinthet a legérzékenyebben: a vas- és acélipart, a textil- és ruházati ipart valamint a mezőgazdaságot. Érdemes e három iparág közösségi intézményi feltételeit megvizsgálni. Az első kettő, mint hagyományos iparág, a közös iparpolitika támogatását élvezi. Általában itt jobban érvényesül a protekcionista jelleg, mint a többi

⁶⁰ Inotai András: *Útközben: Magyarország és az Európai Unió*, Budapest, 1997, p. 87.

⁶¹ *Az Európai Bizottság éves jelentése Magyarország előrehaladásáról a tagság felé 1999*, Budapest, Európa Ház 1999

szektorban (lásd például Európai Szén- és Acél Közösség), és ez a társulási szerződésekben is megnyilvánul. A mezőgazdasági szektor szintén erős támogatásban részesül az EU-ban. Ráadásul azok az agrártermékek, melyek a leginkább ki vannak téve a közép- és kelet-európai országok által támasztott versenynek (gabona, marhahús, tejtermékek stb.), a Közös Agrárpolitikában kiemelt jelentőségűek.

Éppen ezekben az ágazatokban történt a legkevesebb liberalizáció az Európai Megállapodásokban. A textil és ruházati-, az ESZAK hatálya alá eső- valamint a mezőgazdasági termékekre külön jegyzőkönyvek készültek. Bizonyos termékekre mennyiségi kvótákat írtak elő (pl.: bútor, cipő, autó), sőt a társulási szerződések antidömping eljárásokat is lehetővé tesznek az EU számára, ha egy termék vagy termékcsoporthoz súlyos kárt vagy zavart okoz az iparágban.⁶²

Egyértelmű tehát, hogy a Közösség is keményen védte a saját érdekeit, és szó sem volt önzetlen gesztusokról a társulási szerződések tárgyalása során. A közép- és kelet-európai országok pedig annak ellenére elfogadták a szerződésekben foglaltakat, hogy azok gazdaságilag sok esetben nem voltak kedvezőek számukra. Ennek az, az oka, hogy Közép- és Kelet-Európában politikailag nagyon fontos momentum volt a megállapodások aláírása, hiszen arra alig néhány évvel a rendszerváltozást követően került sor.

5.2.1. Vas- és acélipar

Az 1970-es évek második felében az EK ipari és struktúrapolitikájában az ún. válságiparágak közösségi támogatása került előtérbe. Ez mindenekelőtt a nemzeti szubvenciók fokozását valamint a protekcionizmus növelését jelentette.

A vas- és acélipar egy olyan szektor, mely különösen érzékeny a konjunkturális változásokra. Az 1973 utáni világgazdasági válság így mélyen érintette ezt az iparágat, és Nyugat-Európában sokáig tétlenül szemlélték az ágazat hanyatlását. 1977-ben fogadták el a Davignon-tervet, amely a minimális ár biztosítását, a termelési és szállítási kvóták fenntartását és az import korlátozását javasolta. A gondok mégsem oldódtak meg, ugyanis az iparágak juttatott hatalmas támogatási összegek nem ösztönözték a szerkezeti és műszaki megújulást, hanem lényegében a veszteségek ellensúlyozására szolgált. Ez tulajdonképpen az ún. negatív struktúrapolitika, amikor az intézkedések (a hanyatló iparágak szubvencionálása és külső versenytől való védelme) a gazdasági szerkezetet konzerválják, a szerkezeti modernizációt gátolják.⁶³

A gazdasági recessziók ideje alatt újabb védekező akciókra került sor, bízva abban, hogy a válság elmúltával az ágazat nehézségei is megszűnnek. A szerkezeti problémák azonban továbbra is jelen voltak, így a megújulásra nem volt esély. Amikor pedig, a második olajárrobbanást követően, felerősödött a világgazdasági verseny, a strukturálisan meggyengült, lassú alkalmazkodóképességű európai acélipar nem tudott adekvát választ adni a kihívásokra.

Az 1980-as években került sor az addigi strukturális politikák felülvizsgálatára, és egy átfogó szerkezeti reformot hajtottak végre az európai vas- és acéliparon. A veszteségfinanszírozás helyett a modernizációra valamint a piackonform eszközökre helyezték a hangsúlyt a

⁶² Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p.134-135.

⁶³ Palánkai Tibor: *Az európai integráció gazdaságtana*, Budapest, AULA Kiadó, 1996, p. 228.

racionalizáció és a rekonstrukció jegyében (pozitív struktúrapolitika).⁶⁴ A központi intézkedések gyakran erősen utasításos jellegűek voltak és külső megszorításokkal párosultak. Franciaországban mindez nagy létszámleépítésekben, termelési egységek bezárásában, átcsoportosításokban nyilvánult meg. A túlkapacitások leépítése mégsem sikerült teljes mértékben. A fogyasztás mértéke ugyanis még így is jóval kisebb volt a termelési potenciálnál. A francia kormány így változatlanul nagy összegű szubvenciókra kényszerült, igaz ezeket a támogatásokat csak a struktúrapolitikai célokkal összhangban lehetett felhasználni.

Az 1980-as évek második felére jellemző kedvező konjunktúrát az 1990-es évek elején gazdasági recesszió váltotta fel. Az acélipar ekkor súlyos helyzetbe került. Az acél iránti kereslet és a termék világpiaci ára zuhanásnak indult, amihez a közép- és kelet-európai országok illetve az Ázsiából érkező importtermékek által támasztott konkurencia is jelentősen hozzájárult. Az európai túltermelési válság a többletkapacitások leépítését, vagyis újabb elbocsátásokat és üzembezárásokat tett szükségessé. A racionalizálási törekvések azonban komoly társadalmi feszültségeket okoztak a súlyos recesszió körülményi között. Részben ezzel magyarázható, hogy előtérbe kerültek a protekcionista intézkedések a külső versenytársak távoltartása érdekében (antidömping-vámok, mennyiségi korlátozások).

A protekcionizmussal párhuzamosan megindult egy lassú liberalizációs folyamat is az Unió és a társult országok között. A vasipari termékek behozatalára vonatkozó közösségi vámok azonban csak egy évvel az után szűntek meg, hogy 1995-től az Unió részéről eltörölték az ipari termékekre vonatkozóan a kereskedelemkorlátozó intézkedéseket. A pályázó országokban pedig - a társulási szerződés aszimmetrikus jellegéből adódóan - még folyamatban vannak a vámleépítések. A forgalom szabaddá tétele ellenére ezen a területen várhatóan továbbra is lesznek problémák. Gyakori például, hogy az EU országaiiban antidömping-eljárásokat alkalmaznak a közép- és kelet-európai országok behozatalai ellen, ami tulajdonképpen a protekcionizmus burkolt formájára vall.

Tanulmányok alapján arra lehet következtetni, hogy a csatlakozás globális szinten jótékony hatással lesz majd az ágazatra. A legfőbb pozitívumnak azt tartják, hogy a versenyhelyzet erősödéséből adódóan a fogyasztó jól jár. Ezzel szemben a közös piaci termelők helyzete romlik a védettség teljes megszűnése következtében, tehát ebből a szempontból érthető a nyugat-európaiak - köztük a franciák - féltelme a kelet-európai konkurenciától. Nem véletlen, hogy a fentiekben taglalt liberalizációs folyamatok akadozva mennek végbe.

Végeredményben ez az ágazat egy olyan típuspélda, ahol kifejezetten nehéz a várható nyereségek és veszteségek előrebecslése. A szektor érzékeny jellege miatt ugyanis bizonytalan a jövőbeli kínálat illetve a termelési költségek nagysága. Ezért a piac szabaddá válásából származó előnyök és hátrányok a konjunktúra-hatások függvényében változhatnak.

5.2.2. Textilipar

A textilipar is az ún. érzékeny iparágak közé tartozik az EU-ban. Következésképpen helyzete sok tekintetben hasonlít az acéliparéhoz. Ebben a szektorban is voltak jelentős pénzügyi támogatások, importkorlátozások és hasonló intézkedések az ágazat védelme érdekében. Itt is nagy dilemmát okoz a protekcionista intézkedések és a liberalizációs előírások arányának helyes megválasztása.

⁶⁴ Palánkai Tibor: *Az európai integráció gazdaságtana*, Budapest, AULA Kiadó, 1996, p. 229-232.

A textilipar érzékeny jellegét bizonyítja az a tény is, hogy az Európai Megállapodások értelmében ez az a szektor (az ipari termelésben), ahol az EK a legkésőbb, csupán 1998. január elsejére törölte el kereskedelmi korlátozásait.⁶⁵ Az EU számára a textiliparban a legnagyobb fejtörést a globalizációs kihívások valamint a fejlődő országok erős versenyképessége okozza. Ezek, a főként ázsiai országok ugyanis nagy részesedést vállalnak a textil- illetve a ruházati áruk világkereskedelmében, és komoly konkurenciát jelentenek a legnagyobb európai exportálóknak. Ugyanakkor a Közösség belső piacán is stabil az ázsiaiak pozíciója.

Ezzel szemben a közép- és kelet-európai országok marginális szerepet vállalnak az EU kereskedelmében. 1985-ben a francia ruházati importnak még csak a 3,7%-ában, az exportnak pedig még ennél is kevesebb, 0,7%-ában részesültek a kelet-európai államok. Noha egy évtizeddel később ezek az arányszámok valamivel nagyobbak lettek (mintegy 6% illetve 2%), még mindig nem mondható túlságosan jelentősnek. A szocialista blokk felbomlása után egyébként leghamarabb Lengyelország „eszmélt”, és talált rá a franciaországi piacokra. 1992-ben például a hús legnagyobb ruházati termékszállító ország között szerepelt Franciaországban. Egyébként Magyarország, Románia és Szlovénia is javítottak franciaországi pozíciójukon, de az ázsiai országok vezető szerepe továbbra is megkérdőjelezhetetlen.⁶⁶

Az előbbi adatokból kiderül, hogy korlátozott a közép- és kelet-európai országok jelenléte a francia piacon. Következésképpen nem jelentenek veszélyt a helyi termelőkre nézve. Egyébként is a fejlett nyugat-európai technológia, a kelet-európai viszonyokhoz képest jobb termelési feltételek Franciaország számára mindenképpen előnyt jelentenek a minőségi versenyben, amit legtöbb esetben a közép- és kelet-európai országok alacsonyabb előállítási költségükkel sem tudnak ellensúlyozni.

5.2.3. Mezőgazdaság

Franciaország érdekeit vizsgálva a keleti bővítés legproblematisabb területének a mezőgazdasági ágazat bizonyul. Számos problémát vet fel az agrárpiac szabaddá tétele, a közös agrárpolitika megreformálása és kiterjesztése a belépő országokra. Érdemes ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozni.

A közép- és kelet-európai országok viszonylag magas mezőgazdasági potenciállal rendelkeznek. Az agrárszférának a termelésben betöltött szerepe valamint a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya a legtöbb közép- és kelet-európai országban jóval magasabb, mint az EU-ban, (ld. 6. táblázat). Ez önmagában még nem jelentene túl nagy fejtörést a Közösség vezetői számára, ám a közös mezőgazdasági politika sajátos rendszeréből adódóan - melyet leginkább egy erős támogatási politika jellemez - a közép- és kelet-európai államok belépése túltermelési válsághoz vezethet. Az erősödő világpiaci verseny és a támogatások csökkentésére irányuló nemzetközi nyomás⁶⁷ az EU-ban a vidéki-agrár népesség számára egzisztenciális problémaként merül fel. Ezeket a társadalmi és politikai feszültségeket a közép- és kelet-európai államok bekerülése tovább fokozná.

⁶⁵ Hargita Árpádné: *A magyar-EK társulási megállapodás (Európai Megállapodás)*, Európa kisl-
exikon, Budapest, 1999. p. 220-211.

⁶⁶ Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p. 137.

⁶⁷ Az Uniónak figyelembe kell vennie a GATT előírásait, mely korlátozza a mezőgazdasági támogatásokat, mindenekelőtt az export ösztönzésére

6. táblázat

Mezőgazdasági foglalkoztatottak az összes foglalkoztatottak arányában (%)
(1998)

<i>EU országok</i>		<i>Társult államok</i>	
Ausztria	6,5	Bulgária	10,5*
Belgium-Luxemburg	2,5*	Csehország	5,5
Dánia	3,7	Észtország	13,4*
Finnország	7,1	Lengyelország	19,1
Franciaország	4,4	Lettország	13,7*
Görögország	17,7	Litvánia	17,8*
Hollandia	3,3	Magyarország	7,5
Írország	10,9**	Románia	18,5*
Nagy-Britannia	1,7	Szlovákia	8,2
Németország	2,8	Szlovénia	4,5*
Olaszország	6,4		
Portugália	13,7		
Spanyolország	7,9		
Svédország	3,1		

* 1996-os adat

** 1997-es adat

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1998; FAO Yearbook 1996, Roma 1997

Bár a közép- és kelet-európai országok kiterjedt mezőgazdasági szektorral rendelkeznek, az ágazat fejlettségi színvonala még nem éri el a nyugat-európai átlagot. Ezért a minőségi, technológiai előrehaladás elengedhetetlen felzárkózásuk szempontjából. Ehhez komoly anyagi ráfordításokra van szükség, amit részben saját forrásból kell finanszírozniuk a csatlakozni szándékozóknak, részben pedig a Közösség kasszáját terhelik meg. Ebből következik, hogy az EU számára költségvetési oldalról is problematikus a helyzet, annál is inkább, mivel a közösségi kiadások jelenleg is mintegy fele az agrárszférába áramlik. A mezőgazdasággal kapcsolatos problémák döntő része a finanszírozás kapcsán merül föl, ám az EU agrárfinanszírozásának vitáját nem a keleti kibővülés idézte elő, hanem már jóval régebbi keletű. Nem felel meg a valóságnak az az állítás, miszerint a közös agrárpolitika reformjára a kibővülés miatt van szükség.

Az EU a társulási szerződések tárgyalásánál elzárkózott az agrárkereskedelem liberalizálásától, így a megállapodások nem tartalmazzák az agrártermékek szabad kereskedelmét, csupán kölcsönös piaci kedvezményeket rögzítenek. A csatlakozást követően a KAP szabályai ugyanúgy vonatkoznának majd az újonnan belépőkre, mint a jelenlegi tagországokra. Az közös agrárpolitikai joganyag ugyanis az *acquis communautaire* része, amelynek teljes elfogadása a koppenhágai kritériumok között szerepel. Mégis felmerült már az a gondolat, hogy a jelenlegi tagjelöltekre csak hosszabb átmeneti időszak után terjesszék ki a közös agrárpolitika eszközrendszerét. E verzió szerint a termelőknek juttatott közvetlen támogatásokból

kezdetben a közép- és kelet-európai országok agrárnépessége nem részesedne.⁶⁸ Ez az ötlet azonban elfogadhatatlan a társult államok számára, hiszen ha a tagsággal járó kötelezettségeket vállalják, akkor természetes, hogy a tagállamok jogai is megilletik őket.

Franciaország az EU legnagyobb agrártermelő országa, ahol a mezőgazdasági szektor hagyományosan erősen támogatott terület. Ugyanakkor Franciaország a közös agrárpolitikának a legfőbb kezdeményezője és szószólója. Ez a csatlakozási tárgyalások szempontjából azt jelenti, hogy a francia agrárérdek igen erős pozícióval rendelkezik.

5.2.3.1. Történeti áttekintés: a Közös Mezőgazdasági Politika

A II. világháború után megkezdődött a romokban heverő francia gazdaság újjáépítése. A mezőgazdasági szektor évtizedeken keresztül látványos fejlődésen ment keresztül, és tulajdonképpen húzóágazattá vált. Franciaország szinte minden méréselt övi termékből önellátóvá vált, behozatalra alig szorult, amire büszkék is voltak az emberek. Ám az önellátáson túl újabb célokat tűzött ki maga elé a francia agrárszektor. Az európai piacokat is meg akarták hódítani mezőgazdasági terményeikkel, és a megtermelt fölösleget külföldön szándékoztak értékesíteni. Részben ennek érdekében kezdeményezték az EKG Közös Mezőgazdasági Politikája (KAP) létrehozását, mely tulajdonképpen a francia politika fő összetevőire épült.⁶⁹

A KAP gyökerei 1958-ra, a Római Szerződés életbe lépésének évére nyúlnak vissza, ekkor fektették le a közös mezőgazdasági politika alapelveit. Ezek azonban meglehetősen általános célkitűzések voltak, és lényegében a kormányok továbbra is nemzeti szintű támogatást nyújtottak a rászoruló gazdaságoknak. Mivel ez a gyakorlat ellentétben állt a közös piaci szabályozás elveivel, 1962-ben valóban közösségi szintre emelték a mezőgazdasági politikát. A piacokat egységesítették, kimondták a közösségi termékek elsőbbségét, és közös pénzügyi felelősséget határoztak meg, azaz a KAP költségeinek együttes teherviselését. A termények nagykereskedelmi árszintjét évente előre rögzítették. Mivel ezek jócskán meghaladták az importárukét, kidolgozták a KAP egyik legfontosabb eszközét, a lefölözési rendszert, mely a közös piac védelmét szolgálta. Az agrártermékek kivitelét pedig közösségi szintű exporttámogatásokkal ösztönözték.

Ezek az intézkedések egyértelműen Franciaország érdekeiben álltak. A Közösség legnagyobb mezőgazdaságával rendelkező tagállamáról van szó, az USA mögött a világ 2. számú agrár-exportőre, a feldolgozott mezőgazdasági termékek kivitele szempontjából pedig világelső. Számos rendkívül fontos termékből jelentős kereskedelmi többlettel rendelkezik, így például gabonából, cukorból, marhahúsból, baromfiból, tejtermékből valamint borból és égetett szeszes italból. A közösségi szintű erős támogatási, protekcionista politika nyilván komoly haszonnal járt a nemzetgazdaság számára.

Azzal együtt, hogy a KAP-nak köszönhetően a hetvenes évekre a közösség mezőgazdasága gyakorlatilag önellátóvá vált, a nagymértékű beavatkozás miatt túltermelési válság alakult ki, a termelési költségek pedig továbbra sem csökkentek. Ráadásul a hetvenes-nyolcvanas években bekövetkezett bővítések során jelentős mezőgazdasági potenciállal rendelkező országokat (Dánia, Írország, Görögország, Spanyolország és Portugália) kapcsoltak be a rendszerbe. Az új tagok termelése a KAP hatására jelentősen fejlődött, így a fölöslegek tovább nőttek. Sokáig nem történt lényegi előrelépés, mígnem 1992-ben a tagállamok

⁶⁸ Pouliquen, Alain: *Agricultural enlargement of the EU under Agenda 2000: Surplus of farm labour versus surplus of farm products*, Economics of Transition, volume 6 (2), 1998, p. 505.

⁶⁹ Szemlér Tamás: *A francia gazdasági néhány jellegzetessége az integráció szemszögéből*, Európa Fórum, 1997. 3. szám

elszánták magukat a KAP megújítására. Részben a felhalmozódott hatalmas készletek, részben pedig az EK-ra nehezedő nemzetközi nyomás miatt vált elkerülhetetlenné az erősen protekcionista KAP megreformálása. A hangsúly az ártámogatásról a termelőknek juttatott közvetlen támogatásokra helyeződött át. Az árak általános csökkentése érdekében az intervenciós árak mérséklése, valamint a garantált árak részleges eltörlése mellett döntöttek. A túltermelés megakadályozására termeléskorlátozási intézkedéseket hoztak.

Az 1992-es reform során először tettek kísérlet az Unióban arra, hogy a támogatást elválasszák a termelés mennyiségi mutatóitól, ez azonban csak kismértékben sikerült. Bár az 1999-ben elfogadott Agenda 2000-ben⁷⁰ az 1992-es agrárreformokat továbbfejlesztették, további változásokra lesz szükség, amelyre egyrészt a WTO előírásai kötelezik az EU-t, másrészt pedig a keleti bővítés is a mezőgazdasági politika újragondolását teszi szükségessé.

5.2.3.2. A keleti bővítés és a francia mezőgazdaság

Gyakran hallani olyan állítást, hogy Franciaország mezőgazdaságilag erősen ellenérdekelt hazánk illetve a környező országok csatlakozásában. Kétségtelen, hogy van ennek valóság-alapja, de a következőkben kiderül, hogy árnyaltan kell fogalmazni ezzel kapcsolatban.

A francia agrártermelők elsősorban attól tartanak, hogy az élesedő verseny a közös piaci árak jelentős csökkenéséhez vezet, míg a kínálat, az új termelők bekapcsolódásával, nagy arányban növekszik. Az árak csökkenéséből eredő kisebb jövedelmet tehát nem kompenzálja majd az esetlegesen megélénkülő kereslet, mert a pótlólagos keresletet Közép- és Kelet-Európa termelői fogják kielégíteni. Ez pedig a francia paraszt pozíciójának romlását eredményezi.

A fenti aggodalmaknak azonban nem minden esetben van reális alapjuk. Vizsgálatok bizonyítják, hogy csak néhány termék vagy termékcsoport esetén indokolt a versenytől és a többlettermeléstől való félelem. Számos agrártermék esetében ugyanis nem kompetitív, hanem komplementer jellegű Franciaország és az egykori szocialista országok termelése. Piaci nyitás után így az új termények bejövetele színesítené a választékot, és a különböző országok más-más termékekre szakosodhatnának. Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági liberalizáció tulajdonképpen a nemzetközi munkamegosztás kiterjesztésével járna, ami mindkét félnek a hasznára válna. Az alacsony költséggel előállított termékek piacra jutásától és a verseny erősödésétől való félelem ezért ebben az esetben egyáltalán nem indokolt.

Ha megvizsgáljuk az országonkénti különbségeket a kérdésben, érdekes eredményre jutunk. Lengyelország és Románia a legnagyobb tagjelölt országok, ahol még ráadásul a nemzetgazdaságban a mezőgazdaság súlya (ld.: 6. táblázat) igen nagy. Főleg e két ország belépésétől félnek a francia agrártermelők, rajtuk kívül esetleg még jó mezőgazdasági adottságokkal és nagy hagyományokkal rendelkező Magyarországgal szemben lehetnek ellenérzéseik. Ebből a szempontból jóval kevesebb probléma merül föl azokkal az országokkal szemben, melyek mezőgazdaságilag kevésbé jelentősek (pl.: Csehország, Szlovénia) illetve amelyekben a mezőgazdaság súlya ugyan relatíve nagy, de kis területük miatt az ágazat jelentősége európai szinten minimális (pl.: balti államok) Magyarország, bár kisebb országnak számít, mezőgazdasága a térség átlagának fejlettségét meghaladja, ezért, mint új versenytárstól félnek tőlünk a francia agrártermelők. Mindezek alapján megállapítható, hogy az agrárszférában a legerősebb ellenérdekeltség épp azokkal az országokkal szemben merül fel, amelyek a többi szempontok alapján a leginkább esélyeseknek tűnnek a francia támogatásra. Márpedig a francia álláspont kialakításánál jóval többről van szó a mezőgazdasági problémák

⁷⁰ Communication de la Commission "Agenda 2000 - pour une Union plus forte et plus large", Com(97) 2000 final du 15.7.1997, p. 22-28.

megfogalmazásánál, hiszen számos más, a bővítés mellett szóló érv csökkentheti az agrár-szektorban felmerülő ellenérdekeltségek súlyát.

A legtisztább képet akkor kaphatjuk a francia agrárérdekek elemzésénél, ha megnézzük, hogyan is vélekednek a közép- és kelet-európai országok (azon belül is elsősorban hazánk) csatlakozásáról a legfontosabb francia mezőgazdasági érdekszervezetek. Erről a témáról Szemlér Tamás készített tanulmányt⁷¹, mely egyben vizsgálatom alapját képezi.

Az Assamblé Permanente des Chambres d'Agriculture (APCA), vagyis a [Francia] Agrár-kamarák Állandó Gyűlése szerint Magyarország mezőgazdasága és a francia agrárszektor számos hasonló vonást mutat. Egyrészt mindkét ország mezőgazdasági szektora erősen exportorientált, másrészt pedig az ún. nagy kultúrák - ide tartoznak a gabonafélék illetve az olajos magvak - mind hazánkban, mind Franciaországban fontos szerepet töltenek be. Az APCA a hasonlóságok miatt Magyarországon a szövetséges partnert látja, és kevésbé a versenytársat. Úgy véli, hogy együttműködés esetén megerősödhetne Franciaország pozíciója az EU-ban az agrárvitákban⁷². A kamarák tehát bíznak abban, hogy a közép- és kelet-európai országok Franciaország mellé állnak. Az APCA véleményéből kiderül, hogy a hasonló termelési adottságokat is lehet pozitívan értékelni - és nem csak a fokozódó versenyt kell benne látni - és az összefogás lehetősége komoly értékkel bír.

A Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles (FNSEA), magyarul a Mezőgazdasági Termelők Szakszervezeteinek Nemzeti Szövetsége a legnagyobb francia mezőgazdasági szakszervezeti tömörülés. 1996. tavaszán, még a luxemburgi döntést megelőzően, az FNSEA készített egy részletes tanulmány a bővítésről, mely nem csupán a mezőgazdasági szempontokat vizsgálta. Foglalkozott a bővítés gazdasági, pénzügyi, biztonságpolitikai és intézményi aspektusaival, és arra a megállapításra jutott, hogy a legnagyobb kihívás a kibővülés finanszírozása lesz.

A közép- és kelet-európai országok mezőgazdasága, a tanulmány elkészítői szerint, versenyképes, óriási termelési potenciállal valamint olesó és hozzáértő munkaerővel rendelkezik. Legfontosabb probléma a technológiai lemaradás és az ebből adódó minőségbeli különbségek az EU termékeihez képest. Ezen kívül gondot jelent, hogy miként lehetne ezen országok agrárstruktúráját a KAP követelményei szerint átszervezni valamint a szabályokat, normákat harmonizálni. Márpedig, ha valaki be akar lépni, akkor el kell fogadnia az EU agrárszabályozását - véli az FNSEA. Ugyanakkor szükségesnek tartja a fejlettségbeli különbségek csökkentését, amihez a FEOGA-ról (Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap) leválasztott külön költségvetést javasol, melyből az új tagok részesednének majd. Az árversenyben egyértelműen a közép- és kelet-európai országok vannak jobb pozícióban, előnyük e tekintetben azonban a csatlakozásig csökkenni fog az FNSEA előrejelzése szerint. Ami a nagy mezőgazdasági potenciállal rendelkező országok csatlakozása esetén felmerülő túltermelési aggályokat illeti, az FNSEA csak részben tartja jogosnak azokat. Sok agrártermék (pl.: olajos magvak) tekintetében ugyanis nem tart a strukturális okok által előidézett túltermeléstől az elkövetkező mintegy másfél évtizedben a tagjelölt országok élelmiszer-gazdaságában. Más termékeket (pl.: marhahús, bor) illetően viszont már elismeri a készletek felhalmozásának veszélyét. A szakszervezeti tömörülés további reformokat követel a közös

⁷¹ Szemlér Tamás: *A francia gazdasági néhány jellegzetessége az integráció szemszögéből*, Európa Fórum, 1997. 3. szám, 45-48.

⁷² A viták alapját az képezi, hogy a mezőgazdaság elsődleges szerepéről megoszlanak a vélemények. Egyes országok szerint a tájmegőrző, kertészkedő szerepet kell előtérbe állítani, mások szerint viszont az exportképességre kell nagyobb hangsúlyt fektetni. Előbbi egyébként a németek, utóbbi pedig a franciák álláspontja.

agrárpolitika terén, amit részben a kibővüléssel magyaráz. A termelés korlátozására hozott intézkedésekkel egyetért, és azoknak a belépni szándékozó országokra való kiterjesztését tartja szükségesnek még a csatlakozást megelőzően.

A fenti állásfoglalásokból egyértelműen kiderül, hogy túlzás azt állítani, hogy a francia mezőgazdasági szektorban erősen elleneznék az EU keleti bővítését. Vannak ugyan félelmek, de ezek nem okoznak áthidalhatatlan problémákat.

ÖSSZEGZÉS

Franciaország az európai integráció egyik főszereplője. Politikai és gazdasági súlya igen jelentős a kontinensen, és az Európai Unió döntéshozatalának is fontos résztvevője. Németországgal és Nagy-Britanniával együtt meghatározó hármast alkotnak Európában. Történelmi tapasztalatok alapján elmondható, hogy a három ország megegyezése szükséges - és gyakran elégséges - feltétele az egyesülési folyamat előrehaladásának.

Az EU jelenleg több nagy kihívás előtt áll: ezekből az egyik legfontosabb a közép- és kelet-európai országok csatlakozása. A hidegháború végével Európa ideológiai határai megszűntek, és most olyan régiók integrálása a tét, melyek egykoron kommunista fennhatóság alá tartoztak. A csatlakozási tárgyalások már megindultak, de a taggá válásig még hosszas procedúrákon kell átesni. A megbeszélések lezárása után a tagországok parlamentjeinek külön-külön ratifikálniuk kell a csatlakozási megállapodásokat, és csak ezek után kerülhet sor új államok felvételére. A tagállami érdekek mindenképpen meghatározó szerepet töltenek be ebben a folyamatban. Fontos tehát részleteiben megismernünk azokat, hiszen hazánk is tagjelölt ország.

Abból a feltételezésből indultam ki, hogy ha Franciaország, Németország és Nagy-Britannia hasonló álláspontra helyezkedik a keleti kibővítéssel kapcsolatban, és mindhárman támogatják azt, akkor a többi tagállam is követi példájukat. Németország és Nagy-Britannia érdekeinek rövid elemzése arra az eredményre vezetett, hogy a két ország politikai és gazdasági vonatkozásban is a bővítés mellett áll ki, azzal együtt, hogy bizonyos kérdésekben félelmeiknek adnak hangot. Kutatási munkám kezdetekor úgy tűnt, hogy Franciaországnak fűződik a legkevesebb érdeke az Unió keleti kibővüléséhez a három ország közül. Franciaország ugyanis következetesen kiállt az európai egyesülési folyamat mélyítése mellett, és ezzel gyakran azt a látszatot keltette, mintha a bővítés elleni álláspontra helyezkedne.

Az elemzés során kiderült, hogy a mélyítés és a bővítés nem áll feltétlenül egymással szemben, és nem zárja ki egyik a másikat. Tény, hogy Párizsban állandó jelleggel hangsúlyozzák az integráció megerősítésének szükségességét, és ebben a tekintetben mindvégig következetes politikát folytatnak. A bővítés kérdésében azonban komoly változások figyelhetők meg. A kelet-európai változások idején a szocialista François Mitterrand volt Franciaországban a köztársasági elnök, és ő idegenkedett attól, hogy a Közösség kapuit túl hamar megnyissák a volt kommunista országok előtt. A jövőt az integráció megerősítésében látta, és a kelet-európai országok fejlődését is ebben az összefüggésben vélte biztosítottnak. Nem vonta kétségbe, hogy a közép- és kelet-európai országoknak is joguk van csatlakozni az EU-hoz, de figyelmeztetett az elsietett lépések beláthatatlan következményeire. Gyakran szólt nyilvánosan félelmeiről, aggályairól a keleti bővítéssel kapcsolatban, ezért a közép- és kelet-európai államokban nem tartozott a legnépszerűbb nyugat-európai politikusok közé. Sokak szerint Mitterrand túlságosan gyakran szólalt fel a keleti bővítés siettetése ellen, és ezt elhibázott politikának tekintik, főleg azok után, hogy Koppenhágában, a Közösség állam- és kormányfőinek találkozóján a francia elnök nem emelt kifogást a közép- és kelet-európai országok csatlakozásának kilátásba helyezése ellen. Hozzá kell azonban tenni azt is, hogy a koppenhágai döntés elfogadásában az elnök meggyőződésén túl más tényezők is szerepet játszottak (például, hogy az akkori jobboldali kormány programjában hangsúlyozott rész volt a Kelet-Európa felé való nyitás). Ugyanakkor pedig a koppenhágai kritériumok ismeretében rövid időtávon belül nem volt reális esély a keleti bővítésre, ezért belátható, hogy Mitterrand miért nem látott okot arra, hogy megvétózza a döntést.

1995-ben, Franciaországban a jobboldali Jacques Chirac győzött a köztársasági-elnökválasztáson, és nemsokára világossá vált, hogy szakítani kíván elődje óvatos kelet-európai külpolitikájával, és biztató - sokszor illuzórikusnak tűnő - kijelentéseket tett az EU keleti bővítésével kapcsolatban. Közép-európai utazásai során abbéli reményének adott hangot, hogy az ezredfordulón már megtörténhet az első országok csatlakozása, pedig ekkor már a legtöbb politikus és szakember előtt nyilvánvaló volt, hogy ennek teljesítése lehetetlen. Mindenesetre félreérthetetlen jelét adta annak, hogy Franciaország új külpolitikai irányvonalat vett, és nemhogy nem ellenzi a bővítést, hanem határozottan támogatja azt. Az elnök külpolitikai nyitásával párhuzamosan gazdasági téren is hasonló jelenségeknek lehettünk tanúi. A kilencvenes évek elején még mérsékelt volt a francia vállalatok jelenléte Közép- és Kelet-Európában, az évtized második felére azonban a gazdasági kapcsolatok látványos fejlődésnek indultak.

Franciaország keleti bővítéssel összefüggő érdekei kapcsán politikai és gazdasági szempontokat is figyelembe kell venni. A két szféra természetesen gyakran elválaszthatatlan egymástól, hiszen igen erős lehet az összefonódás közöttük. Mindazonáltal a tanulmányban külön-külön elemeztem őket.

A politikai érdekeknek mindenekelőtt a történelmi kötődések és a stabilitási tényezők adják az alapját. A XX. századi Franciaországnak nagy dilemmát jelentett, hogy nem sikerült jelentős pozícióra szert tennie Közép- és Kelet-Európában, ám az EU határainak kiterjesztése enyhítheti ezt a problémát. Fény derült arra is, hogy a térségen belül nem feltétlenül azok az országok számíthatnak a leghatározottabb francia támogatásra, amelyek korábban a legerősebb a szálakkal kötődtek Párizshoz, és ez azt bizonyítja, hogy a tradíciókon kívül sok más tényező is befolyásolhatja a bilaterális kapcsolatok alakulását. Biztonságpolitikailag a térség stabilizálásának kérdése mindenképpen érinti Franciaországot, még ha nem is olyan közvetlen módon, mint Németországot. Ugyanakkor pedig egy kibővített EU talán jobban szolgálná az önálló európai biztonságpolitika kialakítását célzó francia törekvéseket.

Franciaországban politikai ellenérdekeltség merül fel a Közösségen belüli erőviszonyok várható megváltozásával kapcsolatban. Először is tartanak attól, hogy a főként német érdekszféraaként számon tartott területek csatlakozásával túlságosan megerősödik Németország pozíciója, és a német-francia tengely egyensúlya felbomlik. Ez azonban nem feltétlenül lesz így, ha Franciaország is él majd az EU-bővítés adta lehetőségekkel, és növelni tudja jelenlétét a térségben. Másodszor, a Közösség külpolitikájában, az utóbbi években prioritást élveznek a közép- és kelet-európai országok más fejlődő országokkal szemben, míg a francia diplomácia számára hagyományosan fontosak a volt gyarmatterületek. Mindazonáltal a 90-es évek második felében már Franciaország külpolitikájában is érezhető egy irányváltás a közép- és kelet-európai államok felé. Végül pedig Franciaország, az összes többi nagy állammal együtt, nem érdekelt abban, hogy a kis országok száma megnövekedjék az Unióban, de mivel ez valószínűleg elkerülhetetlen, az intézményi reformoktól várják, hogy a tagországoknak a bővítés után is méretüknek megfelelő súly jusson a Közösségen belül.

Gazdasági szempontból egyértelmű közeledés tapasztalható a térség országai valamint Franciaország között, főleg a 90-es évek második felétől. A kereskedelmi és a külföldi tőkebefektetési adatok erre engednek következtetni. Mindkét téren tapasztalható volt egy néhány éves kivárás a francia vállalatok részéről, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy a kilencvenes évek elején még nem tartották elég stabilnak a közép- és kelet-európai piacokat. Az évtized derekán ugrásszerű fejlődés indult meg, de tény, hogy még így is tetemes a kihasználatlan potenciál nagysága a kereskedelmi kapcsolatokban. Az európai társak közül ugyanis Németország továbbra is messze magasan a térség első számú partnere, és a franciák csökkenteni szeretnék ebből adódó nagy hátrányukat. Nem valószínű, hogy valaha is hasonló

súlyuk lesz Közép- és Kelet-Európában, mint Németországnak, de az EU bővítése új perspektívát adhat a francia elképzeléseknek.

Markáns eltérések tapasztalhatók a francia gazdasági érdekek intenzitása tekintetében attól függően, hogy melyik társult közép- és kelet-európai országról van szó. Mind kereskedelmi, mind beruházási téren Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovénia és Románia tartozik a leginkább preferált ország-csoportba. Jóval mérsékeltebb a francia érdekelttség Szlovákiában és Bulgáriában, a három balti államban pedig minimális.

Makrogazdasági oldalról a legnagyobb problémát a keleti bővítés okozta költségvetési kiadások jelenthetik a francia nemzetgazdaság számára. Az EU átlagánál szegényebb országok csatlakozására lehet számítani, ezért a nettó befizető Franciaország terhei minden bizonnyal tovább nőnek majd. Pontos összegek becslésére ma még nincs mód, de annyi biztos, hogy nehéz dolga lesz a francia kormánynak, amikor a maastrichti konvergencia-kritériumok figyelembe vételével kell majd a keleti bővítés finanszírozásához hozzájárulnia. További aggodalmat jelent, hogy a közös agrárpolitika nettó haszonélvezőjéből néhány ország csatlakozása esetén nettó befizető válhat. Ezt elkerülendő, a franciák nagyon fontosnak tartják a közösségi mezőgazdasági politika megreformálását. Strukturális oldalról kevésbé érinti az országot a bővítés, mivel a Strukturális Alapokból kisebb a részesedése, mint a közös agrárpolitikából, de kétségtelen, hogy vannak olyan régiók, ahol ellenzik új, az EU átlagánál szegényebb területek felvételét.

Gazdaságilag sokkal jobban kirajzolódik az érdekek heterogenitása, mint a politika szintjén. Bizonyos területeken és ágazatokban például erős ellenérzéseket válthat ki a közép- és kelet-európai országok EU-csatlakozása. Igaz, hogy az új versenytársak megjelenése várhatóan ösztönzőleg hat majd Franciaországban a vállalati fejlesztésre és innovációra, félelmek is vannak ezzel kapcsolatban. Először is a közép- és kelet-európai országok munkaköltség-előnye és a szociális rendszer relatív elmaradottságából adódó megtakarítások hátrányt jelenthetnek a francia cégek számára. Ha azonban figyelembe vesszük a termelékenységi különbségeket valamint azt a tényt, hogy a csatlakozás előfeltétele az *acquis communautaire* teljes átvétele, árnyaltabb képet kapunk. Úgy tűnik, a tömeges bevándorlásoktól való félelem is alaptalan. Másodszor, a félelmeket fokozza, hogy a közép- és kelet-európai országok valutáinak esetleges alulértékeltisége előnyhöz juttatja őket a nemzetközi piacokon. Ma azonban a közép- és kelet-európai államok által alkalmazott gazdaságpolitikákból arra lehet következtetni, hogy ez a veszély nem fenyegeti Franciaországot. A pénzügyi integráció céljainak elfogadása belépési követelmény, ami azt jelenti, hogy jelentősen korlátozódik a nemzeti gazdaságpolitikák mozgástere, így hosszú távon mindenképp alaptalan a közép- és kelet-európai országok monetáris dömpingjétől való félelem. Harmadszor, aggodalomra ad okot a közép- és kelet-európai országok jogi és intézményi feltételei még nem érik el az európai színvonalat, de ebben a tekintetben is közeledés tapasztalható, és a különbségek további csökkenése várható.

Az EU-ban az ún. hagyományos iparágak közösségi támogatást élveznek. Ilyen ágazat a vas- és acélipar, a textilipar és a mezőgazdaság. Mindhárom szektor esetében az átlagosnál lassabb liberalizációs folyamatokban állapodtak meg a társulási szerződésekben. Ez tulajdonképpen egy bizonyos fokú védettségre utal, de mértéke csökkenő. Az acélipar esetében a versenyhelyzet erősödése következtében fogyasztói nyereség várható, viszont a francia termelőknek nyilván hátrányuk is származhat ebből. Mindazonáltal a szektor rendkívüli konjunktúra-érzékenységéből adódóan nehéz a tényleges jövőbeli pozitívumok és negatívumok előrejelzése. A francia textilipar számára egyáltalán nem a közép- és kelet-európai országok termékei jelentik a legnagyobb kihívást, hanem sokkal inkább az ázsiai konkurencia. A közép- és kelet-európai országoknak nem túl nagy a részesedésük a francia piacon, és a

legtöbb termék esetében a minőségi versenyben hátrányban vannak. Ezért ebben a szektorban sem indokolt a félelem EU bővítésétől. A mezőgazdaság már jóval komplexebb problémát jelent. A társult államokban a mezőgazdaság súlya a nemzetgazdaságban meghaladja az EU-átlagot, és ez nehézségeket okozhat a bővítés nélkül is átalakításra szoruló Közös Agrárpolitikában. Az EU túltermelési gondjai pedig tovább fokozódhatnak a csatlakozással, ami súlyos társadalmi, politikai feszültségek forrása lehet. A közép- és kelet-európai országok minőségi, technológiai elmaradottsága a finanszírozás kapcsán vetnek fel problémákat. Franciaország, az EU jelentős agrártermelőjeként különösen érintett az agrárkérdésben. Mégsem jelenthető ki egyértelműen, hogy mezőgazdasági szempontból Franciaország ellenérdekelt lenne a keleti bővítésben. Sőt, a francia mezőgazdasági érdekszervezetek véleményéből az derül ki, hogy nagyon sok tekintetben a francia agrárszektor előnyére válhat a bővítés. Vagyis az aggodalmak ellenére sem állja meg a helyét az a gyakran előforduló állítás, miszerint a francia mezőgazdasági szféra a keleti bővítést egyértelműen ellenzi.

Összességében megállapítható, hogy Franciaországban a keleti bővítés melletti érvek és az azzal szembeni kifogások legtöbbször szoros összefüggésben vannak az EU-Bizottság által megfogalmazottakkal, sok esetben pedig egy az egyben lefedik egymást. Különleges francia érdekről csak néhány területen beszélhetünk, egyébként pedig a francia vélemény hűen tükrözi az EU hivatalos álláspontját.

Franciaország semmiképp sem tekinthető a keleti bővítés ellenzőjének. Igaz, hogy a mélyítésben különösen érdekelt, de ez nem jelenti azt, hogy a bővítést ne támogatóna. Természetesen a politika, a gazdaság és a társadalom egyes szegmensei különbözőképpen vélekednek a keleti országok csatlakozásáról. Olyan megoldást nem lehet találni, mely mindenki számára kielégítő. Mindazonáltal a nagy többség véleménye valamint a francia külpolitikai prioritások alapján néhány általános megállapítást tehetünk.

A tíz társult országból a legkevesebb francia ellenérdek talán Szlovéniával valamint a Cseh Köztársasággal szemben merül fel. Igaz, hogy ezekkel az államokkal nincs erős történelmi kötődés, de gazdasági teljesítményük meglehetősen pozitív, ugyanakkor pedig gazdaságuk szerkezetileg úgy épül fel, hogy az nem okoz különösebb aggodalmat Franciaországban.

Lengyelország, Románia valamint Magyarország esetén egyértelműen a mezőgazdasági szektor kiterjedtsége és/vagy relatív fejlettsége okoz fejtörést a franciáknak. Lengyelország és Románia pozícióját javítják a történelmi kötődések, de utóbbi ország esetében a fejlettségbeli elmaradottság miatt mérséklődhet a támogatás mértéke. Szlovákia elsősorban a politikai átmenet megkésettsége, a demokratizálódási folyamat vitathatósága (ld.: korábbi kormányzat) miatt van lemaradva szomszédos országaitól, bár az 1998-as kormányváltást követő eseményeknek pozitív visszhangja van Franciaországban.

Észtország, Lettország és Litvánia egész egyszerűen nem tartozik a francia érdekszférájú országok közé, melynek elsősorban földrajzi okai vannak. Ez persze nem jelenti azt, hogy a franciák ellenérdekeltek lennének e szovjet utódállamok csatlakozásában. Sőt méretükből adódóan kevés kifogás merül föl velük szemben.

Bulgáriának még sokat kell fejlődnie ahhoz, hogy a franciák őszintén támogatni tudják az országot a csatlakozásban. Gazdasági állapota miatt ugyanis tulajdonképpen kiesik a franciák látóköréből.

Pierre Moscovici, az európai ügyekért felelős francia miniszter 1999. novemberi nyilatkozata alapján következtethetünk a jelenlegi hivatalos francia álláspontra. Ő azt mondta, hogy a franciák 2004-2005 előtt nem terveznek EU-bővítést, mert először mindenképpen meg kell

reformálni az Uniót.⁷³ Ez a kijelentés külpolitikai kontinuitást mutat az 1997-ben aláírt francia-belga-olasz közös nyilatkozathoz képest, melyben a három ország azon véleményének adott hangot, hogy a csatlakozási tárgyalások befejezése előtt elengedhetetlen a közösségi intézmények megújítása, megerősítése.⁷⁴ Hangsúlyozni kell, hogy ebből egyáltalán nem következik a bővítés ellenzése, sőt, még az esetleg túl későinek tartott dátumok emlegetéséből sem. Be kell ugyanis látni, hogy a közép- és kelet-európai országok reményei ellenére, nincs reális esélye annak, hogy 2002-2003-ban csatlakozhassanak az első államok. Ugyanakkor, ha a 2000. július elsejétől esedékes francia elnökség alatt sikerül elérni a franciák fő célkitűzését, vagyis az intézményi reformok megvalósítását, akkor a keleti bővítés esélyei növekedhetnek. Ezért mind a társult közép- és kelet-európai országok, mind pedig Franciaország szempontjából döntő jelentőségű félév előtt állunk. Tulajdonképpen ekkor fog igazán eldőlni, hogy valójában mennyire támogatja Franciaország a keleti bővítést.

Végső következtetésem az, hogy alapvetően nincs nagy különbség a német, a brit és a francia álláspont között a keleti bővítéssel kapcsolatban, esetleg csak néhány kérdésben. Mindhárman támogatják a csatlakozást, bizonyos fenntartásokkal. Ha pedig ez így van, és a tanulmány bevezetőjében említett feltételezésem is igaznak bizonyul, akkor várhatóan a tizenöt EU-tagország közül senki sem fogja megvétózni a társult országok felvételét.

⁷³ Tv-híradó (MTV 1) 1999. november negyedikei kiadása

⁷⁴ *Agence Europe*, n°7058, 15-16. 09. 1997.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

Terület, népesség, egy főre jutó GDP a tagjelölt országokban

(1995)

<i>Ország</i>	<i>Terület</i> (ezer km ²)	<i>Népesség</i> (millió fő)	<i>1 főre jutó GDP</i> (USD)
Bulgária	110,91	8,41	1.330
Ciprus	9,25	0,73	-
Csehország	78,86	10,32	5.445
Észtország	45,10	1,49	2.860
Lengyelország	312,68	38,62	3.057
Lettország	64,50	2,52	2.270
Litvánia	65,20	3,72	1.900
Magyarország	93,03	10,19	4.273
Málta	0,32	0,37	-
Románia	237,50	22,69	1.480
Szlovákia	49,01	5,37	2.950
Szlovénia	20,25	1,99	8.200

Forrás: OECD Economic Survey, 1998. European Economy, EU Commission, Brussels, 1998. n.º65.

2. számú melléklet

Terület, népesség, egy főre jutó GDP az EU tagországaiban (1996)

<i>Ország</i>	<i>Terület (ezer km²)</i>	<i>Népesség (millió fő)</i>	<i>1 főre jutó GDP (USD)</i>
Ausztria	83,35	8,06	28.384
Belgium	33,10	10,16	26.409
Dánia	43,09	5,26	33.230
Finnország	338,13	5,13	24.420
Franciaország	544,00	58,38	26.323
Görögország	131,96	10,47	8.722
Hollandia	37,33	15,49	25.511
Írország	70,28	3,62	19.525
Luxemburg	2,59	0,42	41.791
Nagy-Britannia	244,88	58,78	19.621
Németország	356,91	81,88	28.738
Olaszország	301,27	57,47	21.127
Portugália	92,39	9,94	10.425
Spanyolország	504,78	39,27	14.894
Svédország	449,96	8,90	28.283
EU-15	3.235,00	374,15	21,786

Forrás: OECD Economic Survey, 1998. European Economy, EU Commission, Brussels, 1998. n.º65.

3. számú melléklet

A közép- és kelet-európai társult országok részesedése az EU külkereskedelmében

(Az EU külső exportja és importja=100)

<u>Ország</u>	<u>EU-export</u>				<u>EU-import</u>			
	1989	1993	1996	1997	1989	1993	1996	1997
Csehország	0,58*	1,50	2,24	2,20	0,57*	1,20	1,67	1,76
Lengyelország	0,96	2,36	3,18	3,47	0,86	1,80	2,11	2,11
Magyarország	0,72	1,37	1,60	1,89	0,58	1,03	1,52	1,73
Románia	0,17	0,53	0,71	0,70	0,57	0,38	0,62	0,66
Szlovákia	*	0,34	0,64	0,67	*	0,30	0,59	0,60
Szlovénia	-	0,77	0,86	0,88	-	0,68	0,73	0,70
CEFTA-6**	2,42	6,87	9,22	9,81	2,59	5,39	7,24	7,56
Bulgária	0,36	0,32	0,27	0,26	0,12	0,22	0,29	0,30
Észtország	-	0,10	0,27	0,33	-	0,06	0,19	0,21
Lettország	-	0,09	0,18	0,21	-	0,15	0,19	0,19
Litvánia	-	0,12	0,23	0,30	-	0,16	0,19	0,20
10 társult ország	2,78	7,49	10,18	10,90	2,70	5,98	8,11	8,48

* Csehszlovákia

** Csehország, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia

Forrás: Eurostat. External and Intra-European Trade.

4. számú melléklet

Külkereskedelmi forgalom az EU-val a társult országokban 1995-ben

(Millió USD)

a) export

<u>Ország</u>	<u>Teljes export</u>	<u>Export az EU-ba</u>	<u>EU-export a teljes export %-ában</u>
Bulgária	4 273	2 111	49,40
Csehország	17 338	10 026	57,83
Észtország	1 394	1 173	84,15
Lengyelország	22 892	16 039	70,06
Lettország	1 284	568	44,24
Litvánia	2 558	1 197	46,79
Magyarország	12 860	8 077	62,81
Románia	7 516	4 000	53,22
Szlovákia	7 902	3 599	45,55
Szlovénia	8 286	5 569	67,21
10 társult ország	86 303	52 359	60,67

Forrás: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF, Washington, 1996

b) import

<u>Ország</u>	<u>Teljes import</u>	<u>Import az EU-ból</u>	<u>EU import a teljes import %-ában</u>
Bulgária	5 596	3 028	54,11
Csehország	22 148	13 619	61,49
Észtország	3 095	1 975	63,81
Lengyelország	29 050	18 782	64,65
Lettország	1 646	905	54,98
Litvánia	3 628	1 384	38,15
Magyarország	15 483	9 515	61,45
Románia	8 543	4 245	49,69
Szlovákia	10 035	4 436	44,21
Szlovénia	9 451	6 513	68,91
10 társult ország	108 675	64 402	59,26

Forrás: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF, Washington, 1996

5. számú melléklet

Az EU kereskedelmi mérlege 6 társult országgal

(milliárd ECU)

<i>Ország</i>	<i>1988</i>	<i>1989</i>	<i>1990</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>
Lengyelország	-0,60	0,09	-0,76	1,66	1,07	2,30	2,02	2,84
Csehszlovákia	-0,04	-0,17	-0,08	-0,24	0,73	1,24	1,80	2,73
Magyarország	0,20	0,40	-0,06	-0,14	0,08	1,00	2,00	1,12
Románia	-1,62	-1,86	-0,38	-0,14	0,45	0,61	0,16	0,40
Bulgária	0,94	0,95	0,32	0,28	0,21	0,39	0,41	0,22
6 ország	-1,12	-0,59	-0,96	1,42	2,54	5,54	6,39	7,31

Forrás: Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p.117.

6. számú melléklet

Franciaország részesedése a társult országok piacain (%-ban)

<i>Ország</i>	<i>1990</i>	<i>1991</i>	<i>1992</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	Franciaország pozíciója a külföldi szállítások mennyiségét illetően (1995)
Csehország	2,0*	4,5*	4,6*	3,5	4,1	4,3	6.
Lengyelország	4,5	4,3	5,4	4,4	4,4	4,8	4.
Magyarország	3,5	2,9	3,2	3,5	3,5	4,1	5.
Románia	2,6	5,0	10,3	7,8	5,4	5,7	5.
Szlovákia	-	-	-	1,6	1,8	2,4	7.
Szlovénia	-	-	-	7,6	8,6	7,8	4.
Bulgária	3,3	7,0	5,2	2,8	3,2	3,2	7.
Észtország	-	-	2,6	1,9	1,0	1,0	13.
Lettország	-	-	3,3	3,8	2,4	2,5	14.
Litvánia	-	-	4,2	4,9	2,2	1,6	13.

* Csehszlovákia

Forrás: Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p. 119.

7. számú melléklet

A külföldi tőke állománya a társult országokban

(1997 közepéig)

<i>Ország</i>	<i>Összesen (millió USD)</i>	<i>Egy főre jutó (USD)</i>
Bulgária	739	88
Csehország	7755	753
Lengyelország	6727	174
Magyarország	14 583	1430
Románia	1782	79
Szlovákia	923	171
Szlovénia	966	483

Forrás: ENSZ Európai Gazdasági Bizottság

8. számú melléklet

A legnagyobb külföldi tőkebefektetők a visegrádi országokban (1990-95)

Magyarország	Csehország	Lengyelország
1. Németország 29,0%	1. Németország 30,0%	1. USA 24,9%
2. USA 24,0%	2. Svájc 14,2%	2. Németország 10,0%
3. Ausztria 10,5%	3. Hollandia 13,6%	3. Franciaország 8,4%
4. Franciaország 9,0%	4. USA 13,6%	4. Olaszország 6,7%
5. Olaszország 4,0%	5. Franciaország 9,3%	5. Hollandia 6,0%
6. Hollandia 4,0%	6. Ausztria 5,4%	6. Egyesült Királyság 5,4%

Forrás: Prate, Alain: *L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française*, Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social, 1997 n° 6, p.123.

9. számú melléklet

Jacques Chirac francia köztársasági elnök és Horn Gyula magyar miniszterelnök közös sajtótájékoztatója Budapesten a Hiltonban 1997. január 17-én

(francia nyelvű kivonat a francia elnöki palota honlapjáról)

CONFERENCE DE PRESSE CONJOINTE DE MONSIEUR JACQUES CHIRAC PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE ET DE MONSIEUR GYULA HORN PREMIER MINISTRE DE LA REPUBLIQUE DE HONGRIE

Budapest - Hôtel Hilton - Vendredi 17 janvier 1997

Monsieur le premier ministre -
Mesdames, Messieurs,

Permettez-moi de vous saluer à l'occasion de la visite d'Etat de M. Jacques Chirac, Président de la République française. C'est une grande joie pour nous de pouvoir recevoir le Président de la République française. C'est une de ses premières missions à l'étranger cette année, et c'est une joie encore plus grande pour nous qu'il ait pu venir chez nous au mois de janvier. Cela montre l'importance que le Président de la République, le gouvernement français et la France, attribuent aux relations entre les deux pays.

Nous venons de terminer nos entretiens. Ils ont été concentrés essentiellement sur trois points. D'abord, je peux vous dire, au nom du gouvernement hongrois et en mon nom, qu'au cours de notre mandat de deux ans et demi, nous avons reçu beaucoup de soutien, beaucoup d'aide, beaucoup d'assistance morale, et de toutes sortes, du gouvernement français et, depuis un an et demi, du Président de la République, Monsieur Chirac, pour la réalisation notamment de nos réformes.

Cet encouragement, ce soutien dont nous disposons, nous sont particulièrement chers et particulièrement importants pour terminer la grande oeuvre, le grand travail, la grande action de transformation. Merci particulièrement, Monsieur le Président, d'avoir soutenu notre programme de réconciliation avec nos pays voisins.

Après le mois de mai 1995, une nouvelle période s'est inscrite dans l'histoire de nos relations. L'essentiel, c'est que les positions de la France se sont consolidées sensiblement en Hongrie à la suite de la naissance et de la création de relations multiples dans différents domaines. Cela concerne aussi les consultations politiques, les entretiens politiques ou l'échange des marchandises, le développement de l'échange des marchandises ou l'implantation, les investissements des grandes sociétés françaises en Hongrie, mais cela concerne également d'autres domaines.

Je voudrais souligner particulièrement l'importance de ce que les investisseurs français dans une série de secteurs, et des secteurs majeurs stratégiques dans la vie économique, jouent un rôle particulièrement important en Hongrie.

Le troisième point, que je voudrais soulever, est en rapport avec les deux premiers. Nous considérons que, dans l'Europe d'aujourd'hui et de demain, les relations particulières entre la France et l'Allemagne sont appelées à jouer un rôle tout à fait particulier. Nous estimons que la coopération pour l'Union européenne de ces deux pays aura une importance particulière. Elle l'aura aussi dans l'espace de l'Europe centrale et orientale.

J'ai dit à Monsieur le Président, au cours de nos entretiens d'aujourd'hui, que nous éprouvons dans tous les domaines le soutien résolu de la France au sujet de l'adhésion de la Hongrie à l'Union européenne. Je souhaite, d'ailleurs, que la prévision de Monsieur le Président, concernant l'adhésion de la Hongrie vers l'an 2000, devienne une réalité. Nous sommes particulièrement d'accord avec cette prévision et je ne peux que souhaiter la réalisation de cette prévision.

Nous trouvons qu'une excellente initiative a été proposée au sujet de la Conférence européenne permanente. En ce qui concerne la question de l'OTAN, dans la politique française après le mois de mai 1995, il est devenu clair que la France soutenait l'élargissement de l'OTAN. Cela est particulièrement important pour nous parce que, non seulement, le gouvernement hongrois est engagé en ce qui concerne notre adhésion à l'OTAN, mais dans cette région, sommes le premier pays qui, depuis 1988, construit ses relations avec l'Alliance atlantique. Je voudrais souligner à ce sujet que nous continuons de croire et d'être persuadés que notre adhésion à l'OTAN est une affaire souveraine de la République de Hongrie. C'est nous-mêmes qui devons définir nos intérêts dans le domaine de la sécurité et, qu'en même temps naturellement, nous pensons, nous soutenons ceux qui affirment qu'il faut en même temps se pencher sur la question de la sécurité globale en Europe.

Je voudrais ajouter, enfin, que sous le signe du progrès ultérieur de nos relations, nous avons pu prendre position, nous avons pu nous mettre d'accord au sujet d'un certain nombre de questions dans le domaine économique, culturel. Nous avons affirmé, nous avons décidé que, dans les domaines économiques et culturels, les ministres se pencheront sur l'examen des mesures possibles pour faire évoluer encore davantage ces relations.

Monsieur le Président de la République m'a dit qu'il ne souhaitait pas faire une introduction lui-même, mais nous attendons, tous les deux, avec plaisir vos questions.

LE PRESIDENT - Il n'était pas nécessaire pour moi de faire une introduction puisque le Premier ministre a dit très exactement ce que nous pensons tous les deux.

Je voudrais simplement remercier les autorités hongroises pour leur accueil, et je voudrais aussi souligner combien les Français ont conscience de l'effort considérable qui a été réalisé depuis sept ans et qui est poursuivi avec une extraordinaire ténacité, beaucoup d'intelligence pour changer la Hongrie et affirmer la démocratie, la modernisation, l'économie du marché, la stabilité et la sagesse politique, notamment à l'occasion des deux traités exemplaires et historiques passés avec la Slovaquie et avec la Roumanie. Tout ceci, naturellement, ne peut que très bien augurer du chemin qui va conduire, tout naturellement pour l'an 2000, la Hongrie dans l'Union européenne.

Alors, maintenant nous sommes naturellement tout prêts, le Premier ministre et moi-même, à répondre à vos questions.

QUESTION - Monsieur le Président, est-ce que vous ne craignez pas que vous avez peut-être soulevé de faux espoirs en parlant de l'année 2000 pour l'adhésion dans l'Union européenne, vu le point de vue général de la Communauté qui parle même maintenant de 2002 ou 2003? Est-ce que vous pensez que ce serait nécessaire pour l'OTAN de conclure un accord avec la Russie avant de commencer des négociations avec les candidats pour l'adhésion à l'OTAN?

LE PRESIDENT - Je ne souhaite pas avoir provoqué de faux espoirs en parlant de l'an 2000. Je vous signale que cet objectif a été également retenu et affirmé par le Chancelier allemand. Ce n'est pas un hasard d'ailleurs. Là, comme ailleurs, la politique franco-allemande a une grande cohésion. Vous savez, il faut avoir des ambitions, il faut avoir une volonté. Si nous avons l'ambition d'arriver en l'an 2000 et la volonté de le faire, il y a de fortes chances pour qu'on réussisse.

Pour ce qui concerne l'élargissement de l'OTAN, vous savez parfaitement que ma position qui est également celle de Monsieur Helmut Kohl, consiste à souhaiter l'élargissement et une décision dès le Sommet de Madrid, en juillet prochain, mais dans des conditions qui ont été bien préparées et qui, notamment, permettent de ne pas donner à la Russie le sentiment qu'elle pourrait être humiliée ou agressée. J'ai la conviction qu'on peut atteindre cet objectif aussi.

QUESTION - En ce qui concerne l'adhésion à l'Union européenne et à l'OTAN, c'est une question de plus en plus importante pour la politique intérieure et extérieure hongroise. Dans ce processus, le règlement de nos relations avec nos voisins est une question importante. Est-ce que l'information selon laquelle la Hongrie prévoit la construction d'un nouveau barrage hydraulique fait partie du règlement de ses relations? Est-ce qu'il est vrai aussi que la Hongrie mène des négociations secrètes avec la Slovaquie à ce sujet?

LE PREMIER MINISTRE - Tout d'abord je voudrais souligner que le représentant du gouvernement hongrois mène des négociations selon une pratique internationale. Les négociations n'ont pas lieu naturellement sur une grande place ou dans un café, mais dans les offices ministériels.

En ce qui concerne l'information donnée à l'opinion publique, je voudrais vous dire qu'en automne 1995 nous avons donné, concernant les objectifs des négociations, des informations détaillées au Parlement hongrois. En automne 1995, j'en ai informé le parlement hongrois. Je voudrais souligner qu'il n'existe aucun accord. Il y a des positions: une position slovaque, une position hongroise qui font l'objet actuellement d'examen qui seront examinés par des experts. Il est faux que nous en soyons arrivés à un accord, par exemple, concernant la construction d'un barrage. Je souhaite donc, qu'en respectant les intérêts nationaux de la République de Hongrie et de la Slovaquie, les deux pays comprennent leur intérêt à régler l'affaire du barrage sur le Danube, en tenant compte de positions de la Cour de La Haye. Elle souhaite toujours un accord à l'amiable entre les parties. Nous essayons de trouver les réponses adéquates aux questions qui se posent. Je voudrais souligner que c'est le Parlement qui décidera au sujet de toutes les questions substantielles.

QUESTION - Monsieur le Président, partout où vous allez, vous invitez les entreprises françaises à investir, c'est vrai pour la Hongrie. Au-delà de ce pays, au-delà du cas de ce pays, dans l'ensemble du monde, est-ce que vous n'avez pas le sentiment que les Français, globalement, pourraient être plus entreprenants, plus dynamiques encore?

LE PRESIDENT - Certainement, je n'ai cessé d'encourager nos industriels et nos commerçants qui sont exemplaires, notamment au sein de l'Union européenne, ce qui explique la place éminente de la France dans le commerce mondial, à être plus actifs encore, notamment dans les nouvelles zones de développement. L'Europe centrale et orientale, cela commence bien, notamment avec la Hongrie, l'Asie, l'Amérique latine. S'agissant de la Hongrie, nous avons beaucoup évoqué avec le Premier ministre les problèmes, ce que l'on pourrait faire pour améliorer nos courants d'échanges. Nous avons, en particulier, décidé dans ce domaine, pour renforcer notre partenariat politique, culturel, mais également économique, de désigner - c'est assez sympathique comme formule - un "Monsieur" France en Hongrie et un "Monsieur" Hongrie en France. Pour la partie hongroise, le responsable sera Monsieur Veress, l'ancien ministre et ancien ambassadeur à Paris, pour la partie française, Monsieur François Guillaume, ancien dirigeant agricole, ancien ministre et actuel parlementaire. Nous souhaitons qu'ainsi soit encore facilitée la relation humaine entre nos deux pays.

QUESTION - Monsieur le Président, avez-vous eu l'occasion, ici, à Budapest d'évoquer la situation qui prévaut à Sofia et à Belgrade?

LE PRESIDENT - Nous avons évoqué l'ensemble des problèmes non seulement européens, mais également des problèmes internationaux. Car il va de soit que l'élargissement de l'Union, et l'importance croissante des pays de l'Europe centrale exigent une stratégie mondiale de l'Europe de demain. Mais je n'ai pas de commentaires particuliers à faire sur les deux points que vous venez d'évoquer et qui n'étaient pas au centre de nos préoccupations.

QUESTION - Monsieur le Président, vous savez très bien que les Français doutent toujours un peu de tout. Que pouvez-vous réellement leur dire pour montrer que ce voyage n'est pas un voyage de plus et que la France est en train de se réinstaller, de reprendre pied dans la région, puisque ici ou là, dans cette Europe centrale et orientale, on nous avait dit, il n'y a pas très longtemps, que la France avait laissé passer du temps et qu'elle s'était un peu désintéressée de ces pays après les bouleversements du début 1990?

LE PRESIDENT - Je dis simplement aux Français que l'Europe est un tout, qu'il y a au centre et à l'orient de ce continent des pays avec lesquels nous avons des relations culturelles, historiques fortes, qu'ils sont des membres de notre famille, que nous défendons ensemble une certaine vision de l'homme et de notre continent pour l'avenir, que nous devons renforcer sans cesse nos liens culturels, politiques et économiques. Notamment, sur le plan économique, il y a ici une économie de marché, un pays en plein développement qui connaît naturellement des difficultés comme tous nos pays européens, mais qui a la volonté et la capacité de surmonter ces difficultés et que nous devons être ici avec eux. La relation entre la France et la Hongrie est une relation qui doit nous conduire à entrer dans l'Europe de demain la main dans la main.

QUESTION - Une question commune à Monsieur le Président de la République et à Monsieur le Premier ministre. Que pensez-vous de la possibilité pour les pays de la région de lier la question de leur adhésion à l'OTAN, c'est-à-dire est-ce que ces pays de la région peuvent être admis à l'OTAN, en même temps ou non?

LE PREMIER MINISTRE - La plupart des états de la région, tout comme la Hongrie, réfléchissent sous le signe de l'intégration euro-atlantique. Qu'il s'agisse de l'Union européenne ou de l'Alliance atlantique. Les deux organisations sont en relation étroite avec les différents pays de l'Europe centrale et orientale. Il y a une coopération permanente. Voilà la première remarque. Deuxièmement, dans les deux organisations, à l'Union européenne, comme à l'OTAN, il faut que les pays candidats remplissent certains critères étant donné que le fonctionnement d'un système démocratique, l'Etat de droit, les droits de l'Homme, le contrôle civil de l'armée, réforme de l'armée, une série de réformes doivent être menées à bien pour qu'un pays puisse correspondre à ces critères. Naturellement, je m'attends à ce que les décisions soient prises sur la base du respect de ces critères quant à l'attente ou quant à l'adhésion des pays. Quand il s'agit éventuellement d'un certain nombre de pays à admettre dans un premier temps, cela ne veut pas dire que les autres pays en soient exclus pour toujours. Cela ne doit pas dire non plus que nos relations doivent se détériorer avec les autres pays, au contraire, il faut que ces pays puissent avoir aussi les meilleures relations possibles de partenariat avec les organisations européennes et les relations bilatérales doivent être renforcées aussi.

QUESTION - Monsieur le Président Chirac, quelle est votre opinion à propos d'une éventuelle détérioration de la situation politique de sécurité en Europe centrale, lorsque la Hongrie, la Pologne, la République Tchèque seront admises dans l'OTAN, dans l'Union européenne sans la Slovaquie voisine? Quelles sont les différences dans l'attitude de la France vis-à-vis de la Hongrie et de la Slovaquie, quant à leurs préparatifs, la satisfaction par elles des conditions d'admission dans l'OTAN et l'Union européenne?

LE PREMIER MINISTRE - Monsieur le Président me cède la parole. Le Gouvernement hongrois déclare résolument qu'il sera intéressé à l'avenir aussi, à ce que la Slovaquie devienne aussi partie des organisations européennes, de l'Union européenne, de l'OTAN. Cela ne dépend pas uniquement de

l'Union européenne et de l'OTAN naturellement, mais aussi de l'évolution de la Slovaquie, des performances de la Slovaquie.

Nous sommes intéressés à ce que ce soit ainsi et nous considérons que si l'adhésion se fait de manière différenciée, cela ne comporte aucun risque de sécurité ni pour les relations entre la Hongrie et la Slovaquie, ni pour la région plus large de l'Europe centrale et orientale.

QUESTION - Monsieur Chirac, nous sommes très heureux de constater que les relations économiques, culturelles et politiques entre la Hongrie et la France continuent à s'améliorer. Je dois mentionner, cependant, que dans un passé récent, un autre Français venu à Budapest qui avec un homme politique hongrois extrémiste a beaucoup crié sur une des plus grandes places de Budapest, je crois que vous connaissez cette personne, il s'agit de Le Pen. Je voudrais vous demander ce que vous pensez de cette personnalité politique française?

LE PRESIDENT - En tous les cas, il y a une chose que je peux vous dire, c'est qu'il n'est pas mon porte-parole.

QUESTION - M. le Président, pour revenir à l'élargissement de l'OTAN aux pays de l'Europe de l'Est, je voudrais savoir si cela concerne aussi les pays baltes. Autrement dit, est-ce que vous pourriez aller tenir le même discours à Riga, à Vilnius, à Tallinn, malgré les très vives réticences de la Russie?

LE PRESIDENT - C'est un problème difficile qui sera discuté pendant toute la période de préparation de la réunion de Madrid, et il est tout à fait impossible de répondre aujourd'hui à votre question.

QUESTION - M. le Président, quand on évoque l'élargissement des pays d'Europe centrale et orientale, notamment dans l'Union européenne et dans l'Alliance atlantique, on pense évidemment à la Russie, j'imagine que vous allez en parler avec le Président Eltsine que vous devez rencontrer début février. Premièrement, est-ce que cette rencontre est maintenue malgré l'état de santé du Président? Deuxièmement, est-ce qu'il vous semble que, d'une manière générale, la Russie évolue et finit par comprendre que cet élargissement est nécessaire à l'Europe et à l'Alliance atlantique?

LE PRESIDENT - M. Philippe Harrouard, je sais que vous êtes un homme qui n'hésite pas à anticiper et à aller de l'avant, mais enfin pour le moment, je m'entretiens avec M. Horm et je suis en Hongrie. Alors, je serai le 2 février en tous les cas pour le moment cette date n'est pas remise en cause en Russie, j'aurais l'occasion à ce moment là de vous dire les conclusions auxquelles nous serons arrivés M. Eltsine et moi. Mais pour le moment, c'est prématuré.

QUESTION - Ma question pour le Président Chirac: vous avez plusieurs fois regretté que la France ne signe pas de grands contrats commerciaux en Hongrie. Mais si les entreprises françaises sont parfaitement compétitives, comme vous l'avez souligné, qu'est-ce qui les empêche de l'emporter?

LE PRESIDENT - Je n'en sais rien mais j'ai comme une impression que cela va probablement s'améliorer.

QUESTION - Dans son discours au Parlement, M. le Président de la République a dit que le traité politique entre la Hongrie et la Slovaquie a contribué positivement au renforcement de la stabilité dans cette région. Il y a cependant un petit problème, même au cours de la dernière période, le sort de la minorité hongroise vivant dans ce pays, n'a pu être réglé de manière assurante. Je voudrais vous demander si les problèmes de la minorité hongroise vivant à l'extérieur des frontières a été examinée au cours des entretiens ou nos relations avec la Slovaquie sous cet aspect?

LE PRESIDENT - Je ne veux pas, Cher Monsieur, faire d'ingérence dans les affaires intérieures de la Hongrie, de la Slovaquie, de la Roumanie. Je pense que l'évolution de l'ensemble de ces pays vers une démocratie totale permet d'être assurée que les Droits de l'Homme seront respectés et notamment les

droits des minorités. D'ailleurs, je constate que dans le traité entre la Hongrie et la Slovaquie et dans le traité entre la Hongrie et la Roumanie, il est clairement stipulé que le droit des minorités devra être respecté. Et je le répète, l'implantation de la démocratie permet d'être assurée que ces droits seront respectés, en revanche, je le répète aussi, c'est une très grande avancée historique dans la mesure où comme vous le savez, l'Union européenne ne veut pas importer de conflits potentiels en son sein et que le règlement des relations entre la Hongrie et la Slovaquie, et la Hongrie et la Roumanie était pour l'Union européenne quelque chose de tout à fait nécessaire même si c'était un acte courageux et pas facile pour le gouvernement hongrois.

Je crois que nous sommes arrivés au terme de cette réunion. Je voudrais simplement en conclusion, tout à l'heure a été évoquée la nature des relations entre la Hongrie et la France. Chacun voit bien que sur le plan politique, sur le plan économique, sur le plan culturel, ces relations se développent et je ne reprendrais pas ce terme, je voudrais simplement dire aux Hongrois, à tous les Hongrois et aux Français, à tous les Français que la relation entre la Hongrie et la France c'est aussi, et je dirais même probablement, c'est surtout une affaire de cœur.

Je vous remercie.

LE PREMIER MINISTRE - Permettez-moi de mentionner encore que j'attire votre attention sur ce que, au cours des dernières années, les relations économiques entre la France et la Hongrie ont dépassé de loin le rythme de développement de nos relations avec les autres pays membres de l'Union européenne. Nos relations bilatérales maintenant s'étendent sur une série de domaines où elles étaient inexistantes dans le passé.

Merci beaucoup.

Forrás: www.elysee.fr/auracom/

IRODALOMJEGYZÉK

Szakkönyvek

- Avery, Graham - Cameron, Fraser (coaut.):** *The enlargement of the European Union*, Sheffield Academic Press, Sheffield 1998
- Deloire, Philippe:** *Vers l'Europe des 30: le processus de l'élargissement de l'Union européenne*, Gualino, Paris 1998
- Czuczai, Jenő - Ficzer, Lajos (szerk.):** *Európa A-tól Z-ig, Az Európai Integráció kézikönyve*
- Guyomarch, Alain - Machin, Howard (coaut.):** *France in the European Union*, St Martins Press, New York, 1998
- Gazdag, Ferenc:** *Franciaország története 1945-1995*, Budapest, Zrínyi 1996
- Hargita, Árpádné - Izikné, Hedri Gabriella - Palánkai Tibor:** *Európa zsebkönyv, Az Európai Unió és Magyarország*, Budapest 1995
- Hargita, Árpádné - Izikné, Hedri Gabriella - Palánkai Tibor (szerk.):** *Európa kislexikon, Az Európai Unió és Magyarország*, Budapest 1999
- Inotai, András:** *Útközben: Magyarország és az Európai Unió*, Belvárosi Könyvkiadó Budapest, 1997
- Izikné, Hedri Gabriella - Palánkai, Tibor (szerk.):** *Európa ma és holnap*, Budapest, 1997
- Kiss J., László (szerk.):** *Közösségi politikák - nemzeti politikák. A Tizenötök EU-rópai*. Budapest, 1997
- Palánkai, Tibor:** *Az európai integráció gazdaságtana*, Budapest, AULA Kiadó, 1996
- Preston, Cristopher:** *Enlargement and integration in the European Union*, Routledge, London 1997
- Redmond, John (éd.) - Rosenthal, Glenda Goldstone (éd.):** *The expanding European Union: past, present, future*, Rienner, 1998
- de la Serre, Françoise:** *Quelle Union pour quelle Europe? L'après Traité d'Amsterdam*, Ed. Complexe, Bruxelles 1998
- Wadia, Khursheed - Williams, Stuart (éds.):** *France and Europe*, Wolverhampton, 1993

Cikkek, tanulmányok

- Adam, François - Boillot, Jean-Joseph:** *Les échanges commerciaux entre la France et les PECO*, Économie internationale, La Revues du CEPII, n°62.
- Bense, Szabolcs:** *A német-francia kapcsolatok fejlődése 1945-től napjainkig*, BKÁE Világgazdaságtan tanszék - házi dolgozat, 1999
- Cohen - Tanugi, Laurent :** *La politique européenne de la France à l'heure des choix* In: Politique Étrangère 1995/96 hiver, n°4, p. 857-864
- Deloche-Gaudez, Florence:** *La France et l'élargissement de l'Union européenne*, In: Etudes de CERI 1998 n°46, p. 1-39.
- Deloche-Gaudez, Florence - Lequesne, Christian (coaut.):** *Le programme PHARE: mérites et limites de la politique d'assistance de la communauté européenne aux pays d'Europe centrale et orientale* In: Politiques et management public, 1996 n°1 p.143-154.

Fayolle, Jacky - Le Cacheux, Jacques: *Elargissement, PAC, politiques structurelles et „juste retour”: la quadrature du cercle budgétaire européen* In: Revue de l'OFCE, 1998 n° 66, p. 37-60.

Hänsch, Klaus: *L'Allemagne et la France: deux concepts pour une Europe* In: Documents (Paris), 1998 n°2, p.25-35.

Henriot, Alain: *Les enjeux de l'élargissement de l'Union européenne* In: Courrier des pays de l'Est, 1997 n°425, p. 3-17.

Holveque, Stéphane: *L'Union européenne s'ouvre à l'Est* In: Revue de marché, septembre 1998, p.514-523.

Juppé, Alain: *La politique européenne de la France* In: Studia diplomatica, 1994 47(3), p.3-14.

Kőrösi, István: *Németország és Ausztria érdekeltsége az Európai Unió keleti kibővítésében* In: Európai Tükör, Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997

Mádi, István : *Az EU keleti kibővülésének forgatókönyvei a brit és skandináv érdekek alapján* In: Európai Tükör, Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997

Mink, Georges (éd.) - Wild, Gérard (éd.): *L'élargissement à l'Est de l'Union européenne: regards croisés* In: Revue d'études comparatives est-ouest, 1996 n° 4, p. 5-223.

Pasqua, Charles:*Quelle France pour quelle Europe?* In: Revue des deux mondes, 1997 n°4, p. 17-27.

Plichon, Catherine: *L'élargissement à l'Est de l'Union européenne* In: Conjoncture, 1998, n°6, p.10-15.

Prate, Alain: *Approfondissement ou élargissement?* In: Commenaire (Julliard), printemps 1992, p. 77-85.

Pouliquen, Alain: *Agricultural enlargement of the EU under Agenda 2000: Surplus of farm labour versus surplus of farm products*, Economics of Transition, volume 6 (2), 1998, p. 505-522.

Quatremer, Jean - Sergent, François: *A Londres, les premiers ratés des Quinze plus onze* In: Libération, 13 mars 1998

Samary, Catherine: *L'élargissement à l'Est de l'UE: quel avenir?* In: Pensée, 1998, n°315, p. 77-86.

de la Serre, Françoise: *L'élargissement aux PECO: quelle différenciation* In: Revue du Marché Commun et de l'Union européenne, 1996 n° 402, p. 642-647.

de la Serre, Françoise: *L'Union européenne et l'élargissement aux pays d'Europe centrale et orientale* In: Regards sur l'actualité, décembre 1998, n° 246., p. 3-21.

Szemlér, Tamás: *Az Európai Unió keleti kibővítésének forgatókönyvei Franciaország érdekei alapján* In: Európai Tükör, Az EU országcsoportjainak fogadókészsége a közép-kelet-európai országok csatlakozása esetére, Budapest, ISM 1997

Szemlér, Tamás: *A francia gazdaság néhány jellegzetessége az integráció szemszögéből* In: Európa Fórum, 1997. 7.évf. 3. szám

Szemlér Tamás: *Franciaország, a monetáris unió és az EU keleti kibővülése* In Kihívások, 1997. 83.szám

Wright, Joe Booth: *Enlarging the European Union: risks and benefits* In: Conflict Studies, 1998, n°312, p. 1-21.

"Fin 1999, nous dresserons un nouveau bilan de l'élargissement" - Interview de **Nikolaus van der Pas**, directeur de la Task Force "négociations d'adhésion" à la Commission européenne; 7 jours Europe, n° 342, 15 février 1999, p. 1-2.

For a bigger, better Union; The Economist, 3 August 1996

Il s'agit de réunifier l'Europe - Interview avec **Pierre Moscovici**, ministre délégué chargé des Affaires européennes In: L'express, 12 mars 1998

La France dans l'Europe In: Alternatives économiques (Dijon), 1996 n°28, p.3-46.

La France et l'Union européenne In: Athéna (Paris), 1996 n°3, p.29-95.

L'Allemagne, la France et l'union européenne ou comment relancer l'Europe In: Cahiers de la Fondation, juil.-déc. 1994

"La réunification de l'Europe est en marche" - Interview de **Hans van den Broek**, commissaire européen chargé des relations avec les pays d'Europe centrale et orientale, In: 7 jours Europe, n° 295, 22 décembre 1997, p. 1-2.

Cikkek a *Le Monde* című francia napilapból

Cikkek a *Magyar Hírlap* számaiból

Cikkek a *Magyar Nemzet* számaiból

Hivatalos dokumentumok és internet

Prate, Alain: L'élargissement de l'Union européenne et ses conséquences sur l'économie française In: *Journal Officiel de la République française. Avis et rapports du Conseil économique et social*, 1997 n° 6, p. 7-154

Audition de M. Jean-Michel Charpin, Commissaire au Plan, sur les aspects économiques et financiers de l'élargissement de l'Union européenne, Assemblée Nationale: Délégation Pour L'Union européenne, Compte rendu n° 66, 4 février 1999

Az Európai Bizottság éves jelentése Magyarország előrehaladásáról a tagság felé 1999, Budapest, Európa Ház 1999

Communication de la Commission "Agenda 2000 - pour une Union plus forte et plus large", Com(97) 2000 final du 15.7.1997

Conclusion du Conseil européen de Luxembourg des 12 et 13 décembre 1997 In: "Europe", n° 7121 (édition spéciale), 14 décembre 1997, p. 6-9.

Extraits du Colloque international, tenu à l'Assemblée Nationale en juin 1998, sur l'Elargissement et les réformes institutionnelles en Europe

<http://stars.coe.fr/ta/ta97/frec1347.htm>

http://www.oneworld.org/liaison/news/li34_17.htm

<http://www.europarl.eu.int/enlargement/fr/intro.htm>

<http://ue.eu.int/newsroom/main.cfm?LANG=2>

<http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/>

<http://www.ksh.hu>